

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

SIMAS BALTRŪNAS

**BIOLOGINIS SPORTININKO PASAS: VADYBINIAI,
SOCIALINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

doc. dr. S. Zaksaitė

VILNIUS, 2022

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

**BIOLOGINIS SPORTININKO PASAS: VADYBINIAI,
SOCIALINIAI IR TEISINIAI ASPEKTAI**

Sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211LX070

Konsultantas

 Vardas Pavardė

2022 12 01

Recenzentas

 doc. dr. Vardas Pavardė

2020 05 05

Vadovė

 doc. dr. S. Zaksaitė

2022 05 05

Atliko

SPIvmis20-1 gr. stud.

 S. Baltrūnas

2022 05 05

VILNIUS, 2022

TURINYS

SANTRUMPOS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	6
ĮVADAS.....	7
1. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO KONCEPCIJA	10
1.1. Biologinio sportininko paso atsiradimo prielaidos, samprata ir esmė	10
1.2. Biologinio sportininko paso veikimo principas, biožymenys ir moduliai	12
1.3. Biologinio sportininko paso rezultatams įtaką darantys veiksniai	16
2. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO VADYBINIŲ, SOCIALINIŲ IR TEISINIŲ ASPEKTŲ TEORINĖ ANALIZĖ	21
2.1. Biologinio sportininko paso vadybinių aspektų aptarimas	21
2.2. Biologinio sportininko paso socialinių aspektų aptarimas.....	28
2.3. Biologinio sportininko paso teisinių aspektų aptarimas.....	32
3. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO PRAKTINIO PRITAIKYMO GALIMYBIŲ, ATSIŽVELGIANT Į VADYBINIUS, SOCIALINIUS IR TEISINIUS ASPEKTUS EMPIRINIS TYRIMAS.....	37
3.1. Tyrimo metodika	37
3.2. Tyrimo rezultatai.....	41
3.2.1. Biologinio sportininko paso koncepcijos, vadybinių, socialinių ir teisinių aspektų ekspertinis vertinimas.....	41
3.2.1. Biologinio sportininko paso privalumų, trūkumų ir galimybių ekspertinis vertinimas	54
3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas	63
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	65
LITERATŪRA.....	67
ANOTACIJA	74
ANNOTATION	74
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76
PRIEDAI.....	78
1 priedas. Interviu klausimynas.....	79
2 priedas. Akademinio sąžiningumo deklaracija.....	83

SANTRUMPOS**A**

AAS – Anaboliniai androgeniniai steroidai.

ADAMS – Anti-Doping Administration and Management System (liet. Anti-dopingo administravimo ir valdymo sistema).

ADO – Anti-Doping Organization (liet. Anti-dopingo organizacija).

ADRV - Anti-Doping Rules Violation (liet. antidopingo taisyklių pažeidimas).

APMU - Athlete Passport Management Unit (liet. Sportininko paso valdymo agentūra).

B

BSP – Biologinis sportininko pasas (angl. ABP – Athlete Biological Passport).

C

CAS - Court of Arbitration for Sport (liet. Tarptautinis sporto arbitražo teismas).

E

EŽTT – Europos žmogaus teisių teismas.

I

ISTI - Tarptautinis testavimo ir tyrimų standartas.

N

NADO – National Anti-doping Organization (liet. Nacionalinės anti-dopingo organizacijos)

W

WADA – World Anti-Doping Agency (liet. Pasaulio anti-dopingo agentūra).

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Tyrime dalyvavusių ekspertų charakteristika	39
--	----

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. BSP rezultatams įtaką darantys veiksniai.....	18
2 pav. BSP proceso dalyviai ir jų atsakomybės	21
3 pav. BSP procesas	24
4 pav. BSP vadybiniai iššūkiai ir galimybės	26
5 pav. Tyrimo modelis	37
6 pav. Sportininko testavimo vertinimas.....	41
7 pav. Sportininko buvimo vietos nustatymo programos vertinimas.....	43
8 pav. BSP duomenų vertinimas	44
9 pav. BSP rezultatų patikimumo prielaidos.....	46
10 pav. Sportininko atsakomybės dėl pažeidimų vertinimas	49
11 pav. Sportininko patiriami iššūkiai dėl BSP.....	51
12 pav. Institucijų dirbančių su BSP vertinimas	53
13 pav. BSP programos trūkumai ekspertų vertinimu	55
14 pav. BSP programos privalumai ekspertų vertinimu	57
15 pav. BSP programos situacija Lietuvoje ekspertų vertinimu	59
16 pav. BSP programos tobulinimo galimybės ekspertų vertinimu.....	60

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Dopingo vartojimas – daugelį metų aktuali tema sporto pasaulyje (Schneider & Hong, 2020). Tam, kad būtų sprendžiama ši problema, sukurta patikros sistema, taikomi įvairūs inovatyvūs metodai stebėti ir kontroliuoti sportininkus, bei į dopingo kontrolę įvedama vis daugiau draudžiamų preparatų. Tačiau kaip tobulėja antidopingo sistemos, lygiai taip pat kuriami ir nauji preparatai, kuriuos vis sunkiau aptikti. Naujesni preparatai, tokie kaip rekombinantinis žmogaus eritropoetinas, rekombinantiniai baltymai ir peptidai, yra panašūs į tuos, kurie pasigaminami natūraliai. Todėl šias medžiagas sunku aptikti net naudojant pažangias technologijas. Todėl mokslininkai nuolat ieško naujų priemonių ir kuria naujus metodus, kad būtų užtikrinamas sąžiningumas ir atletų sveikatos apsauga profesionaliame sporte (Sottas, Robinson, Rabin & Saugy, 2011).

Dėl šios priežasties 2009 m. atsirado sportininko biologinio paso koncepcija, pagrįsta išilginiu biologinių žymenų ir jų kitimo stebėjimu per tam tikrą laikotarpį (Mahendru, Kumaravel, Mahalmani & Medhi, 2020). Remiantis Šveicarijos dopingo tyrimų laboratorija (2009), biologinis sportininko pasas (BSP) – tai yra individualus elektroninis dokumentas, kuriame yra visų duomenų apie konkretų sportininką palyginimas, kuris yra naudingas nustatant, ar tas asmuo vartojo dopingą. BSP nesiremia konkrečios draudžiamos medžiagos aptikimu, bet atspindi biologinių žymenų pokyčius, sulygintus per sportininko karjerą. Taigi sportininkus galima stebėti nuolat remiantis paso duomenimis (Mahendru et.al., 2020). Šios programos įgyvendinimas turi daug privalumų, tačiau yra įvairių problemų, dėl kurių gali būti klaidingai interpretuojami paso duomenys, į kuriuos reikia atsižvelgti. Pasak Kumaravel, Mahendru, Mahalmani, Sarma, Prakash & Medhi (2020), tos problemos yra susijusios su biologiniais žmogaus aspektais (dehidratacijos, fizinio nuovargio, laikysenos pokyčių, metabolizmo ir hipoksijos įtaka žmogaus organizmui) ir gali daryti įtaką analizuojamų sportininko rodiklių pokyčiams. Taip pat kyla diskusijų, kiek sportininko atžvilgiu yra socialiai pagrįstas nuolatinis jo stebėjimas?

Biologinio sportininko paso koncepcija yra paremta sportininkų biologiniais rodikliais, jų analize ir interpretavimu. Tuo tarpu biologinių rodiklių vertinimas yra susijęs su sportininko biologinio paso duomenų valdymu, jų ištyrimu, vertinimu, administravimu, nuolatine sportininkų priežiūra ir kontrole, praktiniu pritaikymu, o visa tai dar turi būti atliekama ir vertinama remiantis tarptautine teise dėl antidopingo. Taigi, galima teigti, kad sportininko biologinis pasas turi būti vertinamas per vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus. Tačiau kaip ir kiekviena nauja diegiama priemonė, sportininko biologinis pasas suteikia ne tik nemažai privalumų, bet ir kelia iššūkių – įvairiose srityse. Pavyzdžiui, susijusių su teisiniu statusu (dėl dviprasmiškumo ir įtraukimo į teisinę bazę), dėl praktinio pritaikomumo ir tinkamos veiklos užtikrinimo (vadybos), bei biologinių rezultatų analizės, bei socialinio teisingumo klausimais (Viret, 2016).

Užsienio autoriai, savo moksliniuose tyrimuose nuo pat sportininko biologinio paso koncepcijos atsiradimo pradėjo analizuoti sportininko biologinio paso reikšmę, įtaką, įgyvendinimo galimybes ir kt. Pavyzdžiui, Robinson, Saugy, Vernec & Sottas (2011) atliko tyrimą apie sportininko biologinio paso efektyvumą kovojant su dopingo vartojimu. Sottas & Vernec (2012) analizavo, kiek ši koncepcija jau yra taikoma ir kokios jos tolimesnio taikymo galimybės. Tyrimą apie BSP naudą ir reikšmę atliko Vernec (2014). Biologinių žymenų ištyrimo galimybes taikant BSP koncepciją nagrinėjo Saugy, Lundby & Robinson (2014). Vienus iš naujausių tyrimų šia tema atliko Kumaravel et.al. (2020) ir Mullen et.al. (2020). Tuo tarpu Lietuvoje moksliniai tyrimai, susiję su sportininko biologiniu pasu dar nėra atliekami, tačiau atlikta nemažai tyrimų, susijusių su dopingo vartojimu, siekiant aptarti teisinius aspektus. Tokius tyrimus atliko Zaksaitė (2011), kuri tyrė sukčiavimo sampratą sporte ir kriminalizavimo ypatybes; nusikalstamą elgesį sporto srityje (Zaksaitė, 2010); sukčiavimo sporto srityje paplitimą ir prevencijos problemas (Zaksaitė, 2012); o Pakamanis (2017) analizavo tarptautinio sporto arbitražo teismo reikšmę sporto teisės formavimuisi. Dopingo vartojimas tirtas tik per šalutinio poveikio sportininkui prizmę (Gunina, Malinsky & Boyko, 2018). Viena iš naujausių tyrimų Lietuvoje, susijusių su negarbingu elgesiu sporte, atliko Zaksaitė ir Virbalytė-Dimšienė (2022), kuriame aptarė medikamentų vartojimą sporte per apgaulės ir sporto dvasios prizmę. Tačiau biologinis sportininko pasas – nauja koncepcija, o Lietuvoje apie tai iš viso labai mažai kalbama, trūksta išsamesnių tyrimų, susijusių su sportininko biologiniu pasu, kurie apimtų vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus.

Tyrimo problema – nors ir pripažįstama, kad biologinis sportininko pasas yra reikšminga ir reikalinga priemonė kovojant su nesąžininga konkurencija sporte dėl draudžiamų preparatų vartojimo, tačiau trūksta informacijos dėl BSP praktinio pritaikomumo teisiniu, vadybiniu ir socialiniu aspektais.

Tyrimo objektas – biologinis sportininko pasas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti biologinį sportininko pasą teisiniu, vadybiniu ir socialiniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti biologinio sportininko paso koncepciją;
2. Aptarti vadybinius, socialinius ir teisinius sportininko biologinio paso aspektus;
3. Ištirti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus.
4. Identifikuoti biologinio sportininko paso tobulinimo kryptis vadybiniu, socialiniu ir teisiniu aspektais.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė;
2. Empirinis tyrimas – ekspertų interviu;
3. Turinio (angl. content) analizė.

Pagrindiniai darbo rezultatai ir jų taikymo sritys: Šis tyrimas yra pirmasis Lietuvoje, apibūdinantis biologinį sportininko pasą, jo koncepciją, veikimo principus, o empirinio tyrimo rezultatai išryškina BSP plėtros svarbą ir poreikį šalyje, didinant sklaidą, kuriant laboratorijas ir ruošiant specialistus. Tyrimo rezultatai gali būti praktiškai pritaikomi supažindinant Lietuvos visuomenę su naujausiomis tendencijomis sporte, didinant jo skaidrumą, bei didinant Lietuvos sportininkų informuotumą dėl dopingo vartojimo.

1. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO KONCEPCIJA

1.1. Biologinio sportininko paso atsiradimo prielaidos, samprata ir esmė

Nuo pat senovės Graikijos olimpinių žaidynių, sportininkų vartojamas dopingas buvo opi problema, lemianti nesąžiningą varžymąsi sporto srityje. Nuo pat tų laikų, kalbant apie dopingą, identifikuojama viena iš svarbiausių problemų – tai, kad labai sunku įvertinti tikrąjį dopingo paplitimą, kadangi dažnai dopingo tyrimų rezultatai neatspindi realios situacijos arba sportininkų dopingo testui reikalingi mėginiai tiesiog nepatenka į laboratoriją (Kumaravel et.al., 2020).

Siekiant užtikrinti skaidresnį varžymąsi tarp sportininkų, 1999 m. įkurta Pasaulinė antidopingo agentūra (WADA), kurios pagrindinis tikslas sukurti visiems priimtina antidopingo kontrolės sistemą (Kumaravel et.al., 2020). Neilgai trukus po organizacijos įkūrimo, 2000 m. sukurta „biologinio sportininko paso“ koncepcija. Iš pat pradžių, ji buvo siaura, apimanti tik kraujo dopingo žymenis (hematologiniai parametrai), tačiau jau tada pradėtas taikyti principas, kad sportininko kraujo duomenys turi būti stebimi ir sekami vykstantys pokyčiai, kurie, jei neatitinka normų, laikomi signalu, jog sportininkas galimai naudojo dopingą (Ameer et.al., 2018). WADA kurį laiką plėtojo šią koncepciją, pasitelkiant medicinos ekspertus, sportininkus ir kitus specialistus ir tik beveik po dešimtmečio, t.y. 2009 m. oficialiai paskelbė BSP dopingo vartojimui sekti, kartu išleidžiant ir veiklos gaires (Kumaravel et.al., 2020). Tačiau BSP apimtis padidėjo tik praėjus dar 5 metams, t.y. 2014 m., kai BSP pradėti tirti ne tik hematologiniai, bet jau ir steroidiniai parametrai (Ameer et.al., 2018).

Pasak Ameer et.al. (2018), biologinis sportininko pasas – tai individualus elektroninis dokumentas, kuriame saugoma visa vertinga informacija, leidžianti aptikti netiesioginį dopingo vartojimą. BSP yra pagrįstas nuosekliu požiūriu į individualius pasirinktų biožymenų pokyčius, naudojant Bajeso statistinį metodą (Faiss et.al., 2019). Pagal Viret (2016), biologinis sportininko pasas – „tai visų svarbių individualių duomenų, būdingų sportininkui, palyginimas, kuris gali apimti nuosekliai stebimus žymenų profilius, nevienalyčius veiksnius, būdingus konkrečiam sportininkui, ir kitą svarbią informaciją, kuri gali padėti įvertinti žymenis“ (p. 728). Taigi BSP turi būti vertinama kaip visapusė įrodymų rinkimo ir vertinimo priemonė.

BSP yra viena iš pažangiausių antidopingo praktikų įgyvendinimo įrankių, skirtas atgrasyti nuo draudžiamų medžiagų vartojimo sporte ir jį aptikti: visų pirma tai mokslinė priemonė, skirta iširti atitinkamus netiesioginius genų dopingo biožymenis. Tai, kad šios priemonės pagalba galima aptikti ir netiesioginį dopingo vartojimą, tikėtina gali atgrasyti nuo genų dopingo (Baume et.al., 2015). Pasak WADA (2019), BSP gali būti naudojamas šiais tikslais:

- Tiesioginis baudžiamasis persekiojimas pagal draudžiamos medžiagos ar metodo naudojimą, jei surinkti įrodymai yra pakankamai tvirti;

- Tikslinis sportininkų, kuriems nustatyti įvairūs netipiniai duomenys, testavimas, siekiant padidinti tradicinės dopingo kontrolės veiksmingumą, kad būtų gauti analitiniai rezultatai;
- Atgrasomasis poveikis sportininkams, kurie galbūt svarsto pradėti naudoti neleistinus preparatus;
- Dopingo paplitimo konkrečiose populiacijose įvertinimas ir jo raida laikui bėgant.

Pasak Faiss et.al. (2019), BSP naudojimas yra grindžiamas veiksmingumu dėl tikslesnių duomenų bei atgrasomuoju poveikiu. Teigiama, kad BSP reikalingas spręsti nepakankamo testavimo (WADA akredituotose laboratorijose ištiriami mažiau nei 2 proc. visų sportininkų) problemą, nepakankamą esamų testų jautrumo problemą, bei dopingo aptikimo „langu“ problemą, kai naudojant dopingą mažomis dozėmis, jis greičiau pasišalina iš organizmo ir po tam tikro laiko jo aptikti jau nebėra įmanoma. BSP poveikis yra dvejopas: jo dėka galima identifikuoti taisykles pažeidžiančius sportininkus, bei įvairiapusiškai nagrinėti antidopingo taisyklių pažeidimus, bei tuo remiantis ieškoti efektyvesnių priemonių nesąžiningam elgesiui identifikuoti (Zorzoli, 2011; Mazzeo & Volpe, 2016).

Kadangi sportininkai buvo ir anksčiau (iki BSP) tiriami įvairiais dopingo nustatymo metodais, todėl per ilgą laiką sugebėjo pritaikyti savo kraujo dopingo režimą, naudodami rekombinantinio eritropoetino (rhEPO) mikrodozes arba mikrotransfuzijas, kurios sunkiai aptinkamos naudojant klasikinius hematologinius parametrus (Salamin et.al., 2019). Taigi, tobulėjant sukčiavimo metodams (transkriptomika, proteomika ir metabolomika), BSP gali būti sėkmingai panaudotas, siekiant aptikti kai kuriuos pokyčius organizme, kurių būtų negalima aptikti įprastiniais metodais. Kadangi pagrindinis BSP principas – laikui bėgant stebėti pasirinktus biologinius kintamuosius, kurie netiesiogiai atskleidžia dopingo poveikį, o ne bando aptikti pačią dopingo medžiagą ar metodą (Mazzeo & Volpe, 2016). Nukrypimai nuo individualiai apskaičiuotų atskaitos intervalų gali rodyti draudžiamų medžiagų ar metodų naudojimą (Iljukov et.al., 2020).

Pasak Alladio et.al. (2016) BSP yra svarbi priemonė antidopingo organizacijoms kovojant su neleistinų preparatų vartojimu sporte. Viena iš esminių priežasčių, kodėl ši priemonė yra efektyvesnė nei tradiciniai dopingo tyrimų metodai yra tai, kad BSP leidžia ilgą laiką stebėti sportininko biologinius duomenis tiek kraujyje, tiek šlapime, kurie gali parodyti dopingo vartojimą. Todėl BSP yra galingas dopingo kontrolės ir stebėjimo įrankis, kuris žymiai pagerina WADA kovos su dopingo vartojimu elitiniame sporte efektyvumą (Kumaravel et.al., 2020).

Tradiciniai analizės metodai apima „tiesioginį“ dopingo žymenų aptikimo šlapime ir kraujyje metodą, o BSP taiko „netiesioginį“ metodą, apimančią parametrų, kuriems gali turėti įtakos dopingas, stebėjimą. Taigi vienas iš pagrindinių BSP privalumų yra bet kokio įtartino pokyčio, atsirandančio dėl dopingo vartojimo, identifikavimas ir taip pagerinamas dopingo tyrimų jautrumas (Kumaravel et.al., 2020). Apibendrinant BSP esmę, galima remtis Zorzoli (2011) išskirtais dviem pagrindiniais naujoviškais elementais, kuriuos BSP įvedė į sporto pasaulį:

- Aptinkama ne pati medžiaga, o jos poveikis organizmui;
- Turi būti nustatytas ir reguliariai stebimas atitinkamų ir reikšmingų kintamųjų, susijusių su konkrečia medžiagų klase (pvz., medžiagų, gerinančių deguonies pernešimą, pvz., rhEPO), sąrašas, siekiant sudaryti individualų ir nuoseklų bet kurio konkretaus sportininko profilį. Stebimas subjektas pats ir yra savo „atspirties taškas“, pagal kurį stebimi nuokrypiai.

Apibendrinant galima teigti, kad biologinis sportininko pasas – tai tarsi nauja paradigma, kuri įvedė nemažai pokyčių sporte ir dopingo kontroleje. Esminis BSP dopingo kontrolės skirtumas nuo tradicinių metodų yra tai, kad BSP vertina ne atskirų vienkartinų testų išvadas, o remiasi nuosekliu biologinių parametru tyrimu ir analizuoja kiekvieno sportininko individualius nukrypimus nuo jam „normalių“ biologinių parametru, taip identifikuojant ne atskiras medžiagas, o bendrą poveikį individualiam organizmui, nesikliaujant populiacijai būdingomis reikšmėmis, kurios individualiu atveju gali būti klaidinančios. Taigi BSP yra reikšminga priemonė kovojant prieš piktnaudžiavimą draudžiamomis medžiagomis sporte, todėl tikslinga plačiau aptarti BSP veikimo principą ir modulius.

1.2. Biologinio sportininko paso veikimo principas, biožymenys ir moduliai

Biologinio sportininko paso (ABP) principas yra tam tikrų biologinių parametru, kurie gali netiesiogiai atskleisti dopingo poveikį organizmui, stebėjimas laikui bėgant. Šis metodas leidžia antidopingo organizacijoms sukurti individualius, nuoseklius kiekvieno sportininko profilius ir ieškoti bet kokių svyravimų, galinčių rodyti efektyvumą gerinančių vaistų ar metodų naudojimą (Sottas ir kt., 2012). BSP veikimo principą sudaro matematinis modelis („Adaptivusis modelis“), įdiegtas programinėje įrangoje, kuri veikia pagal Bajeso matematinį metodą. Adaptiviu šis modelis yra vadinamas todėl, kad jis kaskart gavus naujų duomenų perskaičiuoja tikimybes gauti atitinkamus profilinius duomenis. Pagal turimus duomenis, sistema padaro prielaidą, kad sportininko fiziologinė būklė yra „normali“, o vėliau, jeigu įvedami duomenys visiškai skiriasi, nuo anksčiau turėtų „normalių“ duomenų suvestinės, daroma prielaida, kad tam įtakos turėjo draudžiamų preparatų naudojimas (Aikin, Baume, Equey & Rabin, 2020). Kiekvieno sportininko profilis sukuriamas remiantis statistiniais įrankiais, kurie naudoja duomenis iš ankstesnių sportininko duomenų, kad būtų galima numatyti tikėtinas individualias ribas arba atskaitos diapazoną būsimiems mėginiam. Jei kokie nors mėginio duomenys nepatenka į sportininko atskaitos diapazoną, ši neįprasta reikšmė gali būti dopingo vartojimo arba patologinės būklės požymis. Šie duomenys pat gali būti naudojami kaip įrodantys dopingo vartojimą antidopingo taisyklių pažeidimo atveju (Robinson et.al., 2016). Kitaip tariant, šio metodo pagalba ieškoma ne konkreti medžiaga, o biologinių parametru pokyčiai. Tai svarbus pokytis tyrimų praktikoje, kadangi suteikia galimybę identifikuoti galimą piktnaudžiavimą praėjus ilgesniam laiko tarpui, nei vertinant tradiciniais metodais. Vertinti ilgiau galima todėl, kad biologinių parametru pokyčiai išlieka ilgiau nei koks nors medikamentas, kuris per tam tikrą laiką

organizme yra metabolizuojamas ir galiausiai pašalinamas (Saugy et.al., 2014). Taigi, BSP veikimo principas yra paprastas – stebimi atitinkami biologiniai žymenys tam tikrą laikotarpį, siekiant identifikuoti pokyčius ir stebėti, ar neatsirado kokių nors panašių požymių į dopingo poveikį organizmui (Ameer et.al., 2018).

Pagrindinis kovos su dopingu aspektas yra galimybė labai tiksliai nustatyti draudžiamų medžiagų buvimą ar naudojimą sportininkų pateiktuose kraujo ir šlapimo mėginiuose. Draudžiamos medžiagos buvimas dažniausiai nustatomas tiesiogiai aptikus medžiagą ar jos metabolitą (-us) sportininko biologiniame mėginyje (Aikin et.al., 2020). Biologiniai mėginiai BSP kontekste yra biologiniai skysčiai – kraujas ir šlapimas. Biologiniuose skysčiuose, tokiuose kaip kraujas ir šlapimas, yra potencialių dopingo žymenų „lobynas“, kuriuos galima aptikti naudojant šiuolaikinius tyrimų metodus, tokius kaip proteomika ir metabolomika. Pagal apibrėžimą, bet koks biožymens nukrypimas nuo to, ko tikimasi esant sveikai fiziologinei būklei pagal deramai apibrėžtus protokolus, gali būti siejamas tik su dopingo vartojimu arba pakitusia sveikatos būkle (Scottas et.al., 2011). Tokie mėginiai vadinami biožymenimis (angl. biomarkers).

Sottas & Vernece(2012) dopingo biožymenis apibrėžia kaip junginį, junginių grupę arba biologinius parametrus, rodančius draudžiamos medžiagos arba draudžiamo metodo naudojimą. Tai yra priemonė piktnaudžiavimui įrodyti, identifikuojant neleistas biologines medžiagas. Dopingo biožymenis rodo biologinį atsaką į draudžiamos medžiagos ar metodo naudojimą. Be to, dopingo biologinių žymenų gebėjimas nustatyti draudžiamos medžiagos naudojimą pasirodė esąs naudingas ne tik nustatant pašalinių medžiagų naudojimą, bet ir pseudoendogenines medžiagas, kurias sunkiau atskirti nuo endogeniškai pagamintų junginių, kurių fizinės - cheminės savybės yra panašios. Kai naudojami dopingo biožymenis, siekiant nustatyti, ar sportininkas vartojo draudžiamą medžiagą ar metodą (jei draudžiamos medžiagos nenustatoma), naudojamas teismo medicinos metodas, leidžiantis daryti reprezentatyvias išvadas. Dopingo vartojimo įrodymas gali būti pateiktas įvertinus biologinių žymenų pokyčius laikui bėgant, o po to įvertinus santykinę tikimybę, ar tokie pokyčiai atsiranda dėl dopingo ar kitų priežasčių. Dopingo biožymenis gali būti naudojami dopingo paplitimui įvertinti ir parodyti sportininkų rezultatų pokyčius laikui bėgant. Biologinių žymenų stebėjimo taikymas per BSP žymiai pakeitė dopingo strategijų galimybes ir veiksmingumą norint identifikuoti sukčiaujančius sportininkus. Todėl pagrindinis antidopingo mokslo tikslas yra nuolatinis BSP gerinimas kuriant naujus dopingo biožymenis (Aikin et.al., 2020).

Pagal tai, kokie biožymenis yra vertinami, yra išskirti BSP moduliai. WADA (2019) sudarytose BSP gairėse nurodyti tik du moduliai: hematologinis ir steroidinis, pagal kuriuos yra rengiamos BSP išvados, tačiau mokslinėje literatūroje papildomai analizuojamas ir dar vienas – endokrinologinis modulis, kuris pasak įvairių mokslininkų taip pat yra reikšmingas, aptinkant dopingą (Mahendru et.al., 2020), kadangi nors steroidinis modulis ir gali aptikti kelis tiesioginius ar netiesioginius steroidinio

dopingo tipus, bet negali aptikti tam tikrų augimo faktorių, kurie yra endokrininio modulio tyrimo sritis (Kumaravel et.al., 2020). Vis dėlto endokrininis modelis dar nėra oficialiai patvirtintas WADA, kadangi dar reikalinga atlikti papildomus tyrimus ir gauti akreditaciją, atitinkančią tarptautinius teismo ekspertizės standartus (Scottas et.al., 2011). Tai yra reikalinga tam, kad gautus BSP duomenis būtų galima naudoti keliant teismines bylas sukčiaujantiems sportininkams (Viret, 2016). Vis dėlto, šiame darbe trumpai bus aptarti visi trys moduliai.

Taigi, galima išskirti šiuos BSP modulius:

- **Hematologinis modulis** – juo siekiama aptikti bet kokią kraujo dopingo formą, įskaitant eritropoezę stimuliuojančių medžiagų naudojimą arba homologinį kraujo perpylimą, kurie yra naudojami pagerinti O^2 pernešimą ir taip padidina asmens darbingumą (Kumaravel et.al., 2020). Šiame modulyje vertinami hematologiniai kintamieji. Hematologiniai kintamieji, naudojami kaip žymenys BSP hematologiniame modulyje, yra šie: hemoglobinas, raudonųjų kraujo kūnelių (eritrocitų) skaičius, retikulocitų procentas, retikulocitų skaičius, vidutinis korpuso tūris, vidutinis kraujo kūnelių hemoglobino kiekis, vidutinė kraujo kūnelių hemoglobino koncentracija, raudonųjų kraujo kūnelių pasiskirstymo plotis (standartinis nuokrypis), IRF Nesubrendusių retikulocitų frakcija, OFF-hr balas ir netipinis kraujo profilio balas (ABPS) (Ameer et.al., 2018). ABPS apskaičiuojamas remiantis retikulocitų procento (RET%), raudonųjų kraujo kūnelių skaičiaus (RBC), hemoglobino (HGB), hematokrito (HCT), vidutinio korpuso tūrio (MCV), vidutinio korpuso hemoglobino (MCH) ir korpuskulinės hemoglobino koncentracijos (MCHC) vidurkiais (Faiss et.al., 2019). Jie yra reikšmingiausi išvermės sportininkams (Viret, 2016).

- **Steroidinis modulis** – juo siekiama aptikti tiesiogines ir netiesiogines dopingo formas, kurios turi anabolinių medžiagų. Steroidinis profilis formuojamas naudojant steroidinius žymenis, gautus iš sportininkų šlapimo mėginių. Jeigu Testosterono/epitestosterono santykis didesnis nei 6:1 – galima įtarti dopingo vartojimą (Kumaravel et.al., 2020). Naudojant steroidinį modulį, atskleidžiama daug informacijos apie organizme esančias tiesiogines ir netiesiogines dopingo formas su anabolinais preparatais. Šis modulis yra naudingas nustatant egzogeninį EAAS skyrimą. Steroidinio modulio komponentai, dalyvaujantys BSP steroidiniame modulyje, yra: Testosteronas; Epitestosteronas; androsteronas; etiocholanolonas (Etio); 5α -androstano- $3\alpha,17\beta$ -diolis (5α Adiolis); 5β -androstano- $3\alpha,17\beta$ -diolio (5β Adiolio); Analizuojant duomenis vertinami santykiniai dydžiai: • testosterono ir epitestosterono (T/E); • androsterono ir testosterono (A/T); androsterono ir etiocholanolono (A/Etio); • 5α -androstano- $3\alpha,17\beta$ -diolio iki 5β -androstano- $3\alpha,17\beta$ -diolio (5α Adiol/ 5β Adiol); ir • 5α -androstano- $3\alpha,17\beta$ -diolis ir epitestosterono (5α Adiol/E). Šie ribiniai endogeninių steroidų koncentracijos lygiai, atitinkantys gliukuronidą: testosteronas >200 ng/ml, epitestosteronas >200 ng/mL, androsteronas $>10^{*}000$ ng/mL, Etio $>10^{*}000$ ng/mL ir DHEA >100 ng/mL yra laikomi tariamais steroidų dopingo žymenimis. Dažniausiai tarp sportininkų yra naudojami anaboliniai

androgeniniai steroidai (AAS), jie gerina fizinius rodiklius, skatina baltymų kaupimąsi organizme, bei hormono testosterono gamybą. Paprastai AAS nenaudojančių sportininkų T/E santykis išlieka gana pastovus. Todėl tam pačiam sportininkui atliekamas nuoseklus T/E santykio stebėjimas, padėtų identifikuoti bet kokius pokyčius, kurie gali reikšti neteisėtų preparatų naudojimą (Ameer et.al., 2018). Kadangi anaboliniai steroidai dažniau naudojami, jėgos sporte, tai šio modulio tyrimai daugiausiai orientuojami į jėgos sporto šakų sportininkus (Viret, 2016).

• **Endokrinologinis modulis** – juo siekiama aptikti dopingą su augimo faktoriais, tokiais kaip augimo hormonai ar insulinas, naudojant šį modulį galima įvertinti įvairius BSP rezultatams įtaką darančius veiksnius tokius kaip amžius, lytis, etninė kilmė, fizinis krūvis ir kt. (Kumaravel et.al., 2020). Augimo hormonas (GH) yra peptidinis hormonas, turintis keletą izoformų ir kurio pagrindinė funkcija yra skatinti ląstelių augimą ir ląstelių regeneraciją. GH buvo piktnaudžiaujama sportuojant bent jau nuo devintojo dešimtmečio pradžios, tuo metu, kai GH buvo išgaunamas ir išgrynintas iš hipofizės, pašalintos iš žmonių lavonų. Augimo hormono aptikimo metodas, pagrįstas biožymenimis, yra didelis pranašumas dėl jautrumo ne tik visų formų tiesioginiam GH dopingui, bet ir visiems GH sekrecijos stimulatoriams, įskaitant greliną, GH atpalaiduojantį hormoną ir kitus populiarius GH sekreciją skatinančius vaistus, tokius kaip ipamorelinas, CJC-1295, GH atpalaiduojančius peptidus (GRPH-2 ir GRPH-6) ir net GH geno dopingą. IGF-1 ir prokolageno III peptidas sudaro vadinamojo GH-2000 testo, kuris pirmą kartą buvo pritaikytas per 2012 m. olimpinės žaidynes, pagrindą. Šie žymenys dar nėra vertinami dėl kelių trikdančių veiksnių, įskaitant amžių, lytį, etninę kilmę, fizinius pratimus, kaulų ir minkštųjų audinių pažeidimus ir sportinę discipliną. Įdomu tai, kad visi šie biožymenys pasižymi nedideliais individualiais skirtumais, todėl sportininko naudojimas kaip jo paties atskaitos taškas gali žymiai padidinti jautrumą tiesioginiam ir netiesioginiam GH dopingui. Tačiau kadangi individualūs svyravimai apima ir analitinius, ir biologinius komponentus, šiandien dar trūksta tikslių žinių apie šiuos svyravimus laikantis griežtų BSP procedūrų, todėl reikia atlikti papildomus tęstinius tyrimus, kad šie biologiniai žymenys galėtų būti naudojami BSP endokrininiame modulyje (Robinson, Sottas & Schumacher, 2017).

Kaip ir endokrinologinis modulis, vystymo stadijoje yra ir „omics“. WADA vadovauja ir remia „omikos“ tyrimo strategijų tyrimus nuo genominių iki proteominių vertinimų. Kai kurie kintamieji gali būti integruoti į BSP, tinkamai patvirtinus ir įvertinus klaidinančius veiksnius (Verneq, 2014). Toks dopingo aptikimo metodas suteikia platesnes galimybes aptikti neleistinas medžiagas sportininko organizme. Be to, naujausių aptikimo metodų (t.y. masių spektrometrijos) pažanga dabar leidžia aptikti tūkstančius junginių, dalyvaujančių įvairiuose molekulinuose procesuose. Iš šių duomenų gauti biožymenys gali būti reikšmingi BSP kaip jau naudojamų žymenų papildymas. Tačiau dar reikia įveikti kliūtis, susijusias su šių metodų kaina ir teisiniais aspektais apie šiuos mokslinius elementus, dėl kurių priimami sprendimai, remiantis tokių tyrimų rezultatais (Faiss & Pavot, 2020).

Svarbu pažymėti, kad šlapimo ir kraujo tyrimai gali būti įtraukiami į BSP tik tuo atveju, jeigu tyrimams reikalingų mėginių surinkimas, transportavimas ir analizė buvo atliekami griežtai laikantis protokole numatytų taisyklių (Saugy, Lundby & Robinson, 2014). Taip pat teigiama, kad BSP turėtų įvertinti ir sportininko sportinius pasiekimus, bei jų pokyčius, kadangi pagrindinis dopingo vartojimo tikslas yra sportinių rezultatų gerinimas, taigi, sporto rezultatų pokyčiai gali būti naudojami kaip indikatorius apie galimai naudojamą dopingą (Iljukov, et.al., 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad BSP stebimi hematologiniai ir kiti parametrai suteikia galimybę ilguoju laikotarpiu stebėti sportininko biožymenis ir identifikuoti dopingo vartojimą. Tačiau svarbu pažymėti, kad BSP stebėjimo rezultatams daro įtaką įvairūs veiksniai, pvz. medicininė būklė, amžius, lytis ir kiti, kurie nėra susiję su dopingo vartojimu. Taigi, svarbu aptarti kokie veiksniai gali turėti įtakos BSP rezultatams ir kaip, remiantis šiomis žiniomis, turėtų būti valdomos neteisingų rezultatų rizikos.

1.3. Biologinio sportininko paso rezultatams įtaką darantys veiksniai

Moksliniuose tyrimuose apie BSP dažnai įvardijama, kad įvairūs aplinkos, heterogeniniai (amžius, lytis, genotipas ir kt.) ir kiti veiksniai gali lemti BSP rezultatus, todėl, pasak Saugy et.al. (2014) ekspertai, vertindami į BSP įtrauktus duomenis, turi atsižvelgti į papildomą informaciją, nevienalyčius veiksnius, galinčius turėti įtakos biologiniams kintamiesiems. Taigi tikslinga apžvelgti dažniausiai moksliniuose tyrimuose aptariamus veiksnius, galinčius paveikti BSP rezultatus, bei kaip užtikrinamas šių veiksmų poveikio eliminavimas vertinant BSP rezultatus.

Heterogeniniai veiksniai, tokie kaip amžius, lytis ir genotipas ir klaidinantys veiksniai, pvz., didesnio aukščio poveikis hematologiniam moduliui, bei mėginių paėmimas, transportavimas ir analizės sąlygos daro įtaką BSP rezultatams (Scottas et.al., 2011). Skirtumus tarp tiriamųjų gali lemti tokie veiksniai kaip etninė kilmė, lytis, aplinkos sąlygos ar mityba. Biologinių žymenų kintamumą gali lemti tokie veiksniai kaip dienos svyravimai, dieta, pratimai, treniruotės (pvz., sezono metu ar ne sezono metu), vaistai ar specifinės sveikatos būklės (Ponzetto et.al., 2019). Biožymenys, kurie keičiasi su amžiumi, gali turėti įtakos BSP rezultatams. Žinodami, kad įvairūs veiksniai gali daryti įtaką BSP rezultatams, tyrėjai turėtų sudaryti išsamų tikėtinų hipotezių, susijusių su biologinių žymenų kitimo priežasčių, išskyrus dopingą, sąrašą ir įvertinti, kaip jie suprantami ir kaip galiausiai juos būtų galima kontroliuoti (Aikin et.al., 2020).

Plazmos tūrio skirtumai yra pagrindinis klaidinantis veiksnys matuojant biologinių žymenų (pvz., hemoglobino) koncentraciją kraujyje. Tačiau hemoglobino (Hb) koncentraciją keičia ne tik dopingas, bet ir skystojo kraujo komponento, pavyzdžiui, plazmos tūrio, pasikeitimas. Plazmos tūrio svyravimai gali atsirasti dėl fizinės veiklos ar kitų aplinkos sąlygų, pvz., temperatūros ar aukščio (Kumaravel et.al., 2020). Mokslininkai, nagrinėjantys BSP efektyvumą ir biožymenų vertinimą,

nustatė, kad egzistuoja dideli skirtumai tarp tiriamųjų, ypač tai pasakytina apie gliukuronidų koncentraciją šlapime, nes II fazės steroidų metabolizmui būdingi tam tikri genetiniai polimorfizmai, dėl kurių kai kurios gliukuronidų koncentracijos yra kelių dydžių. 1994 m. buvo įrodyta, kad skirtumus tarp subjektų galima pašalinti naudojant tam pačiam asmeniui atliktų matavimų seriją (Scottas & Vernec, 2012). Voss et.al. (2019) atlikę tyrimą apie hipoksijos poveikį sportininkų biožymenims nustatė, kad hematologiniai BSP rezultatai turi būti visada interpretuojami atsargiai, atsižvelgiant į aukštį/ hipoksinės treniruotės pobūdį kaip galimą klaidinantį veiksnį, ypač, siekiant atskirti ar sportininkas nenaudojo rhEPO mikrodozavimo ar hipoksinių intervencijų, kad pagerintų savo fizines savybes. Tam gali būti naudojami papildomi (antriniai) biožymenų tyrimai.

Sportininkai dėl didelio fizinio krūvio gali nualinti savo organizmą, kuriame gali prasidėti uždegiminiai procesai, dėl kurių asmuo jaučiasi prastai, taip pat gali dehidratuoti ir t.t., o bet kokie tokie ar panašūs veiksniai gali daryti įtaką sportininko biožymenims. Kai nustatomas padidėjęs Hb, sportininkai gali ginčytis, kad priežastis yra dehidratacija, o ne papildomų preparatų vartojimas ar tam tikros neteisėtos veiklos gerinimo formos, atsižvelgiant į tikėtiną dehidratacijos koncentruojantį poveikį daugeliui kraujyje ištirpusių medžiagų. Coffman et.al. (2020) nustatė, kad kai sportininkai tiriami pagal BSP, siekiant nustatyti galimus kraujo dopingo atvejus, ir nustatoma dehidratacija ir dėl to įtariamas dopingo vartojimas, turi būti įvertinama ar sportininkas neseniai nesirgo kokia nors liga, pvz., sekretinis viduriavimas, dėl kurio neteko skysčių, kadangi tai gali sukelti vidutiniškai padidėjusį Hb, kas taip pat gali būti ir dopingo vartojimo indikatorius.

Daugelis ligų ar patologinių būklių, tokių kaip vidinis ar išorinis kraujo netekimas arba įgimta, kliniškai tyli eritrocitų anomalija (pvz., paveldima sferocitozė), gali pakeisti vieną ar daugiau BSP vertinamų kraujo parametrų. Nors tokių būklių paplitimas populiacijoje yra gana mažas (apie 1:2500 paveldimos sferocitozės atveju), reikia atidžiai apsvarstyti galimą jų įtaką. Ši situacija taikoma ir kitiems hematologiniams sutrikimams, kurie gali būti dar dažnesni tam tikrose subpopuliacijose (pavyzdžiui, talasemija populiacijose, kilusiose iš Viduržemio jūros baseino arba tam tikrų Azijos regionų). Pažymėtina, kad įtariamais sportininkais dažnai teigia, kad patologinė būklė yra vieno ar kelių jų kraujo profilio anomalijų priežastis (Schumacher & d'Onofrio, 2012).

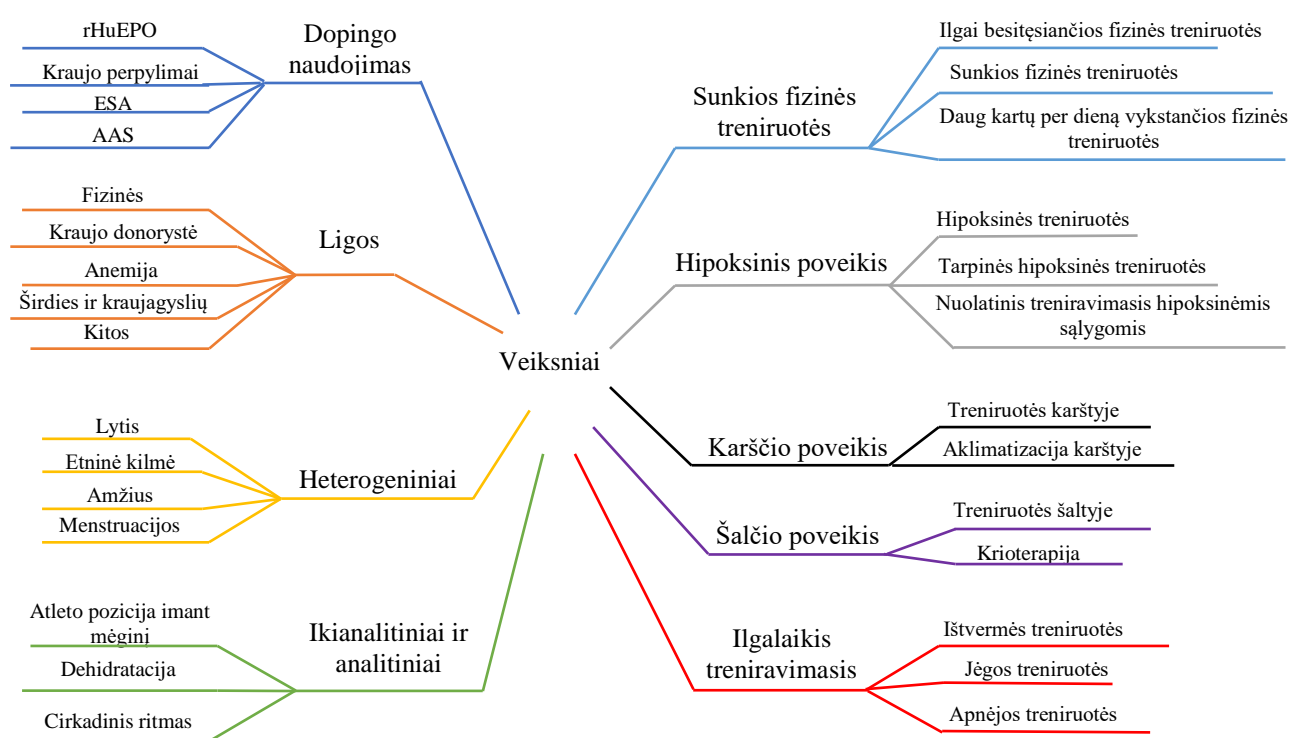
Taip pat sportininkės moterys gali ginčyti BSP rezultatus dėl menstruacijų poveikio BSP rezultatams. Jis gali būti dvejopas: dėl hormoninių pokyčių ir dėl sumažėjusios ar didesnės geležies koncentracijos kraujyje dėl kraujo netekimo ar geležies papildų vartojimo. Kadangi sportininkės, gausiai kraujuojančios menstruacijų metu, gali papildomai vartoti papildus, geležies koncentracijai kraujyje atstatyti. Taigi, toks veiksnys taip pat turi būti atidžiai vertinamas analizuojant BSP rezultatus (Mullen et.al., 2020).

Chang et.al. (2021) teigimu, vertinant BSP rezultatus taip pat turi būti atsižvelgiama ir į netradicinės medicinos metodus, kuriuos taiko sportininkai, siekdami gerinti savo bendrą sveikatą.

Autoriai savo tyrime analizavo Kinijoje plačiai naudojamų žolinių preparatų anemijai gydyti įtaką sportininko rezultatams ir nustatė, kad jie gali turėti didelį poveikį sportininko kraujo sudėčiai, o tuo pačiu ir BSP rezultatams. Tačiau tokie žoliniai preparatai nėra įtraukti į WADA draudžiamų kraujo plazmos tūrio didintojų sąrašą, taigi, jų vartojimas neribojamas. Atsižvelgiant į tai, vertinant BSP rezultatus, būtų svarbu išsiaiškinti ar sportininkas nenaudoja alternatyvios medicinos priemonių ir ar jomis nepiktnaudžiauja.

Pagal Krumm & Faiss (2021) įtaką BSP rezultatams taip pat gali daryti ir veiksniai, susiję su mėginių surinkimu, bei duomenų analize (ikianalitiniai bei analitiniai), todėl labai svarbu, kad imant ir analizuojant mėginius, būtų laikomasi griežtai WADA reglamentuotų taisyklių.

Apibendrintas veiksnių, galinčių daryti įtaką BSP rezultatams sąrašas pateiktas 1 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis, Krumm & Faiss (2021); Mullen et.al. (2020); Voss et.al. (2019); Aikin et.al. (2020); Ponzetto et.al. (2019); Scottas (2011).

1 pav. BSP rezultatams įtaką darantys veiksniai

Pagal 1 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad BSP rezultatus gali paveikti: dopingo vartojimas, ūmūs fiziniai pratimai, lėtinės treniruotės, karštas aplinkos poveikis, šaltas aplinkos poveikis, hipoksinės aplinkos poveikis, individualūs sutrikimai ar ligos, sportininko individualios charakteristikos ir ikianalitiniai veiksniai. Iš tiesų, Astolfi et.al. (2021) tyrimu nustatyta, kad būtent fizinis krūvis yra bene reikšmingiausias aspektas (atmetus dopingo vartojimą), kuris labiausiai gali paveikti BSP hematologinio modulio rezultatų svyravimus. Taigi ekspertinis vertinimas ir papildoma

informacija apie sportininko treniruočių režimą yra būtini, siekiant tinkamai interpretuoti BSP rezultatus.

Išanalizavus kelis pavyzdžius matyti, kad BSP rezultatų nenuginčijamumą riboja etniniai, lyties ir aplinkos veiksniai, todėl BSP skaičiavimai atliekami individualiai vertinant kiekvieno sportininko unikalią situaciją (Faiss et.al., 2019). 2011 m. WADA atkūrė ekspertų grupę, kuri toliau tobulina ir plėtoja BSP modulius. Tikslas – taikant griežtą mokslinį požiūrį, įvertinti analitinius elementus ir galimus klaidinančius veiksniai. Pavyzdžiui, aišku, kad plazmos tūrio svyravimai turi įtakos daugeliui išmatuotų hematologinių kintamųjų (biožymenų). Pavyzdžiui, treniruotės metu plazmos tūris susitraukia, kol per maždaug 2 valandas po treniruotės nusistovi ir grįžta į normalų lygį (Vernece, 2014). BSP koncepcija yra jau pakankamai išstobulinta ir vertinant biožymenų duomenis galima įvertinti ir pakankamai aiškiai išskirti priežastinius ryšius, taip pat vertinant duomenis klaidinantys/heterogeniški veiksniai (amžius, lytis, etninė kilmė, aukštis, genetinis polinkis ir kt.) gali būti integruoti į modelį (Viret, 2016).

Kai sportininko biožymenys yra ištiriami pagal griežtai nustatytas taisykles ir procedūras - duomenys analizuojami, lyginant konkretaus sportininko istorinius biožymenų duomenis su naujais. Naujos biologinių žymenų vertės, nepatenkančios į nustatytus „normalius“ asmeninius sportininko biožymenų diapazonus, turi būti iš karto perduodamos antidopingo organizacijai. Tačiau yra žinoma, kad bet kokie nuokrypiai nebūtinai gali būti traktuojami tik kaip dopingo vartojimo rezultatas. Tai gali lemti ir kitokie veiksniai (Aikin et.al., 2020). Būtent todėl, gavus duomenis apie nukrypimus nuo normos, konkrečiam atvejui yra skiriamas ekspertas, kuris įvertina konkrečių biožymenų rezultatus (Krumm & Faiss, 2021).

Taip pat tam, kad duomenys būtų tinkamai interpretuojami, atliekama pirminių ir antrinių biožymenų analizė. Pirminių biožymenų, naudojamų antidopingui, pavyzdžiai yra hemoglobino (HGB) koncentracija ir testosterono/epitesterono santykis šlapime (T/E). Antriniai dopingo biožymenys gali patvirtinti/atmesti sužinotą informaciją pirminiu biologiniu žymeniu. Antrinio kraujo dopingo biožymens pavyzdys gali būti nesubrendusių retikulocitų frakcija, kuri gali patvirtinti pakitusią eritropoezę. Antriniai biožymenys yra naudingi norint kontroliuoti galimą žinomų veiksnių poveikį tam tikram pirminiam biožymeniui. Pavyzdžiui, gerai žinoma, kad T/E santykį veikia alkoholio vartojimas. Todėl etanolio metabolitų šlapime analizė gali būti naudojama norint patvirtinti arba atmesti galimą neigiamą etanolio vartojimo poveikį endogeninių steroidų koncentracijai šlapime (Aikin et.al., 2020). Taigi, iš esmės galima teigti, kad ekspertinio vertinimo ir antrinių biožymenų analizės pagalba galima BSP rezultatus validuoti arba atmesti taip padidinant BSP patikimumą.

Apibendrinant galima teigti, kad BSP rezultatams įtaką gali daryti įvairūs aplinkos, heterogeniniai (amžius, lytis, genetika) veiksniai, taip pat gretutinės ligos, treniruočių intensyvumas, o moterims ir menstruacijų ciklas. Taigi, siekiant užtikrinti BSP duomenų patikimumą yra vertinami

pirminiai ir antriniai biožymenys, analizuojant duomenis yra įtraukiami minėti subjekto ir kiti išoriniai veiksniai, bei atliekamas papildomas ekspertinis vertinimas, kuris skirtas identifikuoti galimas duomenų nuokrypių priežastis. Visa tai lemia didesnę BSP patikimumą, tačiau neatmetama, kad tikslinga ir toliau tobulinti BSP biožymenų ištyrimo ir analizės procedūras, modelius ir t.t., kad būtų gaunami dar tikslesni ir reprezentatyvesni duomenys.

2. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO VADYBINIŲ, SOCIALINIŲ IR TEISINIŲ ASPEKTŲ TEORINĖ ANALIZĖ

Analizuojant biologinį sportininko pasą, kaip ir bet kurią kitą priemonę ar sistemą, svarbu aptarti ne tik priemonės esmę ar veikimo principą, tačiau ir vadybinius, socialinius bei teisinius aspektus. Tokia analizė yra reikalinga siekiant identifikuoti ar egzistuoja kokie nors iššūkiai ir galimybės administruojant BSP, bei naudojant ją kaip priemonę identifikuoti neleistiną elgesį, kurio pagrindu būtų galima pateikti sportininkams įtarimus dėl sukčiavimo, siekiant geresnių sportinių rezultatų.

2.1. Biologinio sportininko paso vadybinių aspektų aptarimas

Biologinio sportininko paso vadybiniai aspektai susideda iš BSP proceso dalyvių, jų atsakomybių, paties proceso ir tinkamų procedūrų laikymosi. Taigi, BSP vadybinių aspektų analizės centre – BSP procesas ir dalyviai. Pirmiausiai apžvelgiami subjektai, dalyvaujantys BSP procese (žr. 2 pav.).

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis, Sanchis-Gomar et.al. (2013), Schumacher et.al. (2012), Schobinger et.al. (2021), WADA (2019), Vernece (2014).

2 pav. BSP proceso dalyviai ir jų atsakomybės

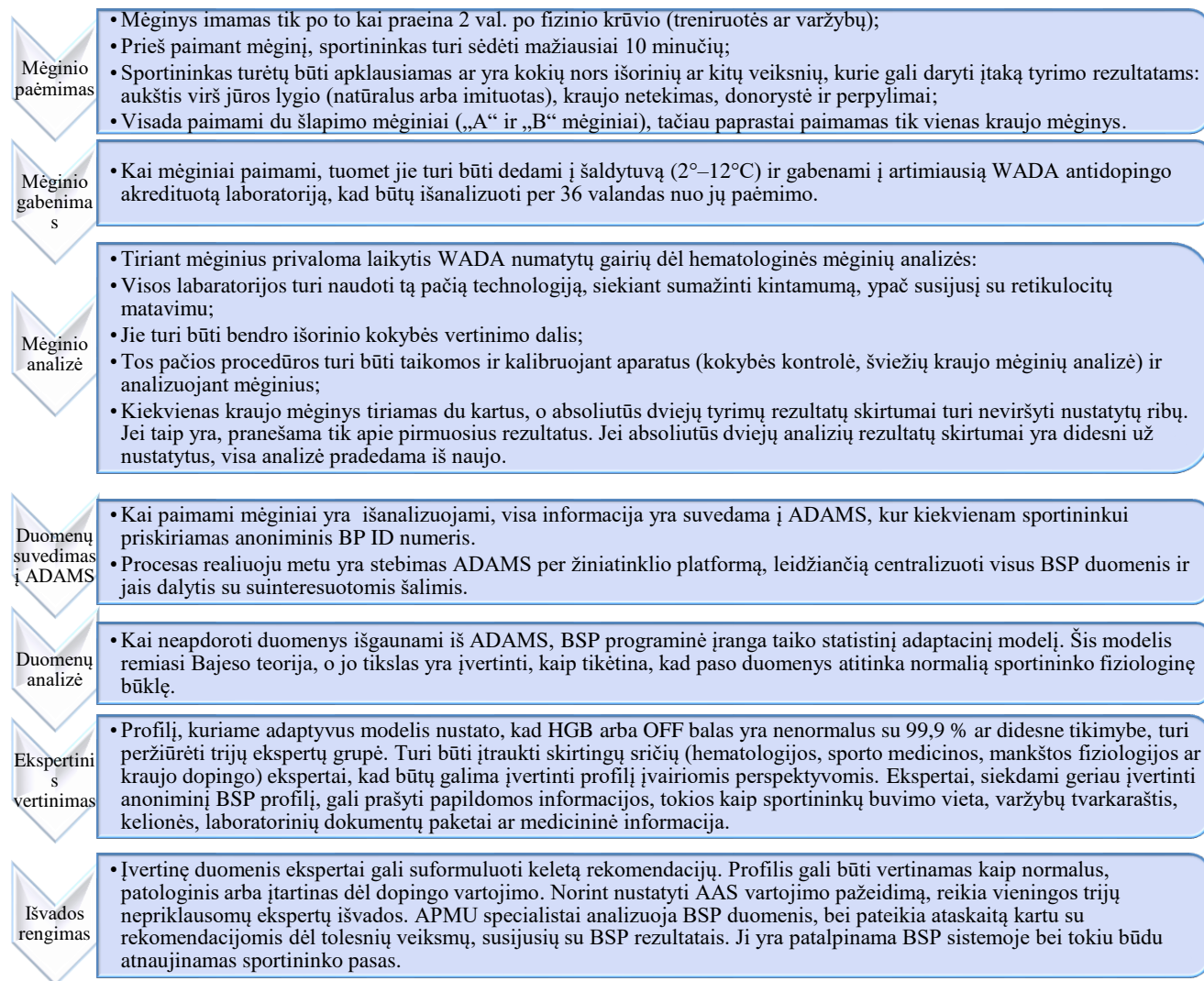
Pagal 2 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad BSP procese dalyvauja 7 subjektai: WADA, ADO, APMU, nepriklausomi ekspertai, laboratorijos, mėginius surenkantys pareigūnai ir mėginius gabenančios logistikos įmonės. WADA yra pagrindinė institucija, kuri nustato visą BSP programos pagrindą, akredituoja kitas įstaigas ir t.t. (Schobinger et.al., 2021), ADO – atsakinga už jai priskirtų sportininkų testavimą ir priežiūrą, akredituoja mėginius paimančius specialistus (Robinson et.al., 2011). APMU atlieka pagrindinį vaidmenį pasų išdavimo procedūroje. Kad būtų užtikrintas nepriklausomas ir nešališkas pasų rezultatų traktavimas ir kvalifikuotas tolimesnis stebėjimas, šis padalinys, paprastai prijungtas prie antidopingo laboratorijų, yra atsakingas už atitinkamų pasų programų operatyvinę dalį. APMU darbuotojai turi turėti antidopingo administravimo ir valdymo įgūdžių, įskaitant teisinius aspektus, būti susipažinę su išankstinėmis analizėmis ir analitinėmis procedūromis ir turėti fiziologijos žinių, kad užtikrintų kvalifikuotą kiekvienos sporto šakos testų planavimą, pagrįstą numatomu dažniausiai naudojamų dopingo medžiagų poveikiu (Schumacher, et.al., 2012). APMU yra atsakinga už BSP sudarymą ir išdavimą, taigi, turi užtikrinti, kad BSP būtų kokybiškai pateikta visa reikiama informacija (sportininko amžius, lytis, sporto šaka ir disciplina; biologiniai duomenys ir adaptacinio modelio rezultatai; informacija apie galimą aukščio poveikį (buvimo vietą); varžybų informaciją; kiekvieno paso pavyzdžio visos gamybos grandinės (įskaitant temperatūros sąlygas ir transportavimą) dokumentacija; kiekvieno kraujo mėginio laboratoriniai dokumentai, įskaitant sklaidos diagramas, stebėjimo grandinę ir vidinę/išorinę kokybės kontrolę; visa informacija, surinkta dopingo kontrolės blankuose iš kiekvieno mėginio; bet kokią kitą ADO pateiktą papildomą informaciją; ekspertų išvadų ataskaitos) (Saugy, Lundby & Robinson, 2014). Ekspertas – asmuo turintis specifinių žinių klinikinės hematologijos, sporto medicinos, sporto fiziologijos (Sanchis-Gomar et.al., 2013), steroidų dopingo ir metabolizmo, klinikinės endokrinologijos (Mahendru et.al., 2020) ir kitose srityse, jie atlieka svarbų vaidmenį, kai reikia įvertinti įtartinus BSP rezultatus. Ekspertų išvados yra tiesiogiai susijusios su pasekmėmis atletui. Todėl pirmiausiai turi būti užtikrinami esminiai BSP veikimo principai, kad būtų minimizuota neteisingų rezultatų tikimybė. Pasak Aikin et.al. (2020), pagrindinės biologinių žymenų veikimo charakteristikos dažniausiai naudojamos dopingui identifikuoti, yra „jautrumas“ ir „specifiškumas“. Jautrumas ir specifiškumas gali būti įvertinti daugeliu etapų biožymenų kūrimo metu. Nors biožymenų gebėjimas identifikuoti dopingo vartojimą yra būtina dopingo biožymenų charakteristika (jautrumas), atsižvelgiant į reputacines ir kitas pasekmes sportininkui, itin svarbu vengti klaidingų rezultatų (specifiškumas). Taigi, tinkamo biožymenų specifiškumo ir jautrumo lygio užtikrinimas turėtų būti pagrindinis BSP veiklos tikslas visais biožymenų analizės ir patvirtinimo etapais.

BSP procesas yra griežtai reglamentuotas ir vykdomas pagal tarptautinį testavimo ir tyrimų standartą (ISTI) – tai privalomas tarptautinis standartas, sukurtas kaip Pasaulinės antidopingo programos dalis. ISTI nustato privalomus tyrimų paskirstymo, planavimo, sportininkų informavimo,

pasirengimo mėginių paėmimui ir vykdymo, mėginių ir dokumentacijos saugumo, administravimo bei mėginių gabenimo į laboratorijas analizei standartus. Jame taip pat nustatomi privalomi antidopingo žvalgybos informacijos rinkimo, vertinimo ir naudojimo bei galimų antidopingo taisyklių pažeidimų (ADRV) tyrimų atlikimo standartai (WADA, 2021 m.).

Pagrindinė BSP dalis yra kraujo ir šlapimo mėginių surinkimas. BSP koncepcija yra tokia, kad biologiniai žymenys turi būti tikrinami ne tik varžybų metu, tačiau ir tuomet, kai sportininkas varžybose nedalyvauja (Zorzoli, 2011). Siekiant užtikrinti objektyvų BSP priemonės naudojimą, buvo įdiegtas griežtas mėginių rinkimo, apdorojimo ir duomenų vertinimo procesas. Nuo 2009 m. visi įtrauktini mėginiai turi būti analizuojami WADA akredituotose laboratorijose, kuriose taikomi griežti kokybės kontrolės kriterijai, kad būtų galima atlikti teismo ekspertizės lygmens analizę. Šios kokybės kontrolės procedūros apima griežtas vidines ir išorines bandymų schemas, kurios viršija klinikinės chemijos ar medicinos laboratorinius standartus (Schumacher et.al., 2012). Kiekvienas veiksmas, kuris atliekamas BSP proceso metu, turi būti dokumentuojamas. Mėginio paėmimo pareigūnas turi dokumentuose patvirtinti, kad sportininkas nesitreniravo per paskutines 2 valandas nuo kraujo mėginio paėmimo ir treniruotės aplinkybes 2 savaitių intervalu prieš kraujo ar šlapimo paėmimą (pvz., treniruotės aukštyje arba kitos hipoksinės sąlygos). Yra griežti kriterijai dėl mėginių paėmimo laiko ir apdorojimo (pvz., kiek laiko sportininkas turi sėdėti prieš venos punkciją, mėginio saugojimą (klastojimo prevencija)), mėginio transportavimą (pvz. mėginio talpyklos temperatūrą) ir mėginių tvarkymo ir tyrimo procedūras laboratorijoje. Visada paimami du šlapimo mėginiai („A“ ir „B“ mėginiai), tačiau paprastai paimamas tik vienas kraujo mėginys (Anawalt, 2018).

BSP procesas apima: saugios atskirų sportininkų biologinių pasų duomenų bazės sukūrimą; personalo tinklą, į kurį įeina personalas, atsakingas už atskirų sportininkų stebėjimą, personalas, renkantis sportininkų biologinius mėginius (pvz. kraujas ir šlapimas) ir ekspertai tyrimo rezultatams interpretuoti; sportininkų buvimo vietos nustatymo ir pranešimo apie reikiamą mėginių paėmimą tam tikru laiku pranešimo dieną (t.y. be išankstinio įspėjimo) sistema; saugų mėginio transportavimą į akredituotą laboratoriją tyrimui ir saugojimui; mėginio analizę; rezultatų įvedimą į saugią duomenų bazę atskirų duomenų nuosekliam interpretavimui; ekspertų atliekamą rezultatų interpretavimą. Detalus BSP procesas pateikiamas 3 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis, WADA (2019); Saugy, Lundby & Robinson (2014); Anawalt (2018); Verrec (2014).

3 pav. BSP procesas

Jeigu įtariama, kad sportininkas naudojo neleistinus preparatus, pagal WADA (2019) gaires turi būti atliekami tokie veiksmai:

- informuoti sportininką, kad antidopingo organizacija (ADO) svarsto galimybę jam pareikšti antidopingo taisyklių pažeidimą;

- duoti jam bet kurio eksperto pateikto dokumento kopiją;

- leisti jam paneigti kaltinimą, leisti jam pačiam pateikti paaiškinimą dėl duomenų. Pavyzdžiui, jis gali įrodyti, kad rezultatai buvo patologinės būklės pasekmė;

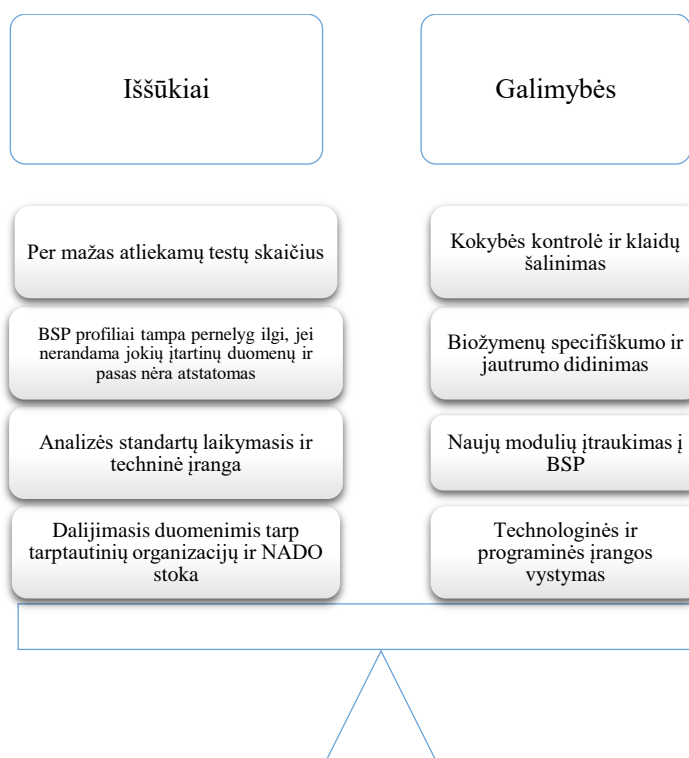
- šį paaiškinimą toliau peržiūri ekspertai, kurie turi galutinai ir vienbalsiai nuspręsti, ar, jų nuomone, nėra žinomo pagrįsto nenormalaus kraujo profilio paaiškinimo, išskyrus draudžiamos medžiagos ar metodo naudojimą. Tokiu atveju trys ekspertai pasirašo pareiškimą, kuriame tvirtina, kad profilyje pateikiami „įtikinami draudžiamo metodo naudojimo įrodymai“, ir pateikia oficialią rekomendaciją ADO pradėti sportininko drausminę procedūrą.

Taigi, šiame procese labai svarbų vaidmenį atlieka ekspertų vertinimas ir argumentai. Tačiau kartais, dėl galimai per plačios ekspertų interpretacijos, kyla diskusijų ar BSP išvados pagrįstos (Banfi, 2011). Todėl vertinant duomenis, taip pat turi būti siekiama išvengti klaidų ir vadovautis bendrais principais. Ekspertai turi vertinti tokius klausimus: Kokia tikimybė, kad paso duomenys atitinka normalią sportininko fiziologinę būklę? Kokia yra tikimybė, kad sveikatos būklė galėjo lemti tokius duomenis? Kokia tikimybė, kad sportininkas vartojo dopingą? Ir palyginti atsakymus, siekiant nustatyti „įrodymų svorį“ (Zorzoli, 2011). Vienas iš aspektų, kuris yra svarbus vertinant ekspertų nuomonės pagrįstumą ir atmetant požiūrį, kad jie gali būti šališki yra tai, kad paimant mėginius, analizuojant duomenis, bei atliekant ekspertinį vertinimą yra užtikrinamas sportininko anonimiškumas visuose proceso etapuose (Robinson et.al., 2011). Peržiūra atliekama anonimiškai, nes atskiri biologiniai mėginiai žymimi unikaliu išoriniu kodu, o sportininko tapatybė nustatoma pagal biologinio paso identifikacijos numerį (#BPID). Be to, naudojant ADAMS sistemos konfigūraciją, prieiga prie sportininko duomenų yra apribota iki minimumo, būtino rezultatams interpretuoti (Schobinger et.al., 2021).

Dabartinių mėginių paėmimo standartų ir procedūrų laikymasis apsaugo sportininkus, taip pat užtikrina, kad teisiniai iššūkiai mėginių paėmimo procesui būtų kuo mažesni, jei testas teigiamas. Kai kurie svarbūs išankstiniai analizės ir analitiniai veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti, yra mėginių paėmimo laikas ir ekonomiškumas, taip pat rinkimo proceso įkyrumas ir invaziškumas sportininkui. Be to, svarbus yra mėginio tūris, analizės stabilumas ir bendras analizės duomenų naudingumas preparatams aptikti ir rezultatams interpretuoti, palyginti su tradiciniais šlapimo ir kraujo mėginiais (Fedoruk, 2020).

Kalbant apie nuolatinį sportininkų testavimą (ko reikalauja BSP koncepcija ir procedūros), reikia spręsti mėginių transportavimo klausimus. Pirmiausiai tai kelia sunkumų dėl papildomų išlaidų, bei paėmus mėginį kokioje nors nutolusioje vietovėje, tampa labai sudėtinga jį pristatyti į WADA akredituotą laboratoriją ir išanalizuoti per 36 valandas. Sprendžiant šį klausimą, WADA akreditavo daugiau laboratorijų (ne būtinai antidopingo), kad mėginiai būtų efektyviau tiriami. Mėginius į laboratorijas gabena tarptautinės logistikos paslaugas teikiančios įmonės, dirbančios pagal tarptautinius standartus (Robinson et.al., 2011). Kad tokiose laboratorijose mėginiai būtų tiriami kuo labiau įmanoma panašiai, buvo pasirinkta vieno tipo instrumentų platforma, būtent Sysmex hematologijos automatiniai analizavimo aparatai (Naud et.al., 2019). Taip pat standartizuota aparatų kalibravimo ir mėginių analizės bei dokumentacijos grandinė: kiekvienas kraujo mėginys po tinkamo homogenizavimo tiriamas du kartus – tai nėra įprasta klinikinėje hematologijos laboratorijoje, tačiau buvo nuspręsta siekiant užtikrinti rezultato teisinį pagrįstumą. Štai kodėl tokio pobūdžio darbai atliekami WADA akredituotose laboratorijose (Mazzarino et.al., 2021). Be to, kiekvienos laboratorijos veikla yra nuolat stebima ir tikrinama naudojant dažną išorinio kokybės vertinimo schemą, kad būtų

užtikrintas techninis analizės efektyvumas ir biožymenų analizės jautrumas (Schobinger et.al., 2021). Iš tiesų, kokybės kontrolė yra visapusiška ir labai svarbi duomenų patvirtinimui: vidinė kontrolė yra labai svarbi analitinėms procedūroms patvirtinti, išorinė kontrolė užtikrina laboratorinių duomenų palyginamumą su kitos grupės išleistais duomenimis. Visos BSP laboratorijos dalyvauja ir dalyvavo išorinėje kokybės kontrolės schemoje, kurią prižiūri tarptautinė kokybės kontrolės organizacija. Vidinė kokybės kontrolė atliekama taip pat reguliariai, laboratorijose laikomasi ISO ir WADA ISTI standartų (Banfi, 2011). Tačiau, nepaisant to, kad yra įdiegti daugybė standartų ir procesas iš dalies yra automatizuotas, BSP procese vis tiek pasitaiko įvairių iššūkių. Taigi, analizuojant BSP vadybinius aspektus, svarbu aptarti šios priemonės iššūkius ir galimybes (žr. 4 pav.).

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis, Viret (2016), Cox (2019), Salamin et.al. (2019), Piper et.al. (2021).

4 pav. BSP vadybiniai iššūkiiai ir galimybės

Pagal 4 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad BSP priemonė susiduria su įvairiais iššūkiais, kuriuos išsprendus ir įgyvendinus BSP galimybes būtų galima užtikrinti sklandesnę, pigesnę ir efektyvesnę BSP procesą.

Vienas iš pagrindinių dabartinės BSP tyrimų programos trūkumų yra mažas paimtų mėginių skaičius, ypač nekonkurenciniais mėnesiais. Mažas kraujo mėginių ėmimo dažnis yra dėl unikalių ikianalitinių kraujo paėmimo iššūkių antidopingo srityje. Ligoninėse ar klinikose kraujas nerenkamas; jis surenkamas lauke prieš arba po sporto renginių ir dažnai atokiose vietose, kurios yra toli nuo artimiausios antidopingo laboratorijos. Dėl teisinių apribojimų, susijusių su griežtomis priežiūros grandinės taisyklėmis, krauju negalima manipuliuoti už laboratorijos ribų. Siekiant išlaikyti retikulocitų skaičiaus ir kitų kraujo parametrų tikslumą, mėginiai turi būti siunčiami į antidopingo

laboratoriją greitai ir kontroliuojant temperatūrą. Taigi siuntimo kaina yra pagrindinė kliūtis. O priklausomai nuo vietos, kraujas dažnai negali atvykti per reikiamą laiką ir temperatūrą. Be to, veninio kraujo mėginiui paimti turi būti paskirtas flebotomas. Tai labai trukdo atlikti tyrimus iš anksto nepranešus ir ne varžybų metu, kai būtų galima efektyviau aptikti manipuliavimą krauju (Cox, 2019). Taip pat, kalbant apie vadybinius BSP mėginių surinkimo aspektus, svarbu atsižvelgti į pasaulinės COVID-19 pandemijos kontekstą, kai buvo maksimaliai apriboti žmonių kontaktai, o tuo pačiu ir mėginių paėmimo galimybės. Todėl pasak Fedoruk (2020) jau yra išbandomi virtualūs (nuotoliniai) kraujo ir šlapimo mėginių paėmimai, suteikiant sportininkui galimybę pačiam paruošti, paduoti mėginius viską nuotoliniu būdu stebint specialistams. Žinoma, ši priemonė dar tik testuojama, tačiau tai yra svarbus ir reikšmingas postūmis antidopingo ir BSP programoje, siekiant kuo efektyviau rinkti mėginius dopingo patikrai. Anawalt (2018) teigimu pasitaiko klaidų netinkamai paimant kraujo ar šlapimo mėginius, juos paruošiant, transportuojant ar laikant. Todėl ne visus mėginius, kurie paimti galima įtraukti į BSP analizę, o tai dar labiau blogina ir taip per mažo mėginių skaičiaus problemą. Taigi, svarbu atkreipti dėmesį į klaidų šalinimą ir kokybės standartų laikymosi užtikrinimą. Beje, autorius taip pat pažymi, kad svarbu ieškoti priemonių kaip užtikrinti biožymenų jautrumą ir specifiškumą – įtraukiant į BSP daugiau modulių. Taip pat tikslinga ieškoti naujų, pažangesnių technologinių galimybių, kad būtų kuo mažiau abejojama BSP adaptivaus modelio analizės rezultatais, kurios optimizuotų naudojamų duomenų kiekį ir užtikrintų didesnę jų kokybę, kad reikėtų mažesnio ekspertų įsitraukimo vertinant BSP rezultatus.

Be to, BSP profiliai pernelyg ilgi. BSP profilio duomenys yra atnaujinami ir seni ištrinami tik tuo atveju, jeigu sportininkas buvo pripažintas vartojęs draudžiamus preparatus. Kitu atveju sportininkai yra nuolat testuojami ir jų BSP yra vis pildomas naujais duomenimis, kurie „išilgina“ visą BSP profilį ir duomenų susikaupia tiek daug, kad tai gali net iškreipti analizės rezultatus (Viret, 2016).

Pasak Hopker et.al. (2020) sportininkų testavimas yra brangus ir laikui imlus procesas, kuris apima daugybę įvairių iššūkių, susijusių su vadybiniais aspektais, todėl reikia racionalizuoti ir tobulinti antidopingo praktiką, atliekant mažiau, bet tikslingesnę tikrinimą. Atsižvelgiant į didelį sportininkų, kuriuos turi kontroliuoti nacionalinės antidopingo agentūros, skaičių, labai svarbu antidopingo pastangas nukreipti ir teikti pirmenybę didelės rizikos grupėms ir asmenims. Taigi sprendimas dėl testavimo turi apimti daugiafaktorinį rizikos vertinimą, apimantį platų informacijos spektrą (Iljukov, Bermon & Schumacher, 2018). Hopker et.al. (2020) siūlo, maksimizuoti BSP rezultatų kokybę, į analizę įtraukiant ne tik analitinės chemijos ir biožymenų duomenis, bet ir informaciją, gautą iš sportininko buvimo vietos, buvimo socialinėje žiniasklaidoje, varžybų intensyvumo, galimo finansinio atlygio, socialinių tinklų, taip pat konkurencinių rezultatų duomenis, į tikimybės rizikos tipo modelį. Šie duomenys turi būti derinami su jau BSP įtrauktais duomenimis. Pagal tai turėtų būti sprendžiama, kurie sportininkai yra labiau linkę nusižengti, o kurie ne. Todėl sportininkai, turintys didesnę dopingo

vartojimo riziką, būtų priskirti „rizikos grupei“, kurią reikia dažniau testuoti. O sportininkai, kurie savo veikla ir rezultatais įtarimų nekelia galėtų būti testuojami rečiau.

Norint įdiegti vieną bendrą sportininko biologinį pasą vienam sportininkui, kuriame būtų kaupiama visa informacija apie jį, reikia tam tikrų investicijų į logistiką. Visų pirma, tarptautinės federacijos ir NADO turi susitarti dėl dalijimosi duomenimis, jei sportininkas yra įtrauktas į šių organizacijų sportininko duomenų stebėjimo programas. Tačiau šiuo metu ne visos suinteresuotosios šalys naudoja ADAMS, o tai reiškia, kad kai kurie laboratorijų įvesti rezultatai yra „pasimetę“ ir nesusieti su atitinkamu BSP tapatybės numeriu. Tai sumažina pasaulinį BSP veiksmingumą ir neleidžia WADA atlikti savo, kaip stebėjimo agentūros, pareigų. WADA skatina antidopingo organizacijas dalytis informacija ir tyrimais, kad padidintų BSP efektyvumą ir išvengtų dubliavimosi, sumažintų išlaidas (Verne, 2014). Tačiau vien WADA pastangų nepakanka – viso pasaulio nacionalinės institucijos taip pat turi būti suinteresuotos bendradarbiauti.

Apibendrinant galima teigti, kad BSP vadyba yra specifinė ir sudėtinga, kaip ir pati priemonė. BSP procese dalyvauja daug subjektų, kurie turi griežtai reglamentuotas pareigas ir atsakomybes bei WADA numatytus, standartizuotus veiklos procesus. Šie procesai nors ir standartizuoti, tačiau juos įgyvendinant vis tiek kyla įvairių iššūkių, kurie kartais lemia netikslius BSP rezultatus – jie susiję su mėginių paėmimo, transportavimo, analizės ir kitų standartų laikymosi užtikrinimu. Taip pat, WADA turi spręsti tokius iššūkius: Kaip optimizuoti BSP mėginių rinkimo procesą, kad užtektų duomenų, bet jų ir nebūtų per daug? Kaip racionalizuoti ir tobulinti antidopingo praktiką? Kaip užtikrinti nuolatinį ir sklandų duomenų dalinimąsi tarp tarptautinių organizacijų ir NADO? Kaip užtikrinti pakankamą biožymenų specifiškumą ir jautrumą?

2.2. Biologinio sportininko paso socialinių aspektų aptarimas

Sportas visuomenėje yra laikomas konkurencijos, statuso ir pranašumo įrodymo priemone, kadangi profesionalūs sportininkai dažnai įgyja aukštesnį ekonominį ir socialinį statusą (Ameer et.al., 2018), tačiau šiam statusui pasiekti, dažnai taikomos neleistinos priemonės. Pasak Ameer et.al. (2018) dopingo vartojimas – plačiai paplitusi visuomenės sveikatos ir socialinė problema, ilgalaikėje perspektyvoje lemianti sveikatos problemas ir priklausomybę. Dopingo paplitimui sporte įtakos turi daug kultūrinių, aplinkos ir socialinių veiksnių, o jo valdymo efektyvumas ir antidopingo strategija yra svarbūs aspektai, darantys įtaką dopingo vartojimo paplitimui (Faiss et.al., 2019). Taigi WADA, siekdama spręsti šią problemą, taiko įvairias į BSP įtrauktas priemones, kurios kelia diskusijų visuomenėje.

Sportininko sveikatos būklės informacijos atskleidimas. Devriendt, Chokoshvili & Borry (2019) kelia klausimą dėl BSP duomenų pateikimo sportininkui. Viena vertus, mokslininkai teigia, kad kraujo ir šlapimo tyrimo duomenis pateikti sportininkui yra reikalinga, nustačius kokias nors

netipines būklės, kadangi taip sportininkas sužinos apie galimas ligas ir galės iš karto pradėti gydymo procesą, vis dėlto atskleidus sportininko asmeninius duomenis, susiję asmenys, komandos nariai ar kiti gali pradėti jį diskriminuoti (Mahendru et.al., 2020). Turėtina omenyje, kad pagal Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą (BDAR 2016/679), tai toks duomenų atskleidimas, kuris grindžiamas medicinine verte, todėl asmens anonimiškumas galėtų būti pažeidžiamas. Tačiau kitu aspektu duomenų atskleidimas sportininkui sukelia riziką, kad sportininkas galės labiau manipuliuoti šiais duomenimis, o jo aplinkoje esantys specialistai turės progą ieškoti priemonių, kaip „apeiti“ sistemą ir rasti būdus išvengti draudžiamų preparatų aptikimo – o tai kelia grėsmę BSP sistemos vientisumui (Mahendru, 2020). Iš tiesų šios dilemos, keliamos autorių, yra pagrįstos. Pasak Mazzeo, D’elia & Raiola (2018), sportininkai yra linkę sukčiauti dėl didesnio uždarbio. Tačiau autoriai atkreipia dėmesį ir į tai, kad sukčiavimo procese dažniausiai dalyvauja ir kiti asmenys: sportininkų draugai ir giminaičiai, medicinos personalas, vadovai, chemikai, biologai ir vaistininkai, farmacijos pramonės įmonės, slaptos laboratorijos ir nusikalstamos organizacijos. Sportininkai visuomet siekia kuo geresnių rezultatų sporte ir šis siekis, nepaisant to, kad tobulėja AAS ir kitų neleistinų priemonių naudojimo identifikavimo galimybės, jie linkę rizikuoti toliau naudoti įvairius preparatus ir bandyti išvengti aptikimo. Sportininkų naudojamų AAS ir kitų neleistinų preparatų problema yra giliai įsišaknijusi visuomenėje. Net sukūrus pažangiausias technologijas aptikti dopingo vartojimui, sportininkai, kartu su įvairiais mokslininkais (pvz. chemikais, sporto medicinos specialistais ir kt.), ieško naujų sukčiavimo būdų, kaip naudoti AAS, kad BSP biožymenyse nebūtų aptikta neleistinų medžiagų. Anawalt (2018) teigimu, nors didžioji dalis sportininkų laikosi WADA taisyklių, tačiau kai kurie nepaiso ir BSP atsiradimo, bei toliau vartoja neleistinus preparatus, nes mano, kad gali išvengti atsakomybės. Pasak Radikienės, Bobrovos ir Grabausko (2015), tai – sąmoningas taisyklių laužymas, kai siekiama naudoti sau ir komandai, išvengiant atsakomybės. Todėl piktnaudžiavimas neleistiniais preparatais yra ne tik konkretaus sportininko, tačiau ir visos visuomenės socialinė problema, o jos nesprenžiant sportas gali tapti priemone laužyti socialinę tvarką.

Invazija į sportininko kūną. BSP priemonės taikymas kovoje prieš antidopingo paplitimą reikalauja, kad būtų kuo dažniau atliekami tyrimai ir iš sportininkų paimami mėginiai, kad būtų užtikrinta, jog BSP duomenų bazėje kaupiama pakankamai duomenų, iš kurių galima daryti patikimas išvadas. Iš vienos pusės manoma, kad dažnas kraujo tyrimų atlikimas yra palankus sportininkams – jie daugiau sužino apie savo sveikatos būklę. Tačiau, yra ir kita nuomonė – kad vis dažnesnis veninio kraujo paėmimas gali būti laikomas invaziniu sveikiems asmenims – sportininkams (Salamin et.al., 2019). Šios problemos egzistavimas yra suprantamas, todėl kuriamos naujos priemonės kaip užtikrinti minimaliai invazinį, paprastą kraujo mėginių paėmimą. Šiai problemai spręsti atrasta išdžiūvusių kraujo mėginių paėmimas (DBS) – tokiu būdu nedidelis kraujo kiekis paimamas iš piršto ir perkeliamas ant filtravimo popieriaus (Fedoruk, 2020). Tai alternatyvi priemonė, kurią pritaikius

mėginys gali būti paprasčiau gabenamas ir saugojamas aplinkos temperatūroje, o tai mažina logistikos sąnaudas (Salamin et.al., 2019).

Privatumo ir kitų laisvių pažeidimai. Siekiant užtikrinti galimybę bet kuriuo metu patikrinti sportininkus ir paaimti iš jų mėginius, reikalingus BSP tyrimams, WADA yra patvirtinusi sportininkų sekimo – buvimo vietos nustatymo sistemą. Sportininkai privalo pateikti savo buvimo vietą kas ketvirtį, informacija apima: namų adresą, el. pašto adresą, telefono numerį, nakvynės adresą, įprastų veiklų (mokymai, darbas, mokykla) laikus ir vietų adresus, varžybų tvarkaraščius ir vietas, 60 min. laiko tarpus kiekvieną dieną, kur jie būtų prieinami ir pasiekiami testavimui, bei jei nebūtų prieinami, būtų patys atsakingi už galimai patvirtintą testo praleidimo faktą (MacGregor et.al., 2013). Šiuos duomenis naudoja ADO, kad surastų sportininkus ir galėtų juos kontroliuoti ne tik varžybų, bet ir kitu metu. Tokiu būdu galima atlikti atsitiktinius, iš anksto nesuderintus testus, kuriam sportininkai negali „pasiruošti“ ir kaip nors sumanipuliuoti testo rezultatais (Valkenburg, de Hon & van Hilvoorde, 2014). Taip pat, sportininkai gali būti patikrinti ir kitu dienos laiku (ne per tas 60 min., kurias jie nurodė, kad yra pasiekiami), tačiau sportininkas tuo metu gali būti nepasiekiamas ir nurodyti, kad testo neatliks ir už tai nesulauks jokių sankcijų (Waddington, 2010). Tačiau, jeigu sportininkas nenurodo savo buvimo vietos bent tris kartus per 18 mėn. laikotarpį arba praleidžia testus, tai laikoma piktybiška sportininko veikla ir jis gali būti nušalintas nuo varžybų. Nors pasak Valkenburg et.al., (2014) didžioji dalis sportininkų sutinka su tokia sistema ir mano, kad tai reikalinga ir yra „būtina blogybė“, tačiau, pavyzdžiui, Waddington (2010) teigimu WADA programa atleto buvimo vietos sekimui kelia abejonių dėl privatumo pažeidimo, perteklinio stebėjimo ir kontrolės, ir demokratijos principų. Overbye & Wagner (2013) nustatė, kad sportininkams toks metodas reiškia perteklinį kišimąsi į jų asmeninį gyvenimą ir kasdienybę, kas sąlygoja sumažėjusį norą būti sportininku. Tie patys Valkenburg et.al. (2014) apklausę sportininkus nustatė, kad tokia sistema beveik kas trečiam sportininkui kelia nemalonius jausmus, atima daug laiko, sukelia stresą, kad pamirš pažymėti savo buvimo vietą arba bus „priirišti“ prie įsipareigojimo būti konkrečioje vietoje ir negalės gyventi normaliai savo gyvenimo – tai riboja jų laisvę. Veikiant tokiai sistemai išnyksta sportininko teisė į asmeninį gyvenimą, kurią jis turi turėti kaip ir kiekvienas kitas privatus asmuo. Taigi naudojant tokią sistemą gali kilti klausimų dėl informacinio, fizinio ir sprendimų privatumo. Be to, pati testavimo procedūra yra priemonė, pažeidžianti asmens privatumą, nes ji apima tokias procedūras kaip prižiūrimas šlapimo tyrimas (Devriendt, Chokoshvili & Borry, 2019). O dar prie viso to abejojama ir nerimaujama kiek sistemoje esantys duomenys yra saugūs, o pasak Borry et.al. (2018) – duomenų „nutekėjimo“ tretiesiems asmenims grėsmė iš tiesų yra reali. Tačiau WADA pateisina sistemos egzistavimą ir būtinybę ją naudoti, siekiant apsaugoti viešąjį interesą ir užtikrinti sąžiningą ir „švarų“ sportą, o kiekvienas sportininkas, kuris mano, jog yra pažeidžiamas jo privatumas, gali pasirinkti nedalyvauti profesionaliame sporte, o jei dalyvauja – jis turi prisitaikyti prie galiojančių taisyklių (WADA, 2009).

Kitas sportininko privatumo pažeidimo pavyzdys yra abejonės dėl duomenų apsaugos. Pasak Devriendt, Chokoshvili & Borry (2019) BSP įvedimas kelia potencialią grėsmę sportininko vientisumui dėl neskelbtinų duomenų kontrolės. Tačiau taip pat svarbu pripažinti, kad dopingas kelia grėsmę sportui visame pasaulyje. Tai pažeidžia atviros ir sąžiningos konkurencijos principą ir kartais atgraso nuo sporto apskritai, bei kelia profesionalui nepagrįstą spaudimą. Tai rimtai veikia sporto pramonės įvaizdį (Mazzeo, D'elia & Raiola, 2018).

Kad būtų maksimizuojama nauda tiek visuomenei, tiek ir sportininkams, WADA užtikrina, kad kiekvienas sportininkas turi teisę į asmeninių duomenų privatumą, todėl WADA yra numačiusi, kad vykdydama bet kokius veiksmus, susijusius su sportininko asmenine informacija, ji turi būti griežtai konfidenciali ir naudojama tik būtiniais atvejais: planuojant, koordinuojant, atliekant testus, o jeigu tokiems tikslams ji tampa nebeaktuali ji turi būti sunaikinama (WADA, 2009). Taigi, nors ši sistema ir kelia abejonių dėl sportininko teisių į asmeninį gyvenimą, tačiau ji yra svarbi, siekiant antidopingo tikslų ir ginant viešąjį interesą – tai pripažinta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo kaip nepažeidžianti žmogaus teisių (ECHR, 2018, Nr. 48151/11 ir 77769/13). Pasak Costa (2019), tokia sistema sukuria teisingą pusiausvyrą tarp visuomenės interesų ir sportininkų galimybių sąžiningai varžytis. O siekiant, kad BSP procese turi būti visapusiškai gerbiamos ir apsaugotos sportininkų teisės, WADA konsultuojasi su etikos, duomenų apsaugos ir kitais teisės ekspertais, siekdama užtikrinti, kad pagrindiniai principai, tokie kaip privatumas ir proporcingumas, išliktų viso BSP proceso metu (Verneec, 2014).

Nepakankama sportininko reputacijos ir interesų apsauga. Pasak Qvarfordt, Ahmadi, Bäckström & Hoff (2021), kalbant apie kišimąsi į sportininko asmeninį gyvenimą ir privatumą gali kilti daug diskusijų, bet bendrai tokios sistemos poreikis yra suprantamas ir sportininkai stengiasi paklusniai laikytis visų reikalavimų. Vis dėlto, autoriai pripažįsta, kad tokia sistema lemia netyčią sportininkų prasižengimą, kadangi jiems ne visada pakanka žinių, kaip tinkamai naudotis šia sistema, kaip teisingai pateikti informaciją. Petroczi et.al. (2021) sportininkams turi būti suteikiamos priemonės, kurios galėtų parodyti deramą kruopštumą laikantis antidopingo taisyklių. Pažymėtina, kad tai įpareigoja juos žinoti draudžiamų preparatų sąrašą, žinoti galimus netyčinio dopingo vartojimo šaltinius (užteršti maisto papildai ir kt.), mokytis, kaip sumažinti riziką šiuo atžvilgiu, ir apie tai, kokie kiti veiksmai yra draudžiami. Atsižvelgiant į asmeninę atsakomybę, sportininkai turi būti mokomi visais svarbiais antidopingo aspektais. Autoriai mano, kad sportininkai ir kiti susiję asmenys taip pat turi žinoti detales ir galimą riziką, susijusią su bet koku alternatyviu testavimo ar sertifikavimo protokolu. Kadangi, jeigu sportininkas padaro klaidą per nežinojimą ar nesuvokimo, dėl galimo dopingo vartojimo nuosprendžio jis yra kaltinamas, baudžiamas ir viešai gėdinamas (Overbye et.al., 2014). O tai gali lemti dideles problemas sportininkui – jei kyla įtarimų jog sportininkas manipuliuoja savo fiziologinėmis savybėmis naudodamas neleistinus preparatus, jis gali netekti rėmėjų, pajamų, jo

ateities karjerai gresia pavojus, kadangi jo reputacija jau būna pablogėjusi, jis izoliuojamas nuo sporto, sporto renginių, o kartu ir nuo savo komandos narių, pablogėja jo santykiai su šeima ir draugais, o visa tai lemia emocines ir psichologines problemas (Mazzeo., D'elia & Raiola, 2018). Todėl pasak Petróczi et.al. (2021) kai taikomos bet kokios sankcijos sportininkui, ar tiesiog pateikiami įtarimai, tikrinančios institucijos turi bet kokia kaina išvengti sankcijų pateikimo nekaltam sportininkui.

Atsižvelgiant į tai, Qvarfordt, Ahmadi, Bäckström & Hoff (2021) teigia, kad elito sportininko padėtis antidopingo atžvilgiu yra sudėtinga. Tai nėra paprastas klausimas „tiesiog laikytis taisyklių“, taip pat nėra paprastas „aplaidžių“ sportininkų atpažinimas. Kasdieniame sportininkų gyvenime yra situacijų ir sunkumų, kurie turi įtakos jų gebėjimui ir, galbūt, norui laikytis taisyklių. Todėl norint, kad sportininkai atitiktų reikalavimus, jiems turi būti sudarytos reikiamos sąlygos. Neturėjimas prieigos prie reikiamos informacijos, ribota veiksmų laisvė ir tuo pat metu pagrindinis antidopingo sistemos priemonių ir bausmių taikynys gali turėti įtakos ilgalaikiam procedūrų teisingumo suvokimui, sportininkų palaikymui ir sistemos teisėtumui.

Bendrajai prasme, įvedus BSP pasikeitė daugelio sportininkų rezultatai – jie suprastėjo (Iljukov et.al., 2020). Taigi, galima daryti prielaidą, kad priemonė suveikė ir labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nors iš pažiūros sportininkų teisės ir yra ribojamos įvedus BSP, tačiau ji veikia atgrasomuoju būdu naudoti dopingą. O tai yra svarbu, kadangi dopingas ilgalaikėje perspektyvoje lemia dideles sveikatos problemas. Taigi galima teigti, kad toks WADA priimtas priemonių, kovoti prieš dopingo vartojimą, rinkynys ne tik visuomenės, tačiau ir kiekvieno sportininko individualiame lygmenyje atitinka žalos/naudos principą ir duoda daugiau naudos, nei žalos (Gunina, Malinsky & Boyko, 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad BSP įvedimas yra sėkminga priemonė kovoti su dopingo vartojimu sporto pasaulyje. Vis dėlto dėl nepakankamai aiškaus veikimo principo, galbūt dėl per mažos komunikacijos su visuomene bei sportininkais apie BSP veikimo principą, naudą, reikšmę ir poreikį, kyla įvairių diskusijų dėl priemonės teisingumo. BSP apima tokius socialiai jautrius klausimus kaip sportininkų sveikatos duomenys ir jų atskleidimas, sportininkų privatumas, teisė į asmeninį gyvenimą, dažnai pasikartojanti „invazija“ į sportininko kūną atliekant tyrimus, sportininko reputacijos ir interesų apsauga bei kiti. Tačiau išanalizavus mokslinę literatūrą ir atsižvelgus į EŽTT išaiškinimą, ši priemonė gali būti taikoma ginant viešąjį interesą, o pasak WADA – net ir individualiu sportininko lygmeniu vertinant pagal naudos/žalos principą – BSP nauda didesnė, nei žala.

2.3. Biologinio sportininko paso teisinių aspektų aptarimas

Pagrindiniai teisiniai BSP aspektai, kuriuos tikslinga aptarti yra susiję su BSP veikimo principu – ar BSP netiesioginio dopingo vartojimo nustatymo metodas yra pakankamas dopingo vartojimo faktui nustatyti? Ar BSP mėginių surinkimo ir analizės procedūros yra tinkamos ir pakankamos reiškiant sportininkui kaltinimus? Ar interpretuojant BSP rezultatus yra pakankamai atsižvelgiama į veiksnius,

galinčius daryti įtaką BSP rezultatams? Ar BSP yra tinkama priemonė teisme įrodinėjant, kad sportininkas tikrai vartojo neleistinus preparatus? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus tikslinga nagrinėti CAS praktiką bei kitų mokslininkų atliktus tyrimus apie BSP teisinius aspektus.

Pirmiausiai, trumpai apie CAS (Court of Arbitration of Sports) – tai tarptautinis sporto arbitražas. Pasak Blackshaw (2018), CAS – tai Šveicarijoje įkurtas tarptautinis sporto arbitražo teismas, kuris savo veiklą grindžia Šveicarijos teise. CAS pagrindinė funkcija – spręsti su sportu susijusius ginčus mediacija ar arbitražu. CAS sprendžia įvairius ginčus, susijusius su sporto teisiųjų santykių aiškinimusi (neleistini susitarimai dėl varžybų baigties, perėjimai tarp sporto klubų, etikos pažeidimo bylos, dopingo bylos ir kt.) (Biguzas, 2014). CAS veikla prisideda prie globalios sporto teisės formavimosi. CAS formuoja bendruosius sporto teisės principus, nes savo jurisprudencijoje suformavo daug sporto teisės principų, kurie tapo globalios sporto teisės dalimi. CAS interpretuodamas sporto teisę kuria sporto teisės precedentus, nes CAS sprendimai turi precedentinę reikšmę. Manytina, kad nors ir neformaliai, tačiau nuosekli CAS jurisprudencija lemia sporto institucijų elgesį priimant sprendimus. CAS taip pat harmonizuoja sporto teisę bei užtikrina teisę į teisingą bylos nagrinėjimą (Pakamanis, 2017).

Dabartinis griežtos atsakomybės ir numanomos kaltės principų taikymas ir procesas, kuriuo WADA siekia veiksmingai patraukti drausminėn atsakomybėn už įtariamus pažeidimus, turi tvirtą teisinį pagrindą ir patvirtina asmeninę sportininkų atsakomybę (Petroczi et.al. 2021). Per pastaruosius 10 metų pasitelkiant BSP stebėjimą buvo pritaikyta daugiau nei 700 sankcijų, todėl šis netiesioginis dopingo aptikimo metodas gali būti laikomas sėkmingu (Faiss, Saugy & Saugy, 2019). Pasak Devriendt et.al., 2018, BSP duomenys gali būti lyginami su duomenimis, surinktais atliekant teismo ekspertizę. Pagal Pasaulio antidopingo kodeksą (2.2 str.), BSP programa gali būti naudojama siekiant persekioti galimus antidopingo taisyklių pažeidimus, kai vartojama ar bandoma vartoti draudžiamą medžiagą ar draudžiamą metodą. O įrodinėjimo, kad sportininkas pažeidė taisykles, našta atitenka ADO, nes įrodinėjimo dalykas yra antidopingo taisyklių pažeidinėjimas (CAS 2010/A/2235). Tačiau taikant šį metodą, vertinant rezultatus susiduriama su labai skirtingomis kliūtėmis, siekiant atsižvelgti į klinikines sąlygas, patologijas, tarpindividualias ir intraindividualias variacijas ir įvairius kitus klaidinančius veiksnius kaip netipinio elgesio, pastebėto BSP, priežastį (WADA, 2021). Todėl dažnai yra abejojama BSP tinkamumu sprendžiant, ar sportininkas tikrai pažeidė taisykles.

Svarbu pažymėti, kad Sporto arbitražo teismas (CAS) BSP pripažino kaip tinkamą netiesioginį kraujo dopingo nustatymo metodą (TAS 2010/A/2178). Nors kai kurie ekspertai ginčija BSP naudojamus biožymenis, CAS nustatė, kad jie nevertina priemonės gerumo ir neieško geresnių priemonių, jeigu WADA patvirtino BSP ir ši programa atitinka galiojančias antidopingo taisykles, tai CAS komisija turi gerbti šį sprendimą ir taikyti taisykles, remiantis tokia priemone kokia yra, o ne kokia galėjo būti ar gali būti (CAS 2010/A/2235). Kitas svarbus CAS išaiškinimas yra tai, kad BSP

gairėse nėra nurodyto minimalaus biožymenų skaičiaus, kurie turi sudaryti BSP, todėl BSP išvados gali būti rengiamos ir sportininkas gali būti patraukiamas atsakomybėn nepriklausomai nuo to, kiek duomenų BSP yra surinkta (CAS 2016/O/4464).

Taip pat dažnai abejojama ar BSP taikomi statistiniai modeliai yra patikimi, kadangi teigiama, jog jie neįvertina įvairių veiksnių, kurie gali daryti įtaką sportininko BSP biožymenų rezultatams. Pavyzdžiui, Turkijos sportininkei pagal BSP rezultatus buvo paskirta diskvalifikacija, tačiau ji CAS ginčijo Turkijos lengvosios atletikos ir Tarptautinės lengvosios atletikos federacijų asociacijų sprendimą, kadangi teigė, jog neįprasti kraujo rodikliai buvo nulemti maliarijos ir kad BSP hematologinio profilio rezultatai rodo neteisingą diagnozę (CAS 2013/A/3080), tačiau ankstesniame sprendime CAS nustatė, kad hematologinės vertės, būtent Ret, gali būti naudojamos netiesiogiai identifikuoti sportininko neteisėtus veiksmus, siekiant geresnių rezultatų (CAS 2009/A/1912 ir 1913). Taigi ir minėtoje byloje CAS sprendime nurodė, kad sportininko hematologinio profilio anomalija, nustatyta kaip neatitinkanti normos pagal adaptyvų modelį su didesne nei 99% tikimybe aiškiai parodo dopingo vartojimą (CAS 2013/A/3080; CAS 2010/A/2308). Taip pat CAS (2010/A/2178) byloje išaiškinta, kad nėra išankstinio pasitikėjimo BSP statistinės programinės įrangos rezultatais – sportininkų duomenys yra nagrinėjami visapusiškai ir vertinami nuodugniai, pasitelkiant atitinkamos srities ekspertų grupę, sudarytą iš 3 asmenų, kurie vienbalsiai turi priimti sprendimą, todėl BSP yra patikima priemonė netiesiogiai nustatyti dopingo vartojimo faktą. Tačiau svarbu pažymėti, kad BSP yra daugiau kaip papildoma priemonė, kurios pagalba galima ilgą laiką stebėti sportininko biožymenų pokyčius, kas gali padėti atskleisti vienkartinį ar nuolatinį dopingo vartojimą, kuri efektyviai gali būti panaudojama tik, jei hematologinis profilis rodo daugiau nei vieną neįprastą reikšmę (CAS 2012/A/2773). Taip pat, kad BSP rezultatai galėtų būti naudojami teisėje, kaip priemonė pritaikyti sankcijas sportininkams, visi BSP rezultatai turi būti pagrįsti ekspertų išvadomis (CAS 2019/A/6254).

BSP neparodo, kokia konkrečiai medžiaga buvo vartojama, siekiant išsiaiškinti tiksliai reikia atlikti papildomus tyrimus. Tačiau tai nėra būtina, kadangi pagal (CAS 2019/A/6226) išaiškinimą, tam, kad būtų galima nubausti prasižengusį sportininką, nėra būtina išsiaiškinti, koks neleistinas preparatas (ar metodo forma) buvo naudojamas. Tačiau tai sukelia kitą iššūkį – BSP pagrindu nustatčius pažeidimus, sunku nustatyti, kada tiksliai buvo padarytas pažeidimas (nes duomenys stebimi ilgą laiką) ir žinoma, kad nusižengimas įvyko tik tam tikrame laikotarpyje be konkrečios datos. Todėl ekspertams kyla pareiga identifikuoti, kurie mėginiai BSP rodo apie neleistinų medžiagų vartojimo pradžią, ko pagrindu yra priimamas sprendimas dėl sportininko rezultatų anuliovimo ir diskvalifikacijos (CAS 2016/O/4463).

Taip pat sportininkai, kurie siekia išvengti atsakomybės, abejoja ir ekspertų šališkumu, bei kompetencija. Kaip minėta anksčiau, ADO yra atsakinga už įrodymą, kad sportininkas pažeidė taisykles, tačiau ta pati ADO samdo ekspertus, kurie pagal BSP programą vertina, ar sportininko

biožymenų duomenys rodo, kad jis vartojo dopingą. Taigi kyla klausimas dėl ekspertų nepriklausomumo. Šį klausimą CAS išaiškino bylose (CAS 2010/A/2178) ir (CAS 2010/A/2308). CAS nurodė, kad ekspertams už paslaugas ADO moka atlyginimą, o tai neturi įtakos nei eksperto profesionalumui, nei nepriklausomumui, kadangi visi BSP duomenys yra užkoduoti (pateikti anonimiškai), o tai sukuria situaciją, kad ekspertas analizuoja duomenis, nežinodamas, kam jie priklauso. Taip pat teismas grindžia šią nuomonę ir argumentais, kad ekspertai savo vertinimus pateikia remdamiesi statistiniais duomenimis, bei jų sprendimas yra užskaitomas tik tada, kai jis priimamas vienbalsiai. Taigi bet kokie pareiškimai dėl ekspertų priklausomumo turėtų būti atmesti.

Kita problema, kuri taip pat nagrinėjama CAS, kai sportininkai ginčija BSP programos rezultatus, argumentuodami netinkamu laboratorijų darbu ir/ar tai, kad mėginiai paimami skirtingose laboratorijose, todėl gali skirtis rezultatai. Tačiau CAS byloje (CAS 2010/A/2178) išaiškino, kad jeigu ilgą laiką rinkti duomenys skirtingose laboratorijose buvo pakankamai stabilūs, o išsiskyrė tik kurie nors vieni rezultatai, netinkamų mėginių laikymo ir tvarkymo sąlygų tikimybė turi būti atmesta. Tokia CAS pozicija plačiau argumentuota (CAS 2010/A/2308) byloje, kur teigiama, kad mėginiai paimami ir analizuojami WADA akredituotose laboratorijose pagal iš anksto numatytas taisykles ir procedūras, kurios atitinka teismo medicinos standartus, todėl daroma prielaida, kad mėginiai buvo laikomi ir analizuojami tinkamai. O jeigu sportininkas nori šią prielaidą paneigti, jis turi įrodyti, kad laboratorijoje buvo šių standartų nesilaikoma ir kad tai galėjo padaryti įtaką rezultatams, o jeigu sportininkui nepavyksta to įrodyti, bet kokie panašūs sportininko įtarimai yra atmetami.

Vertinant BSP rezultatus atsižvelgiama, kad statistiniai duomenys gali klysti, o ir ekspertų nuomonė nėra absoliuti, todėl sportininkui yra suteikiama galimybė įrodyti, kad BSP rezultatai nėra susiję su dopingo vartojimu, o yra nulemti kitų išorinių veiksnių (pvz. treniruočių dideliame aukštyje). Sportininkas, siekdamas, kad BSP rezultatai būtų panaikinti dėl išorinių veiksnių – turi pateikti reikšmingų įrodymų, paneigiančių ekspertų išvadas – o ADO privalo ištirti ar tie veiksniai (įrodymai) nepaneigia pirminės BSP išvados (CAS 2019/A/6226). Svarbu ir tai, kad sportininkas, kaip įrodymą, gali pateikti kokius nors papildomus mėginius, kurie jo nuomone, turėtų atspindėti realią situaciją, vis dėlto, CAS suformuota praktika yra tokia, kad jeigu sportininkas nori savarankiškai atliktus papildomus mėginius įtraukti į BSP, jis turi įrodyti, kad mėginiai buvo paimti pagal BSP programoje galiojančius standartus – kitu atveju, jie nėra įtraukiami ir vertinami (CAS 2016/O/4469). Taip yra todėl, kad pavyzdžiui, pateikus duomenis, kad sportininkas kenčia nuo psichologinės įtampos ir tai lemia hemoglobino lygio pokyčius, savaime nereiškia, kad BSP duomenys gali būti interpretuojami kaip paveikti psichologinės būsenos – sportininkas turi įrodyti, kad psichologinių problemų jis turėjo jau iki paimant mėginius, kadangi kitu atveju, būtų sukurtas precedentas piktnaudžiauti kitiems sportininkams (CAS 2016/O/4463). Jeigu tokių įrodymų sportininkas nepateikia, tokiu atveju nei BSP rezultatai, nei konkretūs mėginiai nėra atmetami. Tačiau svarbus aspektas yra ir tai, kad vien nebūdingų BSP

rezultatų faktas dar nereiškia, kad sportininkas ir vartojo neleistinus preparatus – tai turi įrodyti ekspertai, remdamiesi statistinio modelio duomenimis, pateikti argumentuotą išvadą (CAS 2016/O/4464). Išvadą turi sudaryti alternatyvių scenarijų (galėjusių daryti įtaką rezultatams) išsami analizė ir vertinimas atliekant tiek kokybinę, tiek ir kiekybinę turimų duomenų analizę (CAS 2018/O/5822). Pagal CAS 2019/A/6226, tokia praktika atitinka teisinį nekaltumo prezumpcijos principą.

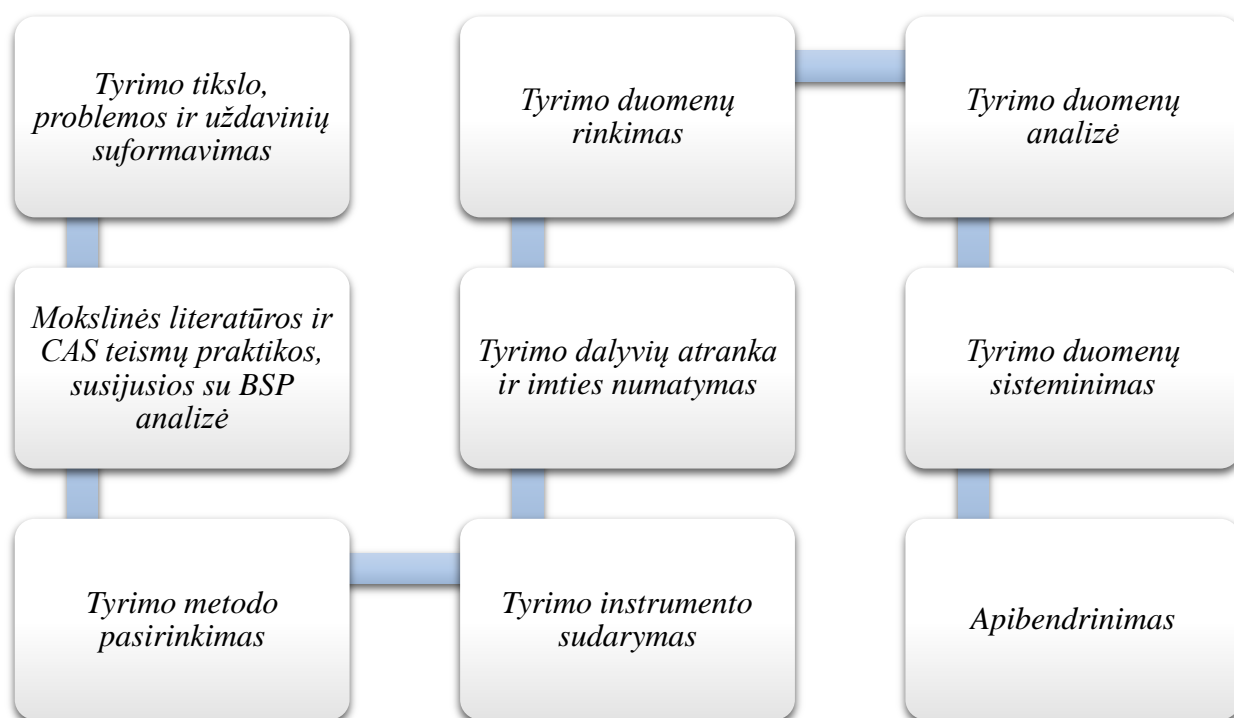
Apibendrinant BSP teisinius aspektus, galima teigti, kad Tarptautinis sporto arbitražo teismas – CAS yra suformavęs plačios apimties BSP teisminę praktiką. Remiantis CAS jurisprudencija galima teigti, kad BSP netiesioginio dopingo vartojimo nustatymo metodas yra pakankamas dopingo vartojimo faktui nustatyti, taip pat BSP mėginių surinkimo ir analizės procedūros yra tinkamos ir pakankamos reiškiant sportininkui kaltinimus, interpretuojant BSP rezultatus yra pakankamai atsižvelgiama į veiksnius, galinčius daryti įtaką BSP rezultatams ir BSP yra tinkama ir pakankama priemonė teisme įrodinėjant, kad sportininkas tikrai vartojo neleistinus preparatus ar naudojo neleistas priemones (pvz. kraujo perpylimas) gerinant savo fizines savybes. Taip pat svarbu paminėti, kad CAS suformuota teisminė praktika užtikrina nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimą.

3. BIOLOGINIO SPORTININKO PASO PRAKTINIO PRITAIKYMO GALIMYBIŲ, ATSIŽVELGIANT Į VADYBINIUS, SOCIALINIUS IR TEISINIUS ASPEKTUS EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika

Metodologinė tyrimo prieiga: Tyrimu siekiama ištirti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus ir remiantis tyrimo rezultatais bei teorinėmis išvalgomis identifikuoti biologinio sportininko paso tobulinimo kryptis pagal minėtus aspektus. Kadangi informacijos apie BSP Lietuvoje nėra daug, nėra didelio skaičiaus asmenų, kurie yra susipažinę su biologiniu sportininko pasu, todėl siekiant atskleisti požiūrius bei nuomones apie praktinį BSP taikymą pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, kad „iš vidaus“ ir kuo giliau būtų ištirti BSP praktiniai aspektai. Pasak Isaacs (2014), kokybinio tyrimo metodai yra plačiai naudojami tiriant ekonominius, socialinius, politinius, teisinius ir kitų sričių reiškinius, todėl šis tyrimo metodas pasirinktas tiriant BSP vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus.

Tyrimo atlikimo eiga ir procedūros yra paremti prieš tyrimą sukonstruotu tyrimo modeliu, kuris pateikiamas 5 paveiksle.

5 pav. Tyrimo modelis

Prieš atliekant tyrimą buvo įvertintas tyrimo aktualumas, suformuota problema, tikslas, uždaviniai. Tuomet išanalizuota aktuali su BSP susijusi mokslinė literatūra, kurioje atskleidžiama BSP koncepcija, nagrinėti vadybiniai ir socialiniai aspektai. Teisiniams aspektams atskleisti buvo analizuojama CAS praktika. Tuomet identifikavus tyrimo poreikį, numatytas tyrimo atlikimas, bei jam

atlikti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas. Kadangi kokybiniam tyrimui atlikti reikalingas tyrimo instrumentas – jis buvo sudarytas remiantis teorinėje darbo dalyje nagrinėta problematika. Kadangi tyrimo tema specifinė ir reikalaujanti žinių BSP srityje, iš anksto numatyti tyrime dalyvausiančių asmenų atrankos kriterijai, kurie galėtų pateikti savo išvagas apie BSP. Tuomet buvo renkami tyrimo duomenys, jie analizuojami, sisteminami ir apibendrinami.

Atliekant tyrimą taikyti teoriniai ir empiriniai **tyrimo metodai**:

Teoriniai – mokslinės literatūros ir CAS praktikos analizė ir apibendrinimas. Taikant teorinį tyrimo metodą išanalizuota BSP koncepcija pateikiant BSP atsiradimo prielaidas, sampratą ir esmę, veikimo principą, apibūdinant biožymenis ir modulius, taip pat aptariant BSP rezultatams įtaką darančius veiksniai. Taip pat analizuojant BSP vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus analizuoti aktualūs moksliniai tyrimai, kuriuose buvo analizuojami ir vertinami minėti aspektai. Kadangi BSP teisiniai aspektai yra glaudžiai susiję su CAS praktika, jie analizuoti remiantis ir Tarptautinio sporto arbitražo nagrinėtomis bylomis.

Empiriniai – empiriniai tyrimo metodai taikomi, siekiant išsiaiškinti praktinio BSP pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus. Šiai analizei pasirinktas interviu metodas, organizuojant pusiau struktūrizuoto tipo interviu. Toks tyrimo metodas pasirinktas, dėl to, kad suteikia galimybę išsiaiškinti ekspertų nuomonę, įvertinti jų patirtį ir pakankamai giliai bei išsamiai įvertinti tiriamąjį reiškinį. Remiantis Mohajan (2018) šis tyrimo metodas padeda paaiškinti „kaip“ ir „kodėl“ tam tikras socialinis reiškinys ar programa veikia taip, kaip veikia tam tikrame kontekste. O pusiau struktūrizuotas interviu suteikia galimybę autoriui tyrimo eigoje papildyti interviu iš anksto nenumatytais klausimais, atsižvelgiant į situaciją ir interviu eigoje išryškėjusiais reikšmingais aspektais.

Taigi, prieš atliekant tyrimą buvo numatyti klausimai tyrimo dalyviams, kurie buvo esminiai, siekiant išsiaiškinti BSP vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus praktiniu aspektu. Tyrimo klausimai buvo sudaryti remiantis mokslinėje literatūroje nagrinėta informacija. **Tyrimo instrumentas** sudarytas skiriant klausimus į 5 blokus:

1. Klausimai skirti ištirti vadybinius BSP aspektus, apimant tokius aspektus kaip BSP programos procesas ir jame dalyvaujantys subjektai (NADO, WADA, ADO, APMU, ekspertai ir kt.), sportininkų testavimo procedūras, bei subjektų tarpusavio bendradarbiavimą, užtikrinant sklandų BSP administravimą (klausimų nr. 1-4);

2. Klausimai skirti ištirti socialinius BSP aspektus, apimant BSP duomenų saugojimą ir dalijimąsi informacija su sportininku, sportininko testavimą per sportininko kūno neliečiamumo teisės užtikrinimą lyginant su viešojo intereso gynimu, sportininko buvimo vietos sekimo sistemos socialinius klausimus bei sportininko reputaciją (klausimų nr. 5-8);

3. Klausimai skirti ištirti teisinius BSP aspektus, apimant BSP teisinį pagrindumą dėl BSP tyrimų naudojimo apkaltos procesuose, tyrimų analizės modelio pagrįstumo kaltinant sportininką, bei sportininko galimybių įrodyti savo nekaltumą (klausimų nr. 9 - 12);

4. Bendrai įvertinti BSP ir atskleisti kokia BSP situacija Lietuvoje, apimant tokius klausimus kaip bendri pastebėjimai apie BSP, tyrimo dalyvių nuomonė, įžvalgos bei situacijos Lietuvoje aptarimas (klausimų nr. 13-15);

5. Identifikuoti tyrimo dalyvius, kad geriau suprasti kiek tyrimo dalyviai yra susiję su BSP savo darbinėje praktikoje bei kiek laiko jie jau dirba srityje, susijusioje su sportu ir sporto medicina.

Tyrimo klausimynas pateiktas 1 priede.

Tyrimo dalyviai, jų atrankos kriterijai ir imtis:

Tyrimu buvo siekiama apklausti ekspertus, kurie yra susipažinę su BSP koncepcija, bei yra patyrę sporto, sporto medicinos, vadybos – administravimo, teisės srityse. Todėl prieš atliekant tyrimą buvo išsikelti ekspertų atrankos kriterijai:

1. Yra susipažinęs su BSP koncepcija;
2. Dirba sporto medicinos, teisės ar vadybos srityje;
3. Turi 5 m. ir didesnę darbo patirtį sporto medicinos, teisės ar vadybos srityje.

Prieš atliekant tyrimą nebuvo išskeltas tikslus tyrimo dalyvių skaičius. Remiantis Žydzžiūnaite (2012), atliekant kokybinį tyrimą, svarbiausia vadovautis ne tyrimo dalyvių skaičiumi, o tyrime gautos informacijos kiekiu ir išsamumu, bei pasiekus „prisotinimą“ (kai tyrimo dalyvių atsakymai pradeda kartotis ir nebesužinoma naujos reikšmingos informacijos), galima tyrimą baigti.

Taigi tyrime dalyvavusių ekspertų charakteristika pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrime dalyvavusių ekspertų charakteristika

Tyrimo dalyvio kodas	Institucija, kurioje dirba	Darbo veiklos sritis	Darbo patirtis metais
BSP1	LSMC Šiaulių skyrius/ Sporto medicinos departamentas	Echoskopuotojas/ Direktorius/ sporto medicina	15 Metų
BSP2	Nesutiko atskleisti	Sporto administravimas. Teisinė, administracinė sritis.	20 Metų
BSP3	Lietuvos antidopingo agentūra	Direktorė	9 Metai
BSP4	„ReaMed“ klinika	Sporto medicina/ kineziterapeutė	5 Metai
BSP5	Lietuvos sporto centras/ sporto medicinos skyrius	Sporto medicinos gydytojas	10 Metų

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis tyrimo rezultatais.

Pagal 1 lentelėje pateiktą informaciją matyti, kad tyrime dalyvavo 5 ekspertai. 2 iš jų turi mažiau nei 10 m. darbo patirtį sporto medicinos, teisės ar vadybos srityje, o trys – turintys 10 m. ir didesnę darbo patirtį. Taip pat matyti, kad vienas ekspertas dirba Lietuvos ADO, 3 – medicininėse įstaigose (LSMC, „ReaMed“ ir „LSC“), o vienas ekspertas nesutiko atskleisti įstaigos, kurioje dirba, tačiau jo

darbo sritis – sporto administravimas, teisinė ir administracinė sritys, jis darbo veikloje susiduria su BSP. Taigi tyrime dalyvavo ekspertai, susiję su įvairiomis sporto sritimis, kas suteikia galimybę atskleisti BSP aspektus įvairiapusiškai.

Tyrimo etika: pasak Žydžiūnaitės (2012), atliekant tyrimą, tikslinga laikytis etikos principų, todėl atliekant tyrimą buvo vadovaujama ir laikomasi šių principų:

- Konfidencialumo principas – kadangi tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti ekspertų nuomonę, kuri gali būti nebūtinai teigiama BSP atžvilgiu ir siekiant apsaugoti tyrimo dalyvius, buvo laikomasi konfidencialumo, neatskleidžiant asmeninių tyrimo dalyvių duomenų (tokių kaip vardas ar pavardė), tyrimo dalyviams buvo leista laisvai pasirinkti ar nurodyti informaciją apie tai kur jie dirba, kokias pareigas užima.

- Laisvanoriško dalyvavimo tyrime principas – tyrimo dalyviams suteikta galimybė laisvai apsispręsti ar jie sutinka dalyvauti tyrime, nedarant spaudimo, bei suteikiant galimybę bet kuriuo metu nutraukti savo dalyvavimą interviu arba neatsakyti į jiems nepriimtinius klausimus;

- Teisingumo principas – prieš atliekant tyrimą tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, uždaviniais, interviu klausimais bei duomenų apdorojimo ir naudojimo būdais, nenuslepiant jokios svarbios informacijos, tuo tarpu tyrimo dalyvių buvo paprašyta nurodyti teisingą ir jų patirtį atitinkančią informaciją.

Tyrimo procedūra: Tyrimas atliktas 2022 m. kovo mėn. Tyrimo organizatorius, numatęs ekspertų atrankos kriterijus, iš viešoje erdvėje pateikiamos informacijos apie specialistus, atsirinko galimus dalyvauti tyrime asmenis ir į kiekvieną kreipėsi asmeniškai raštu (naudojantis informaciją ir ryšio technologijomis) su informacija apie tyrimą, jo tikslą bei procedūras ir pakvietė dalyvauti tyrime.

Tyrimo duomenų analizei atlikti buvo naudotas turinio analizės (angl. content analysis) metodas, kurio pagalba galima tyrimo dalyvių pateiktus teiginius susisteminti, išrinkti esminius pasisakymus, juos suskirstyti pagal tam tikras temas ir remiantis rezultatais daryti apibendrintas išvadas (Erlingsson, & Brysiewicz, 2017).

Interviu duomenų analizė buvo atliekama šia seka:

1. Interviu užkoduoti;
2. Tyrimo dalyvių pasisakymai suskirstyti pagal temas į kategorijas;
3. Kategorijos, remiantis, tyrimo dalyvių teiginiais, sugrupuoti ir išskirstyti į smulkesnius vienetus – subkategorijas;
4. Tyrimo duomenys išanalizuoti ir apibendrinti, pateikiant bendras išvadas.

Tyrimo ribotumai: Tyrime dalyvavo nors ir didelę ekspertinę patirtį sukaupę sporto srityje asmenys, tačiau Lietuvoje BSP taikymas nėra platus, į programą įtraukta nedaug sportininkų (iki 100), o atvejų, kai sportininkai pagauti sukčiavę naudojant BSP taip pat yra labai nedaug, todėl tyrimo rezultatai paremti ribota patirtimi.

3.2. Tyrimo rezultatai

Empiriniu tyrimu buvo siekiama ekspertiškai įvertinti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus. Tyrime dalyvavusių ekspertų pasisakymai sugrupuoti pagal kategorijas, atspindinčias bendras tendencijas, o kategorijos išskirtos į smulkesnius vienetus – subkategorijas, kurios detaliau aiškina kategorijas. Kategorijos ir subkategorijos pagrįstos tyrimo dalyvių teiginiais.

3.2.1. Biologinio sportininko paso koncepcijos, vadybinių, socialinių ir teisinių aspektų ekspertinis vertinimas

Išanalizavus interviu duomenis, išryškėjo 8 kategorijos, susijusios su BSP koncepcija, vadybiniais, socialiniais ir teisiniais aspektais.

Pirmoji kategorija – **sportininko testavimo vertinimas**, kurią sudaro trys subkategorijos – „švaraus“ sporto prielaida, ne „invazinė priemonė, bei dažnesnis testavimas – tikslesni duomenys (žr. 6 pav.).

6 pav. Sportininko testavimo vertinimas

Tyrimo dalyvavusių ekspertų vertinimu, **sportininko testavimas** – „švaraus“ sporto prielaida, kadangi sportininkas dažnai gauna valstybinį finansavimą, jis yra atsakingas visuomenei bei įsipareigojęs prieš kitus laikytis taisyklių. Teigiama, kad be testavimo, užtikrinti skaidrumą sporte būtų neįmanoma, todėl socialiniu – bendruomeniniu požiūriu sportininko testavimas yra teisingas. Anot ekspertų: (BSP1): „sportininko testavimas yra profesionalaus ir švaraus sporto viena iš sudedamųjų dalių, nes sportas nesusideda tik iš treniruočių ir varžybų, yra ir daugelis kitų dalykų, kurie yra būtini.“; (BSP2): „bet kokia institucijų veikla susijusi su antidopingu, tai yra kaip policija, ir visi

stengiasi daryti viską, kad būtų viskas švaru ir pagal taisykles [...] jie tai [testavimą] turi atlikti, kad valstybė ir sporto pasaulis žinotų, kad didelius pinigus gaunantis asmuo yra švarus. [...] sportininkai turi taip pat laikytis jiems nurodytų taisyklių, nes tai yra priemonė viešam interesui ginti“; (BSP4): „kitaip agentūros nesurinks pakankamai duomenų biologiniam sportininko pasui, o sportininkai tikrai visa tai žino ir tai yra jų kaip sportininkų atsakomybė, įrodyti, kad jie yra švarūs. [...] Kitas dalykas, kad galbūt nereikia sportininkų taip išaukštinti, daryti juos „neliečiamais“ ir jų gailėti kaip priimta visuomenėje, nes sportininkai gauna tikrai daug pajamų ir iš valstybės-mokesčių mokėtojų pinigų, tai gali būti finansuojama pasiruošimo stovyklos, čempionatai, stipendijos, premijos. Todėl normalu, kad sportininkas privalomai turi būti testuojamas, kad įrodytų visiems, kad jis yra švarus ir garbingai atstovauja savo šalį tiek vietinėse, tiek tarptautinėse arenose.“

Tyrimu taip pat buvo siekiama atsakyti į klausimą ar sportininko testavimas (kraujo paėmimas) nepažeidžia sportininko teisės į kūno neliečiamumą, ar neperžengia normų, ar nėra pernelyg invazinis. Tyrime dalyvavę ekspertai išryškino, kad **kraujo paėmimas nėra „invazinė“ priemonė**, kadangi kraujo tyrimas pagal nustatytą antidopingo programą jei sportininkas yra „švarus“ gali būti imamas daugiausiai 3 kartus per metus, o tai sveikam žmogui tikrai nekenkia. Pasak ekspertų: (BSP1): *„Kitaip duomenų nesurinksi, šlapimas ir kraujo paėmimas tikrai, mano nuomone, nėra joks blogas dalykas, suprantu imtų tyrimus iš kaulų čiulpų, iš jų gautume dar tikslesnius duomenis, tačiau toks testavimas jau būtų kenksmingas žmogaus organizmui.“*; (BSP2): *„Tai sportininkų pasakymas, kad BSP yra invazija į sveiko žmogaus organizmą, mano manymu yra nepagrįstas teiginys, nesąmonė, nes tai yra paprasčiausias kraujo paėmimas“*; (BSP3): *„Tarkim imkime standartą 3 kartai per metus sportininkas testuojamas. Na aš tikrai nemanau, kad tai yra kažkoks sveikatos sutrikdymas ar invazinis dalykas sveikiems asmenis.“*; (BSP4): *„Kas liečia testavimą, tai, na, reikia suprasti, kad tai profesionalaus sportininko dalis ir sportininkai tai tikrai žino. Tikrai žinau, kad maksimaliai sportininkas gali būti testuojamas 3 kart per metus, [...] jei viskas gerai, tai 3 kartai per metus, tikrai manau nėra perteklinis testavimas.“*; BSP5: *„Kraujo ar šlapimo tyrimo paėmimas neturėtų būti vertinamas kaip „invazija“ į žmogaus organizmą. Šis teiginys, mano nuomone, perteklinis ir skamba daugiau kaip sportininkų išsisukinėjimas, o ne reali problema.“*

Tačiau, svarbu pažymėti, kad jeigu įvertinus tyrimų rezultatus, išvelgiami kokie nors nukrypimai ir įtariama, kad sportininkas vartoja neleistinus preparatus, jis gali būti testuojamas daugiau kartų: (BSP4): *„jei tyrimo rezultatai yra geri, jei aptinkama ir įtariama, kad sportininkas vartoja kažką neleistino, tada jis gali būti testuojamas ir daugiau kartų“*. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad **dažnesnis testavimas – tikslesni duomenys**, todėl esant natūraliems sportininko organizmo nuokrypiams, sportininkas iš karto nėra kaltinamas, o stengiamasi papildomai iširti galimus scenarijus, kurie galėtų pateisinti sportininką. Anot ekspertų: (BSP3): *„[...] jei pas sportininką aptinkama kažkokia neleidžiama medžiaga ir norima įsitikinti dėl jos, tai faktas, kad jis gali būti*

testuojamas dažniau.“; (BSP2): „Kas liečia testavimo dažnumą, mano nuomone, testavimas galėtų būti dar dažnesnis, ypač kalbant apie nacionalinio lygio sportininkus, kurie tik pradeda savo profesionalų kelią.“; (BSP1): „juk yra ir biologiniai žmogaus rodmenys, kur tarkim natūraliai pas kažkuriuos sportininkus išsiskiria daugiau hormonų, nei pas kitus, todėl ir atsirado Biologinis sportininko pasas. Paėmus analizes vieną kartą ir paėmus kitą kartą tie rodmenys gali smarkiai skirtis, todėl jis ir yra tam skirtas (BSP), mano galva, kad tokius dalykus atsifiltruot. Anksčiau būdavo jog paimi vieną kartą, matai padidėjimą ir iškart įtari piktnaudžiavimą. O dabar pagal biologinio sportininko paso duomenis gali iširti, galbūt jo organizmas kažkurių hormonų savaime sukuria per didelį kiekį.“

Tyrimu įvertinta **sportininko buvimo vietos nustatymo programa**, kuri, anot tyrimo dalyvių, skirta užkirsti kelią sportininkų piktnaudžiavimui ir apsaugoti viešąjį interesą, prisitaikant prie sportininko interesų (žr. 7 pav.).

7 pav. Sportininko buvimo vietos nustatymo programos vertinimas

Sportininko buvimo vietos nustatymo mechanizmas – **priemonė užkirsti kelią sportininkų piktnaudžiavimui**, kadangi sportininkas visada turi būti pasiekiamas, kad jį būtų galima patikrinti. Anot ekspertų, (BSP5): „Jeigu sportininkui bus sudarytos pertekliniai palankios testavimo sąlygos, atsiras palanki terpė piktnaudžiauti.“; (BSP1): „Ši priemonė manau yra gera ir būtina, nes jei sportininkas visada žinos kada gali paimti jo analizes, jis gali bandyti piktnaudžiauti tuo, todėl tai kol kas užtikrina maksimaliai „švarias“ sportininko analizes“.

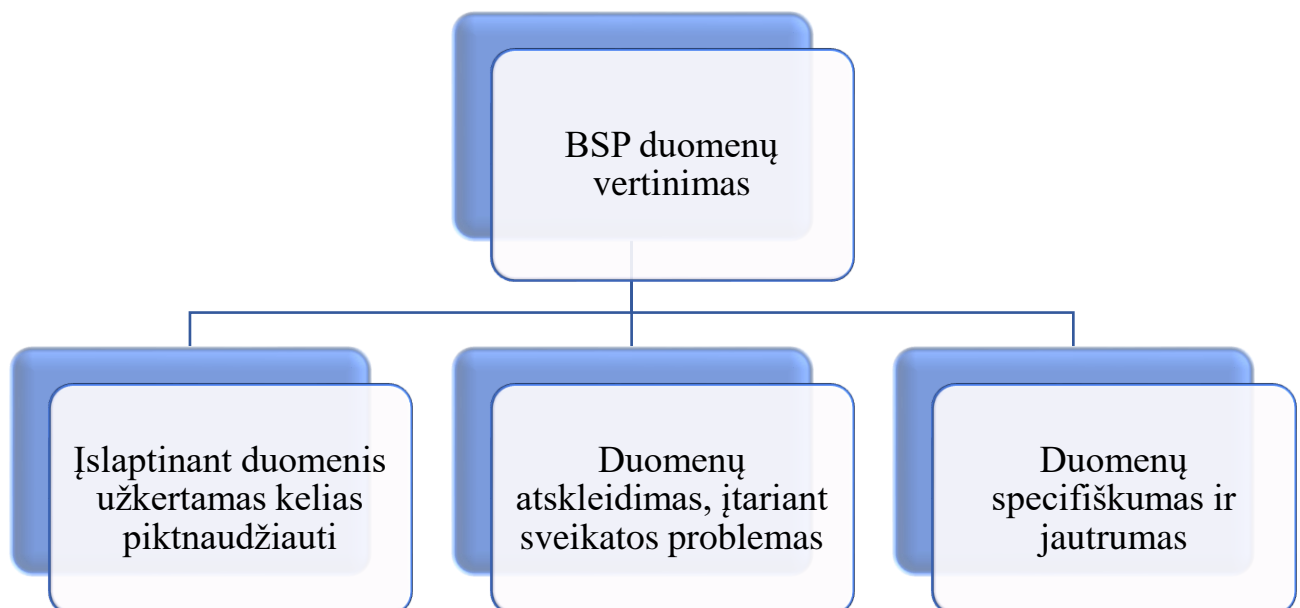
Tyrimo dalyvavę ekspertai mano, kad sportininko buvimo vietos nustatymas – **sportininko atsakomybė užtikrinant viešąjį interesą**, kadangi (BSP3): „sportininkai, kurie yra registruotų sportininkų sąrašė dažniausiai būna labai aukšto meistriškumo sportininkai, kurie gauna stipendijas ir yra išlaikomi valstybės iš mokesčių mokėtojų pinigų, todėl manau apginant viešą interesą yra normalu

gauti ataskaitą, kad sportininkas nevalo neleistinų medžiagų ir yra švarus.“; (BSP5): profesionalūs sportininkai turi suprasti, kad tai jų darbo dalis.; (BSP2): „jei sportininkui reikia pastoviai „atsižymėti“ „ADAMS“ programoje, tai jis yra tikrai labai aukšto lygio sportininkas, kuris turi daugiau atsakomybių, nei kiti sportininkai arba tai gali būti sportininkas, kuris buvo kažkada pagautas vartojant dopingą, todėl jis yra po padidinanuoju stiklu.“

Bendrai šią sistemą ekspertai vertina teigiamai ir mano, kad: (BSP2): „sportininkui „ADAMS“ programoje pažymėti vieną valandą per dieną kur jie randasi, tikrai manau nėra sunku ir tai tikrai nepažeidžia jų privatumo ar kitų laisvių“; (BSP3): „Vertinu teigiamai ir manau, kad tai nesuvaržo sportininko laisvių ir nepažeidžia jo privatumo.“

Toks ekspertinis vertinimas yra grindžiamas tuo, kad **sportininko buvimo vietos nustatymo procedūros pritaikytos prieš sportininkus**, tai grindžiama teiginiais, kad sportininkas įpareigotas deklaruoti savo buvimo vietą tik 1 valandą per dieną jam patogiu metu, o esant poreikiui jį patikrinti, tikrinimą atliekantys specialistai vyksta pas sportininką, papildomai jo neapkraunant procedūromis. Anot ekspertų: (BSP3): „jeigu sportininkas yra registruotų sportininkų sąraše, jis turi nurodyti tik vieną valandą per dieną kur jis bus. Dažniausiai sportininkai kaip pavyzdys nurodo laiką 6h ryte, na tai jie žino, kad tikriausiai tuo metu tikrai bus namuose ir dėl to daugiau nebekreipia dėmesio. Kitas dalykas, tai kad jie nurodo tą laiką, o ne mes, mes taikomės prieš jų, todėl tikrai jų laisvių nesuvaržome.“; (BSP4): „sportininkai turi pažymėti sistemoje tik 1h per dieną, kur juos agentūros darbuotojai galėtų rasti ir atlikti testavimą, tai, mano manymu, tikrai nepažeidžia sportininko privatumo ar kitų jo laisvių.“; (BSP5): „reikalavimas pateikti tik 1h per dieną savo buvimo vietą nereikalauja ypatingų pastangų.“

Kadangi moksliniuose tyrimuose kvestionuojami BSP naudojami duomenys, tyrime dalyvavusių ekspertų paprašyta įvertinti BSP duomenis (žr. 8 pav.).

8 pav. BSP duomenų vertinimas

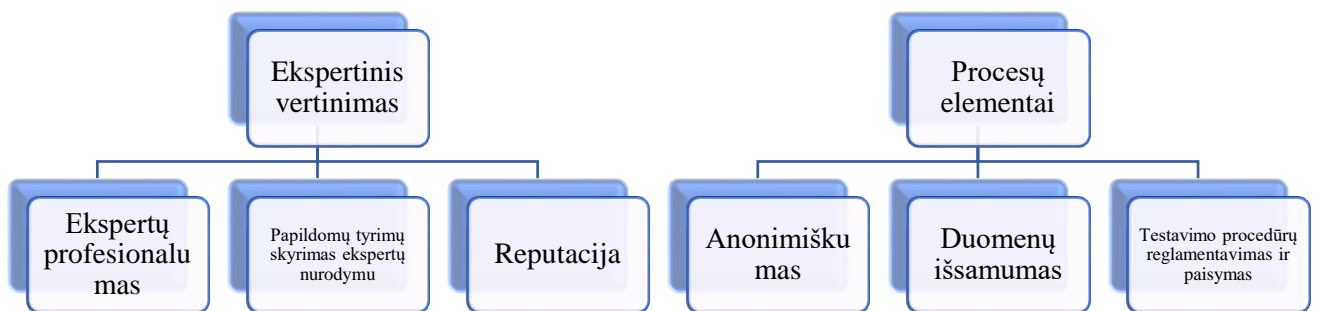
Ekspertų vertinimu, BSP biožymenų duomenys yra ir turi būti laikomi slaptais, kadangi **įslaptinant duomenis užkertamas kelias piktnaudžiauti**. Tyrime dalyvavę ekspertai teigė, kad atskleidus duomenis, kyla didelė grėsmė dėl manipuliavimo duomenimis. Pasak ekspertų: (BSP1): „*Aš manau gerai, kad sportininkas nemato šių duomenų, nes jei matytų galėtų bandyti piktnaudžiauti, teisiškai galbūt ir negerai, bet sutinku su šia antidopingo taisykle [...] „jis žinodamas tikslią datą [mėginio paėmimo] gali bandyti surasti daugiau priežasčių, kaip nors išsisukti.“*; (BSP2): „*o galbūt jis linkęs sukčiauti, apgaudinėti, tai manau jis tikrai galėtų bandyti jais pasinaudoti kaip „apeiti“ sistemą ir tai būtų dar vienas organizacijų ir agentūrų pralaimėjimas prieš švarų sportą.“*; (BSP3): „*Tačiau kitas dalykas, dėl ko yra neprieinami sportininkui jo duomenys yra tai, kad sportininkas, kuris yra linkęs sukčiauti galėtų tais duomenimis manipuliuoti, „atsiskaičiuoti“, panaudoti juos, kad galėtų vartoti dopingą ir būtų už tai nenubaustas, kaip tarkim ilgą laiką tai darė žymusis dviratininkas Lance'as Armstrong'as, nors tada dar nebuvo biologinio sportininko paso.“*; (BSP4): „*duomenys sportininkui neprieinami, nes jei, tarkim, kai kurie sportininkai linkę apgaudinėti ir sukčiauti, tai jie tikrai tais duomenimis bandytų naudotis, kad „apeiti“ sistemą. O jei sportininkas nori sužinoti apie savo sveikatos būklę, tai jis gali atlikti labai daug kitų tyrimų, kurie prieinami paprastiesiems žmonėms, o taip pat sportininkai Lietuvoje, mano žiniomis, bent jau 2 kartus per metus turi praeiti medicininę apžiūrą sporto medicinos centre, kur visus tyrimų rezultatus jie tikrai gauna ir tie rezultatai yra aptarinėjami su sveikatos specialistais.“*; (BSP5): „*Dėl ES BDAR ir BSP politikos duomenys negali būti atskleisti. Iš vienos pusės tai yra teisinga, kadangi atskleidus tyrimų rezultatus, atsirastų palanki terpė jais manipuliuoti.“*

Tačiau pažymima, kad yra situacijų, kai **duomenys atskleidžiami, įtariant sportininko sveikatos problemas**. Nors tyrime dalyvavę ekspertai teigia, kad tokia praktika yra, siekiant būti socialiai atsakingais ir žmogiškais: (BSP3): „*Jei tyrimai parodo kažkokių sveikatos sutrikimus, mes iškart pranešame sportininkui tai, ir tikrai to neslepame nuo jo. Pas mus buvo toks atvejis, kai pas vyrą radome daug moteriškų hormonų ir tai buvo ženklas, kad arba jis vartoja arba galbūt pas jį vystosi ar jau išsivystė sėklidžių vėžys, tai po išsamesnių tyrimų pas tos srities daktarus, tai pasitvirtino, tai tokius atveju mes tikrai atskleidžiame sportininkui ir elgiamės žmogiškai to neslepame.“*. Tačiau taip pat pripažįstama, kad tokia praktika nėra oficialiai patvirtinta ir lemiamą tyrimus atliekančių asmenų gebėjimu identifikuoti nukrypimus ir juos tinkamai interpretuoti įvertinant ar tai susiję su sveikatos problemomis ir turi būti sportininkui atskleista, ar visgi tai yra požymis, liudijantis kokių nors preparatų vartojimą: (BSP5): „*Vis dėlto, man atrodo, kad būtų socialiai atsakinga pastebėjus kažkokių nukrypimus nuo normos informuoti sportininką, jei įtariama kažkokia liga. Bet čia aš jau priskirčiau prie iššūkių, nes yra pakankamai plona riba, kada tai gali būti požymis, kad sportininkas sukčiauja ir kad sportininkas serga. Kraujo duomenys gali rodyti nukrypimą nuo*

normos ir tai vienu atveju gali reikšti ligą, o kitu – gali reikšti, kad jis sukčiauja. Jeigu atskleisi duomenis be realaus pagrindo – tai gali būti palanki informacija sportininkui toliau piktnaudžiauti. Vis dėlto, jeigu laboratorijoje pastebėti duomenys suponuoja apie ligą ir sportininkas nėra apie tai informuojamas, gali kilti reali grėsmė jo sveikatai. Taigi ši dilema, mano nuomone, vienas iš pagrindinių BSP iššūkių, kuris vertinamas pakankamai subjektyviai.“

Taip pat, tyrime dalyvavusių ekspertų paprašyta įvertinti duomenų, naudojamų BSP rezultatams pagrįsti **specifiškumą ir jautrumą**. Anot ekspertų jie yra pakankamai jautrūs ir specifiški ir jais galima grįsti kaltinimus sportininkui: (BSP3): „Mano manymu specifiškumas ir jautrumas tikrai yra pakankami, nes Lietuvoje jau esame turėję bylą susijusią su sportininko biologiniu pasu, tai buvo diskvalifikuota maratonų bėgikė Živilė Balčiūnaitė, dėl pakitimų jos kraujyje.“; (BSP4): „Šių modulių specifiškumas ir jautrumas manau yra pakankami, nes sportininkai pasitelkiant BSP yra pagaunami ir nubaudžiami, jei neklystu ir gerai pamenu, tai ir Lietuvoje turime maratonų bėgikės Živilės Balčiūnaitės atvejį, kada biologinio paso pagalba jai buvo iškelta byla ir vėliau ji buvo diskvalifikuota.“; (BSP5): „Aš manau, kad dabartiniai moduliai – hematologinis ir steroidinis yra pakankamai jautrūs, kad būtų galima tiksliai identifikuoti ar sportininkas vartojo dopingą ar ne. Taip pat, žinoma, kad jais remiantis pateikiami kaltinimai sportininkams, tad jų patikimumu neabejoju.“

Tyrimu atskleistos **BSP rezultatų patikimumo prielaidos**, kurios yra grįstos ekspertiniu vertinimu bei procesų elementų įgyvendinimu (žr. 9 pav.).

9 pav. BSP rezultatų patikimumo prielaidos

Tyrimo duomenimis, **ekspertinis vertinimas** lemia BSP rezultatų patikimumą dėl ekspertų profesionalumo, jų skiriamų papildomų tyrimų, siekiant išsamiau įvertinti sportininko būklę bei reputacija.

Ekspertų profesionalumas. Remiantis tyrimo dalyvių teiginiais, ekspertai, kurie pasitelkiami vertinant BSP rezultatus, yra savo srities ekspertai, pripažinti visame pasaulyje, todėl nėra pagrindo

abejoti jų kompetencija ir pateikiamomis išvadomis. Anot tyrimo dalyvių: (BSP1): „Tie žmonės yra ekspertai ir tikriausiai kitaip turbūt ir negali būti konkrečiose situacijose, jei yra nustatomi tie nukrypimai, nes kiek aš esu asmeniškai bendravęs su tais žmonėmis, kurie priiminėja sprendimus, jie teigia, kad visada linksta į sportininko pusę, tačiau faktai dažnai kalba patys už save.“; (BSP2): „su BSP duomenimis dirba žmonės ne iš gatvės, dirba tikri mokslininkai. O BSP visa programa nėra pagrįsta kažkokiais „tyčia“ „netyčia „nepaskaičiavau kas ant ko“, tai yra tikrų tikriausias mokslas, kuris parodo, kad tarkim iš tūkstančio vienas profilis yra išsikreipęs ir tai aiškiai rodo, kad buvo vartota kažkokia neleistina medžiaga, tai kodėl mes mokslu turim dabar nepasitikėti? [...] žmonės, kurie tiria šiuos duomenis, yra mokslininkai su patirtimi ir manau nei vienas iš jų tikrai netrauks sportininko atsakomybėn jei turės nors menkiausių abejonių dėl to.“ Anot tyrimo dalyvių, ekspertinių išvadų patikimumą didina tai, kad yra **skiriami papildomi tyrimai ekspertų nurodymu**, kad būtų įsitikinama dėl sportininko būklės ir neliktų abejonių dėl teikiamos išvados: (BSP2): „Jie galbūt paskirs dar pratestuoti sportininką, kad gauti dar daugiau duomenų apie sportininką, kad galėtų įsitikinti labiau apie rastas ar nerastas medžiagas praeito tyrimo metu“; (BSP3): „ir jei matomas kažkoks normų nukrypimas, tai iškart yra rekomenduoja paimti dar vieną ar du mėginius trijų dienų intervale, čia kaip pavyzdys, tada tas yra vykdoma, jei matosi, kad nukrypimas didėja arba mažėja, tada visus duomenis atiduoda nepriklausomiems ekspertams“. Tyrimu atskleista ir tai, kad ekspertams yra ypatingai svarbi jų **reputacija**, nuo kurios priklauso jų profesinė ateitis, todėl nei vienas ekspertas nerizikuotų teikti išvados neįsitikinęs savo išvadų teisingumu: (BSP2): *mokslininkams yra svarbi jų reputacija, prestižas, visuomenės nuomonė, taip, kad manau jie savo darbą atlieka maksimaliai atsakingai ir gerai“*; (BSP3): „jie yra pasaulio mokslininkai, profesoriai jiems yra labai svarbus jų prestižas, tai nei vienas nepriklausomas ekspertas, kol nebus užtikrintas 100%, kad mėginys yra teigiamas, jis to neteiks.“ (BSP4): „jie dėl savo statuso ir prestižo visuomenėje yra suinteresuoti maksimaliai gerai atlikti savo darbą.[...] Ir aišku mokslininkai, kurie atlieka šiuos tyrimus niekada netrauks sportininko atsakomybėn, jei turės nors menkiausių abejonių. Jei jau jie pareiškia kaltinimus, tai būna 100% užtikrinti, kad buvo vartota neleistinų medžiagų.“; (BSP5): „jis yra suinteresuotas, kad jo pateiktos išvados būtų kuo kokybiškesnės, nes pateikus netinkamą informaciją, jis kaip specialistas nebebus patikimas.“

Taip pat BSP rezultatų patikimumą lemia ir sportininko duomenų surinkimo, analizės ir interpretavimo **procesų elementų** tinkamumas ir įgyvendinamumas.

Vienas iš svarbiausių procesų elementų, į kurį tyrimo metu dėmesį atkreipė ekspertai yra **anonimiškumas**, kuris būtinas, kad duomenys būtų vertinami nešališkai: (BSP2): „ekspertai nežino kieno mėginius tiria, nes kiekvienam sportininko mėginiui yra suteikiamas unikalus kodas ir nieko daugiau, kurį mato ekspertai gavę juos. Todėl manau ekspertai tikrai yra suinteresuoti patys atlikti tyrimus maksimaliai teisingai, kad būtų ištirta ar kažkas buvo vartota ar ne ir jiems nesvarbu, kieno tai

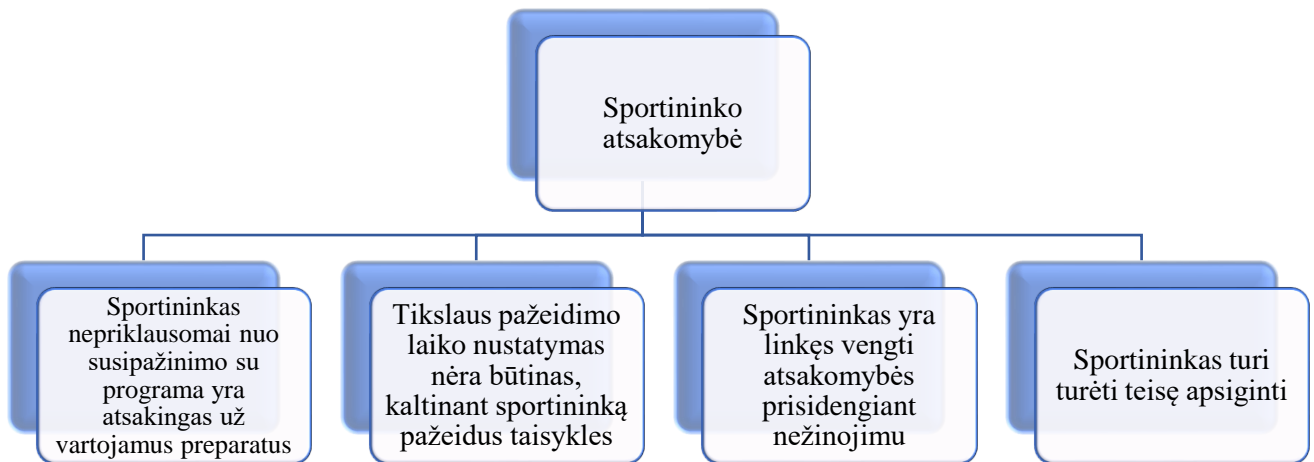
duomenys.“; (BSP3): „Dėl vertinimo ir įtarimų pareiškimo procedūros- ekspertai, kurie vertina, jie nežino kieno vertina, nes kiekvienas sportininkas gauna savo unikalų numerį“; (BSP4): „Dėl vertinimo ir sportininko įtarimo pareiškimo procedūrų, tai, mano manymu, viskas vyksta tikrai objektyviai, nes mokslininkai, kurie tiria mėginius nežino kieno jie yra, nes jie mato tik unikalius numerius ant gaunamų analizių buteliukų, [...] Ekspertai nežino, kokio žmogaus mėginius jie tiria, nes jie gauna tik analizių buteliukus/talpas su jiems priskirtu unikaliu kodu, todėl neįsivaizduoju, kodėl ekspertai/mokslininkai galėtų būti šališki“; (BSP5): „Jeigu kyla kokių nors klausimų dėl įrodymų pagrįstumo, tai turi būti išaiškinama teismo proceso metu. Sistema šiuo metu sukurta taip, kad ekspertas nežino, kam priklauso mėginys.“

Anonimiškumas glaudžiai siejasi su kitu procesų elementu, kuris lemia BSP rezultatų patikimumą. Tai yra **testavimo procedūrų reglamentavimas ir paisymas**. Tyrime dalyvavę ekspertai grindžia šio elemento poreikį tuo, kad tai naudinga tiek sportininkui, siekiant, kad būtų jo duomenys interpretuojami teisingai, tiek ir WADA bei ADO organizacijoms, siekiant teisme įrodyti duomenų kokybę. Anot tyrimo dalyvių: (BSP2): „pati sistema, moduliai, viskas sukurta yra pagal mokslinį pagrindą ir yra griežtai reglamentuota, viskas turi vykti pagal griežtą protokolą (testavimas, mėginių transportavimas, laboratorijos, dokumentacija)“; (BSP3): „Testavimas taip pat yra vykdomas griežtai pagal protokolą, tai tarkim, kad sportininką testuojant, negalima besti su adata kraujo paėmimui daugiau nei 3 kartus per vieną testavimą, dažniausiai būna užtenka dviejų, kodėl būna neužtenka vieno? Todėl, kad sportininkas gali būti netekęs daug skysčių, „užsistresavęs“ ir dėl to kraujas jam paprasčiausiai tuo metu nebėga. Sportininkui būna pateikiama trys vienodi mėginiams skirti komplektai, tai sandarioje pakuotėje įpakuoti adata (jei imamas kraujo tyrimas, jei šlapimo tada adatos nebūna) ir dvi talpyklos mėginiams paimti „A“ mėginys-raudona etiketė ir „B mėginys“-mėlyna etiketė. Sportininkui duodama pasirinkti dažniausiai du komplektus iš trijų, kad jei su vienu kažkas būtų negerai ar nepavyktų, galėtų būti imamas kitas. [...] „ADAMS“ sistemoje mes turime aiškų techninį dokumentą, kiek kartų reikia ir galima sportininką tirti, jei, tarkim, sportininkas yra įtrauktas į registruotų sportininkų sąrašą jis privalomai turi būti tiriamas tris kartus per metus, jei sportininkas yra testuojamų sportininkų sąraše, tada jis turi būti testuojamas bent vieną kartą per metus, va toks tas skirtumas. [...] Kalbant apie dviejų valandų pertrauką, tai čia yra kalbama apie kraują, hematologinį tyrimą, sportininkas turi būti nespirtavęs, nes jis, tikėtina, bus išprakaitavęs daug skysčių ir kraujo rodmenys gali būti iškreipti, todėl yra nustatytas laikas dvi valandos, per kurias sportininkas gali atsistatyti iki reikiamo kiekio šio tyrimo mėginiams paimti. Dėl šlapimo tyrimo, tokio dalyko nėra, galima imti mėginius iškart po krūvio. Dėl endokrinologinio tyrimo, taip pat didesnės pertraukos nereikia, reikia, kad sportininkas būtų 10min pasėdėjęs ir viskas, nes šiame tyrime yra tiriami hormonai.“ (BSP5): „Visos procedūros yra numatytos taip, kad būtų gaunami kuo tikslesni duomenys. Sportininko testavimas yra viena iš prielaidų, leidžianti gauti kuo tikslesnius duomenis,

todėl tai yra ne tik naudinga WADA ar ADO – labiausiai tai yra naudinga pačiam sportininkui, kuris turi būti suinteresuotas gauti kuo tikslesnius rezultatus ir nebijoti, kad dėl vieno nepakankamai tikslaus tyrimo jam būtų inkriminuojamas dopingas.“.

Ekspertai išskyrė dar vieną svarbią prielaidą BSP rezultatų patikimumui – **duomenų išsamumas**. Ekspertų vertinimu, duomenų išsamumas svarbus rezultatų interpretavimui įvertinant individualius ir išorinius veiksnius, galinčius daryti įtaką BSP rezultatams, bei įsitikinant, kad gautas rezultatas nėra nulemtas kokio nors vieno netikslaus tyrimo – todėl, anot tyrimo dalyvių, turi būti surenkama kuo daugiau ir kuo išsamesnių duomenų: (BSP2): „Būna net kartais, kad sportininkas nepilnai tarkim užpildo tą formą apie save, tai ekspertai klausia tada, kokios lyties ar amžiaus yra tiriamasis, kad galėtų dar tiksliau ištirti mėginius ir todėl, manau, negali būti neįvertinti ar netinkamai įvertinti individualūs veiksniai.“; (BSP3): „jie gali paprašyti pateikti papildomų duomenų apie sportininką, tarkim ar sportininkas treniravosi aukštikalnėse, galbūt jis kažkam davė kraujo- buvo donoras, galbūt tai buvo moteris, tada jie gali domėtis kada ir kaip vyko menstruacijos“; (BSP4): „Kad sportininkui pareikšti įtarimus turi būti bent 2-3 kart užfiksuotas rodmenų pakitimas, niekas jo tikrai netraukia atsakomybėn po vienkart aptikto rodmenų pakitimo.“.

Tyrimu taip pat atskleista kaip ekspertai vertina sportininko atsakomybę dėl su BSP identifikuotų pažeidimų (žr. 10 pav.).

10 pav. Sportininko atsakomybės dėl pažeidimų vertinimas

Atlikus tyrimą nustatyta, kad ekspertai mano, jog **sportininkas nepriklausomai nuo susipažinimo su programa yra atsakingas už vartojamus preparatus**. Ekspertai šią nuomonę grindžia teiginiais, kad: (BSP2): „visi supranta ir žino koks yra profesionalaus sportininko kelias, kokias jis turi pareigyles ir atsakomybes pasirinkęs šią profesiją [...] turi būti atsakingi ir už tai kaip elgiasi.“; (BSP4): „Viena iš pagrindinių taisyklių visame pasaulyje – nežinojimas neatleidžia nuo

atsakomybės.[...]Tai mano manymu, sporte lygiai taip pat, jei tu esi profesionalus sportininkas, tu privalai atsakyti ir žinoti, ką tu vartoji ir kodėl tu tai vartoji, nes tai yra tavo pareiga, jei kyla abejonių, tai arba nevertok arba pasidomėk, pasiklausk pas specialistus ar aš galiu tai vartoti ar ne.”; (BSP1): „Mano nuomone, čia galioja bendros teisinės tendencijos: nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Tokia yra profesionalaus sporto kaina, tu, kaip sportininkas, privalai žinoti, ką tu vartoji, jei bijai nevertok, arba pasikonsultuok su sporto daktaru.[...] sportininkas taip pat turi tikrintis ir žinoti šiuos dalykus, jei jis jais nesidomi ir yra pagaunamas, tai yra tik jo kaltė. Nes kai yra tiek visokiausių priemonių pasitikrinti ir pasidomėti, ką galima vartoti ir ko negalima, tai kai sportininkas yra pagaunamas, dažniausiai galvoju, kad tai buvo tyčinis veiksmas.“; (BSP3): „Remiantis pasaulio antidopingo agentūros kodeksu sportininkas yra atsakingas už tai kas papuola į jo organizmą.“.

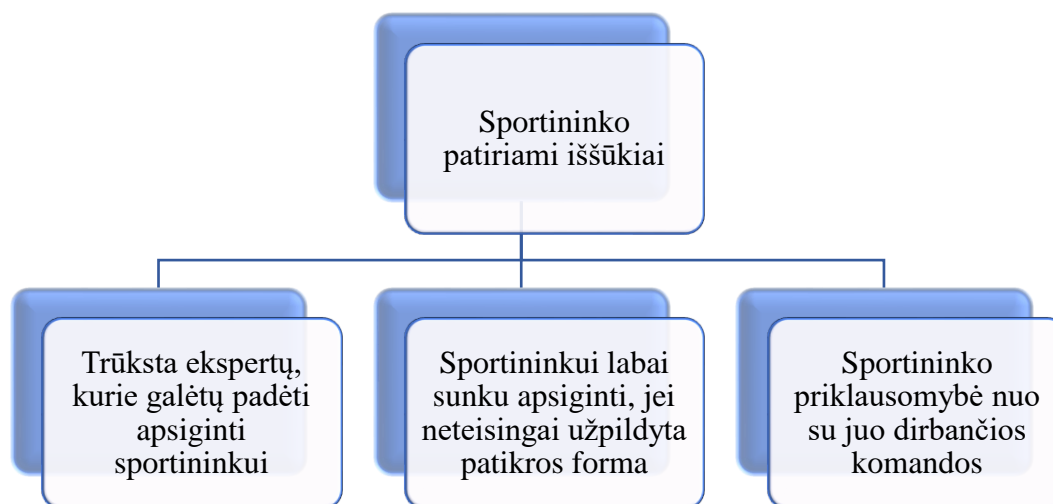
Taip pat ekspertai teigia, kad sportininkas turi sulaukti atsakomybės, jeigu buvo nustatytas faktas, kad jis vartojo neleistinus preparatus ar kitaip pažeidė taisykles, o **tikslaus pažeidimo laiko nustatymas nėra būtinas, kaltinant sportininką pažeidus taisykles**, kadangi: (BSP1): „koks skirtumas kada jis pažeidė tas taisykles ar šį mėnesį ar praeitą, jeigu pažeidė, tai pažeidė, konstatuotas faktas.“; (BSP4): „Jei per paskutinį laikotarpį antidopingo taisyklėse nebuvo pakitimu, tai žinau, kad sportininkas gali būti teisiamas 10 metų laikotarpyje, tad jei mėginiai buvo paimti tarkim prieš 5 metus, o draudžiama medžiaga aptikta tik dabar, tai jis gali būti nubaustas. O konkreči data nemanau, kad svarbi, nes duomenys paremti mokslu rodo, kad buvo rasta didelių pakitimų. O žinant, kad tyrimus analizuoja aukščiausio lygio mokslininkai su naujausių technologijų pagalba, tai man asmeniškai viskas čia atrodo gerai.“; (BSP5): „Iš esmės klausimas ginčytinas ir sportininkai gali pasinaudoti savo teise kvestionuoti sistemą, tačiau laikotarpis fakto nekeičia, jei tai yra pagal taisykles 10 metų laikotarpyje. Aš sakyčiau, kad sportininkas, jeigu tikrai nekaltas ir, pavyzdžiui, per kokias nors varžybas tikrai nebuvo naudojęs kokių nors neleistinų preparatų – jis tai turi įrodyti, o jei neįrodo, tai turi atsakyti pagal taisykles.“

Nepaisant to, kad sportininkas yra atsakingas už savo padarytus veiksmus, tyrime dalyvavę ekspertai pripažįsta, kad **sportininkas yra linkęs vengti atsakomybės prisidengiant nežinojimu**, ekspertai teigia, kad: (BSP1): „O dar kai sportininkai dažniausiai turi sporto daktarus arba kineziterapeutus, tai kai juos pagauna ir jie sako mes nežinojome, tai skamba absurdiškai.“; (BSP2): „sportininkas tikrai pats žino ar jis kažką neleistino vartoja ar ne [...] juoką kelia tokie sportininkų pasisakymai, dažniausiai patys sportininkai būna patologiniai melagiai, nes tie pasakymai „mano unikalus organizmas“, „nežinojau“ „netyčia suvartojau senelio vaistų“ tai tokių pasiteisinimų praktikoje yra tūkstančiai, tiek CAS praktikoje, tiek visur kitur, kur yra įrodoma, kad sportininkas prasižengė.[...] visos abejonės, pasisakymai dėl tyrimo rezultatų ar panašiai, tai mano manymu yra tik noras išsukti savo uodegą. [...] Tai čia toks vertybinis klausimas, apie kurį tikrai daug kalba antidopingo agentūros ir stengiamasi šviesti sportininkus, nes matoma tendencija, jog sukčiaujantis

sportininkas bando visaip kaip išsisukti, šlykščiai meluoti, o dėl jam nepalankių rezultatų, kaip sakoma, pasiryžęs net „tėvą su motina parduoti“.“; (BSP3): „Pasakysiu sąžiningai ir iš patirties, tai dažniausiai visi papuolę sportininkai sako: nežinojau, prisivalgiau to ar ano ir panašiai.[...] Aukšto meistriškumo sportininkai, kurie priklauso ir ruošiasi olimpiadoms, pasaulio čempionatams jiems antidopingo mokymai yra nemokami ir privalomi ir kas man yra juokingiausia, kad žmogus būna praėjęs 4-5 mokymus per keletą metų ir vėliau atsistojęs sako, kad aš nežinojau, nevartojavau...“ Vis dėlto, kaip matyti iš ekspertų teiginių, dažniausiai tokie sportininkų prisidengimai nežinojimu yra tik siekis išvengti atsakomybės ir dažniausiai nėra niekuo grįsti.

Vis dėlto, tyrime dalyvavę ekspertai pripažįsta, kad **sportininkas turi turėti teisę apsiginti**, kadangi gali būti atvejų kai sportininkas taisykles pažeidė netyčia, o ir tarptautinė teisė yra grindžiama principais, kad kiekvienas privalo turėti galimybę įrodyti savo tiesą. Anot ekspertų: (BSP1): „Sportininkas visada turi turėti teisę ir galimybę apsiginti, kaip rodo istorija galbūt būna ir tikrai netyčinių piktnaudžiavimo veikslių“; (BSP4): „Manau kiekvienas žmogus ar tai būtų sportininkas ar kitos profesijos žmogus turi turėti teisę į savo pozicijos apgynimą. Kaip minėjote klausime, sportininkui yra suteikiama galimybė įrodyti savo nekaltumą, tik jis turi tai daryti pagal galiojančius standartus. Aš manau, kad tai yra gera praktika taip viskas ir turi vykti, nes baudžiamojoje teisėje taip pat viskas vyksta, tai yra pasauliniai standartai, kurie yra reglamentuoti įstatymais, griežtais protokolais ir panašiai.“; (BSP5): „Kiek žinau, sportininkui yra suteikta teisė įrodyti savo tiesas teisme, tai jei jis nesutinka su pirminiu sprendimu, jis gali sprendimą ginčyti.“

Interviu metu ekspertai atskleidė, kad sportininkams kyla įvairių iššūkių, susijusių dėl BSP (žr. 11 pav.).

11 pav. Sportininko patiriami iššūkiai dėl BSP

Ekspertai teigė, kad vienas iš sportininkų patiriamų iššūkių yra tai, kad **trūksta ekspertų, kurie galėtų padėti apsiginti sportininkui**, didelė dalis teisininkų ir specialistų nėra pakankamai įsigilinę į BSP, kad galėtų tinkamai atstovauti sportininką teisme, taip pat sportininkui kyla pareiga, siekiant

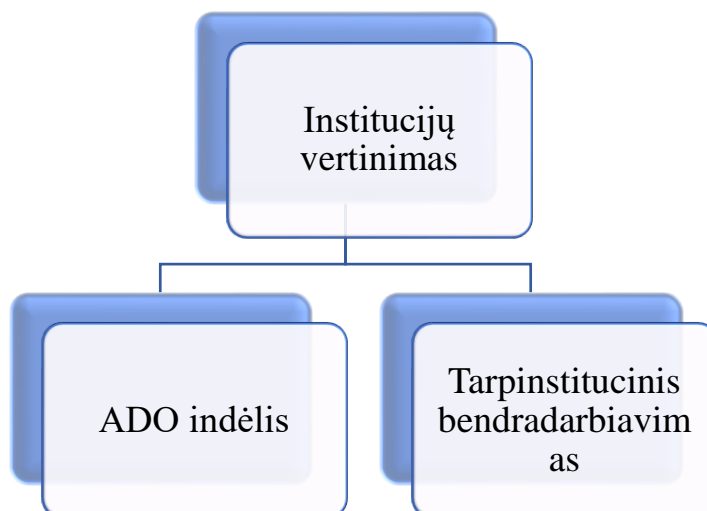
apsiginti, pačiam ieškoti ekspertų, kurie galėtų atlikti pakartotinį vertinimą, o tai užkrauna papildomą finansinę ir administracinę našta. Anot ekspertų: (BSP2): „*didžiausia problema šiame dalyke manau tikrų ekspertų trūkumas, kurie yra įsigilinę į tai ir galėtų atstovauti sportininką teisme. Na pvz. Lietuvoje kiek advokatų galėtų bandyti sportininką ginti tokioje situacijoje? Aišku tokių atsirastų, tačiau jiems reiktų labai labai daug naujų dalykų mokytis, taip pat ieškoti nepriklausomų ekspertų vėl tiems tyrimams tirti ir t.t.*“; (BSP4): *vienas iš iššūkių mano nuomone, tai sporto teisės specialistų trūkumas Lietuvoje, kurie būtų įsigilinę į sporto teisę ir (CAS) praktiką, kad galėtų sportininką atstovauti teisme.*; (BSP5): „*tai didelę biurokratinę našta sportininkui užkraunantis aspektas, todėl, kad nepriklausomą ekspertą, kuris galėtų analizuoti atvejį ir teikti išvadas, rasti yra sudėtinga ir brangu.*“. Taigi, galima teigti, kad jeigu sportininkas ir būtų nekaltas, bei siektų įrodyti savo pozicijos teisingumą, jam tai padaryti būtų labai sudėtinga, kadangi trūksta kvalifikuotos teisinės pagalbos, taip pat galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje būtų susiduriama ir su biomedicinos specialistų trūkumu, kurie turėtų atlikti pakartotinius tyrimus.

Taip pat ekspertai teigė, kad kai paimamas mėginys, sportininkas turi užpildyti specialią formą, kurioje turi įrašyti kuo daugiau informacijos apie tai, kas gali daryti įtaką jo mėginio rezultatams, tačiau, jeigu sportininkas dėl nežinojimo, nesupratimo, neišmanymo ar kitų priežasčių pateikia nepilną informaciją arba suklysta, tuomet **sportininkui tampa labai sunku apsiginti, jei neteisingai užpildyta patikros forma.** Anot ekspertų: (BSP3): „*Kada analizės imamos dėl biologinio sportininko paso duomenų užpildymo forma yra kitokia, yra sukurti papildomi laukeliai informacijai pateikti, tarkim: Ar treniravotės aukštikalnėse? Ar neturėjote fizinio krūvio 3 dienas? Ar sėdėjote 10 minučių prie kraujo paėmimą? Ar Jums buvo perpiltas kraujas per paskutinius 3 mėnesius? Tai yra oficialus dokumentas, kurį reikia pildyti atsakingai. Jei viską užpildžius vėliau pasireiškia nebūdingi nukrypimai, o sportininkas nieko nėra pažymėjęs, kas galėtų tai įtakoti, tai jis nelabai ką galite daugiau ir bepridurti, todėl manau, kad tokiu atveju yra labai sunku sportininkui įrodyti savo nekaltumą.*“; (BSP4): „*Kas liečia individualias treniruotes ar veiksmus, tai sportininkas prieš jį testuojant gauna biologinio sportininko paso formą, kurioje gali užpildyti laukelius ir visą šią informaciją surašyti, jei jis to neįvykdo ir vėliau būna pagautas dėl biožymenų nukrypimų, kuriuos įtakojo tarkim treniruotės aukštikalnėse ir jei to nebuvo nurodyta oficialioje formoje, tai jam jau labai sunku tada įrodyti savo nekaltumą.*“.

Atkreiptinas dėmesys, kad sportininkas dažniausiai vykdo veiklą pasikliaudamas kitais asmenimis, t.y. treneriu, gydytojais, federacijomis ir t.t., kurie daro tiesioginę įtaką jo veiklai. Todėl pabrėžiama **sportininko priklausomybė nuo su juo dirbančios komandos** kaip vienas iš svarbių veiksnių ir iššūkių užtikrinant sportininko veiklos skaidrumą. Anot ekspertų, sportininkas gali būti netinkamai informuojamas arba jo komandos nariai gali būti suinteresuoti pažeisti taisykles, o tai papildoma rizika sportininkui: (BSP3): „*Aš suprantu kaip būna sportininkai tikrai nežino, nes jų*

federacijoms nėra įdomu mūsų siūlomi mokymai, jie mano, kad jų sportininkams to nereikia, su jų sportininkais taip pat nedirba šios srities profesionalai, kurie galėtų sportininkams patarti ką galima vartoti ir ko ne.“; (BSP5): „visi teigia, kad sportininkas turi žinoti ką kaip ir kodėl jis vartoja, bei už tai atsakyti. Vis dėlto, sporte yra daug suinteresuotų asmenų, kurie gali daryti poveikį sportininkui, gali jį apgauti, gali manipuluoti ir visaip kitaip daryti įtaką jo rezultatams, siekdami asmeninės naudos (pvz. pasižymėti kaip geriausias treneris ar pan.). Pritariu tam, kad sportininkas atsakingas už savo veiksmus, bet neturi būti atmesta tikimybė, kad kiti asmenys taip pat prisideda prie situacijos. Tai, mano nuomone, turi būti lygiagreti atsakomybė visiems. Jeigu sportininkas pagaunamas sukčiaujant ir jis įrodo, kad ne jis yra už tai atsakingas, atsakomybė turi tekti tiek jam, tiek ir susijusiems asmenims. Tik tokiu atveju sportininko atsakomybė neturėtų būti diskvalifikacija, galbūt tik iki tol buvusių rezultatų anuliuojimas.“.

Interviu metu ekspertai taip pat įvertino institucijas, kurios susijusios su BSP, daugiausiai dėmesio skiriant ADO ir tarpinstituciniam bendradarbiavimui (žr. 12 pav.).

12 pav. Institucijų dirbančių su BSP vertinimas

Remiantis ekspertų teiginiais, **ADO indėlį** jie vertina kaip vieną iš svarbiausių atliekant švietimo funkciją. Anot tyrimo dalyvių ADO deda pakankamai dideles pastangas, kad supažindintų sportininkus su draudžiamais preparatais – sukurta mobilioji programėlė, kur sportininkas gali patikrinti ar medžiaga nėra draudžiama, taip pat organizuojami periodiniai sportininkų mokymai šiomis temomis: (BSP1): „*Antidopingo agentūra, kiek žinau, stengiasi šviesti sportininkus, vykdo seminarus, kursus, jei neklystu sportininkai net gauna pažymėjimus, sertifikatus, kad išklause mokymus. Mobiliajame telefone antidopingo agentūra yra sukūrusi net app’są, kurį aš kaip gydytojas pats naudoju, galiu patikrinti vaistus ar jie yra dopingo sąraše ar ne.“; (BSP3): „. Mes kaip agentūra tikrai stengiamės, esame sukūrę app’ są mobiliesiems telefonams su medikamentų ir medžiagų, kurios yra draudžiamos sąrašu, rašome laiškus federacijoms siūlydami atvykti prarvesti mokymus jų sportininkams, naujiems registruotiems sportininkams siunčiame laiškus, siūlome atvykti į rengiamus mokymus, susipažinti su*

visa sistema, tačiau labai liūdna, kad labai dažnai sulaukiame neigiamų atsakymų arba būname ignoruojami...“; (BSP4): „Antidopingo agentūra vykdo mokymus, seminarus yra sukūrusi app’są su medžiagų ir medikamentų, kurie yra draudžiami, sąrašu, tai manau, kad jie tikrai stengiasi šviesti sportininkus, kad jie būtų švarūs ir žinotų ką deda į burną. Kiek žinau, olimpinių rinktinių ir pasaulio čempionatų dalyviams seminarai apie antidopingą būną net privalomi.“.

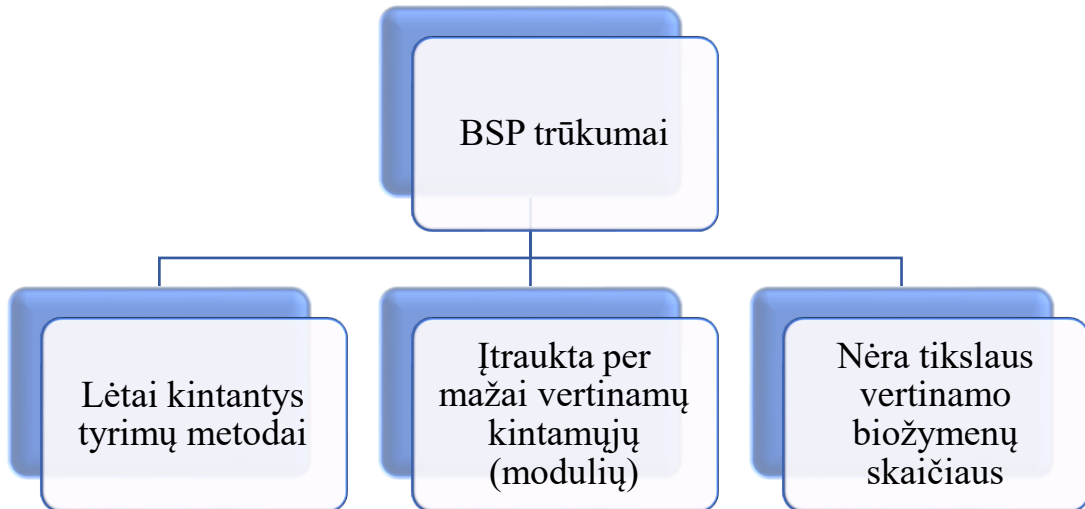
Tačiau ekspertai vertindami **tarpinstitucinį bendradarbiavimą** išskyrė neigiamus aspektus, kad jis yra nepakankamas, ne visuomet aiškios padalinių funkcijos ir atsakomybės: (BSP2): *„jis yra sudėtingas ypač dabar, nes sunku kartais būna suprasti kas kokias funkcijas atlieka, nes tos funkcijos būna perduodamos naujai susikūrusioms agentūros, kaip, tarkim, Kanados sporto etikos centrui, bet tas sudėtingumas sportininkų nepaliečia, tai daugiau sunkumai, pvz: nacionalinėms antidopingo agentūroms susigaudyti, kas ką daro ir už ką kiekvienas atsakingas“; (BSP4): Iššūkiai, tai visi šie išvardinti sudedamieji yra ganėtinai sunkūs procesai, nes daugelis šalių (agentūrų) yra į tai įtrauktos ir, mano manymu, vienas iš svarbiausių dalykų yra žinojimas, kas ką atlieka ir kas už ką atsakingas, turi būti teisingas ir sklandus darbų ir pareigų pasiskirstymas.; (BSP5): „kad NADO yra sudėtingiausia susigaudyti, prisitaikyti, jeigu vyksta kokie nors procesų pokyčiai. Tada gali būti ir kažkokių nesusikalbėjimų, neatitikimų. Manau, kad dabar administravimas yra nusikėlęs į skaitmeninę erdvę, tai BSP administracija turi daryti viską, kad kuo daugiau procesų būtų automatizuota ir kuo mažiau susidarytų sąlygų žmogiškosioms klaidoms.“*

Apibendrinant galima teigti, kad ekspertai bendrai teigiamai vertina BSP koncepciją. Remiantis tyrimo rezultatais priemonė yra sukurta taip, kad ji socialiai atlieka viešojo intereso apsaugą, tuo pat metu nedarant žalos nei sportininko organizmui, nei reputacijai, kadangi priemonės tinkamumas yra grindžiamas griežtais duomenų kokybės užtikrinimo standartais, bei procedūromis, numatyta patikros procedūra pertekliniai neapkrauna sportininko, tačiau tuo pat metu ir veikia kaip griežta prevencinė priemonė nesuteikianti per daug galimybių manipuliuoti rezultatais. Ekspertiniu vertinimu atskleista, kad nors sportininkui ir yra užkraunama papildoma finansinė ir administracinė našta įrodant savo nekaltumą, bei atsakomybė išmanyti antidopingo sistemą, kad nepasitaikytų netyčinių piktnaudžiavimo atvejų, tačiau priemonės yra teisiškai pagrįstos ir sportininkui suteikia galimybę apginti savo interesus. Taip pat institucijos, atsakingos už BSP programos įgyvendinimą sudaro sportininkams palankias sąlygas įsigilinti į BSP ypatumus. Nepaisant to, ekspertai pažymi, kad tikslinga stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp BSP vykdytojų, kad būtų išvengiama netinkamo funkcijų ir atsakomybių pasiskirstymo.

3.2.1. Biologinio sportininko paso privalumų, trūkumų ir galimybių ekspertinis vertinimas

Išanalizavus interviu duomenis išryškėjo BSP trūkumai, privalumai, situacija Lietuvoje bei BSP praktinio pritaikymo galimybės.

Remiantis ekspertų vertinimu, pagrindiniai BSP trūkumai yra susiję su pernelyg lėtai kintančiais tyrimų metodais, per maža apimtimi (įtraukiant per mažai vertinamų kintamųjų – modulių), bei netiksliu biožymenų skaičiumi (žr. 13 pav.).

13 pav. BSP programos trūkumai ekspertų vertinimu

Ekspertai atskleidė, kad **lėtai kintantys tyrimų metodai** yra vienas esminių BSP trūkumų, kadangi ši priemonė atsilieka nuo dopingo tobulėjimo ir vis dažniau pasitaiko situacijų, kai BSP nėra pajėgus aptikti naujausių dopingo rūšių. Tokia situacija, anot ekspertų, susidaro dėl to, kad BSP daugiau paremtas procedūrų patvirtinimo poreikiu, o ne poreikiu atitikti naujausias mokslo tendencijas, anot ekspertų: (BSP1): „Trūkumas- mano manymu naujausi tyrimo metodai lėčiau ateina, nei naujausias dopingas.“; (BSP2): „nepakankama veikla, nepakankamai kol kas įtrauktas mokslas su savo galimybėmis. Todėl manau ir matau, kad dopingo vartojimo mastas yra žymiai didesnis, nei kad vykdoma antidopingo veikla.“; (BSP4): „pasitelkiant mokslą turėtų vykti viskas žymiai greičiau, nes dopingas taip pat tobulėja ir jį tampa vis sunkiau aptikti.“; (BSP5): „Taip pat, ką galėčiau dar pažymėti, kad pati koncepcija yra pakankamai sudėtinga, o ir organizacijos, kurios atsakingos už BSP, turi atlikti daug procedūrų, kad įvestų kažkokius pokyčius, tai gaunasi tokia situacija, jog dopingo vartojimo būdai ir kryptys tobulėja kur kas greičiau nei BSP. Jau pavyzdžiui ir dabar yra atsiradusi galimybė tirti genetinį dopingą, jis aišku kažkokiu būdu jau naudojamas, tačiau BSP kol kas jo nevertina. Taigi, kol kas, sakyčiau dopingas pranašesnis už BSP. Kitaip tariant, kol kas daugiau vadovaujamesi ne medicina, o biurokratiniais mechanizmais kaip atspirties taškais.“

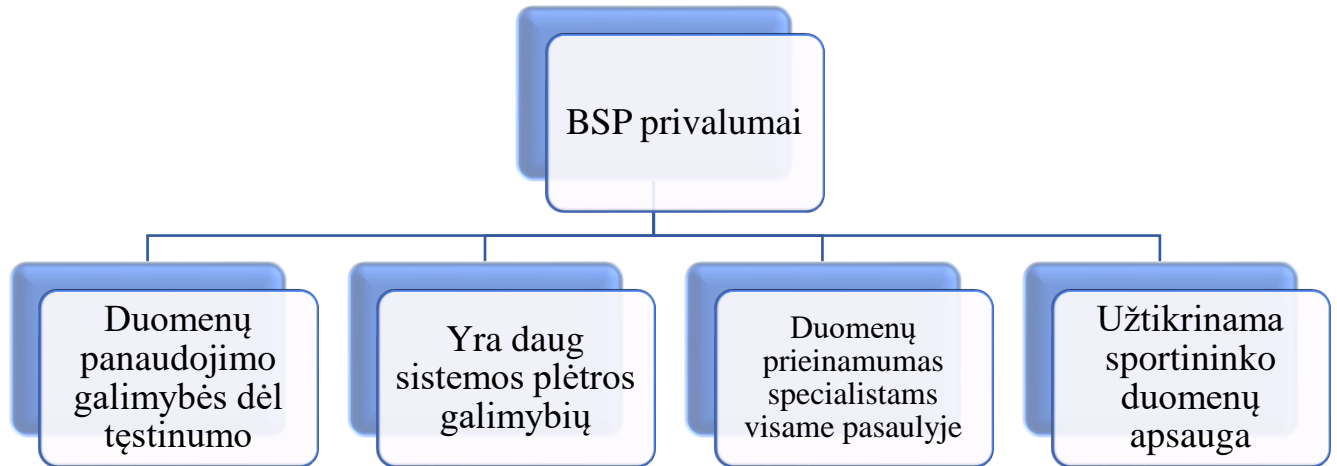
Kitas ekspertų įvardintas trūkumas siejasi su prieš tai minėtu, kadangi ekspertai teigia, jog į BSP šiuo metu **įtraukta per mažai vertinamų kintamųjų (modulių)**, todėl nėra pasiektas toks priemonės tikslumas ir išsamumas, koks jis galėtų būti, bei tai lemia situaciją, kad nors vertinimui naudojami endokrinologinio modulio duomenys, tačiau vien jais remiantis drausminės atsakomybės taikymas sportininkui negali būti inicijuojamas. Anot ekspertų: (BSP1): „Aš manau, kad anksčiau ar vėliau

atsiras kažkoks genetinis pasas ar tą patį biologinį pasą papildys kažkokie genetiniai tyrimai, nes jau dabar yra nemažai kalbama apie genetinį dopingą, nes dopingas progresuoja, tad antidopingas taip pat turi progresuoti. [...] Tai kol kas neištobulinta naujovė, gerai jog, tai naujas būdas gaudyti nusižengiančius sportininkus, kaip ir minėjau, mano nuomone, turi būti įvesti kažkokie tyrimai genetiniam dopingui susekti, o kai visas BSP bus smarkiai patobulėjęs ir į jį įtraukta dar įvairesnių tyrimu, tai viskas vyks žymiai sklandžiau ir bus pagaunama žymiai daugiau sportininkų, kurie piktnaudžiauja neleistinomis medžiagomis ir priemonėmis“; (BSP2): „ne visi „blogiukai“, kurie daro nusikaltimus, yra pagaunami.“; (BSP3): „Jei kalbant apie endokrinologinį tyrimą, tai jis jau yra vykdomas, jei taip paprastai kalbant, tai jis daromas bendram kraujo ištyrimui, kraujo pasui.[...], kol kas, kol jis galutinai nėra patvirtintas komisijų, juo remtis negalėtumėme, tačiau jis vykdomas dabar kaip pagalbinė priemonė tyrimams vykdyti ir nusižengimams nustatyti.“; (BSP4): pagrindinis dalykas, mano manymu, kad sportininko biologinis pasas dar nėra iki galo išvystytas [...]Trūkumai, tai dar ne iki galo išvystytas ir ištobulintas dalykas, tačiau, mano manymu, turintis didelį potencialą antidopingo pasaulyje.“; (BSP5): „Kalbant apie endokrinologinį modulį, mano nuomone, jo taikymas yra svarbus. Jis taikomas ir šiuo metu kaip papildomas, tik dar nėra patvirtintas komisijų. Būtent tas patvirtinimo laikotarpis, kai įvedamas naujas modulis, kelia trikdžius, žinomas ir pripažįstamas veiksmingumas, tačiau tinkamumo vertinimas ir įvedimas į BSP labai ilgas.“

Pastebima, kad **nėra tikslaus vertinamo biožymenų skaičiaus**, o tai sudaro prielaidas sportininko duomenų subjektyviam vertinimui. Nors teigiama, kad laboratorijose yra neoficialus sutarimas, kad vertinami trys nukrypimai, tačiau prieš tai minėta, kad gali būti vertinama ir mažiau, taigi praktikoje gali susidaryti situacijos, kad sportininkui įtarimai pareiškiami subjektyviai arba net jei nekvestionuojamas būtų laboratorijų darbas ar priimami ekspertiniai sprendimai, šis aiškiai nereglamentuotas proceso elementas gali sudaryti prielaidas nepasitikėjimui BSP. Anot ekspertų: (BSP1): „kol kas ir nėra apibrėžta tiksliaus biožymenų skaičiaus.“; (BSP3): „Gairėsi nėra nurodyta minimalaus biožymenų skaičiaus, tačiau reikia suprasti, kad dėl vieno karto niekas nepuls sportininko bausti. Yra toks kaip nustatytas neoficialus žodinis susitarimas, kad turi būti bent trys kartai, kada matomi tie nukrypimai, kad kelti bylą. Kartais būna du ir jau yra keliama byla, tada būna daug kam labai keista kodėl taip įvyko, o tai įvyko todėl, kad, na, vyksta taip pat žvalgybinis darbas, tai kartais būna gaunama informacija, kurios niekas nežino ir tada niekas nebelaukia ir iškart sportininką testuoja, tiria mėginius. Kaip pavyzdys, tai gali būti staiga pakitę sportininko rezultatai į gerąją pusę.“; (BSP4): Galbūt ateityje dar labiau išsivysčius sportininko biologiniam pasui, kuris, mano manymu, tikrai dar turi kur tobulėti ir atsiras minimalus biožymenų skaičius.; (BSP5): „Čia yra vienas iš BSP tobulintinių aspektų, kadangi priemonė yra nuolatinėje kūrimo ir tobulinimo fazėje, normalu, kad tokia situacija egzistuoja. Tai iš esmės apsunkina WADA ir ADO įrodinėjimą CAS dėl sportininko kaltės. Aš galvoju, kad turi būti nustatytos tikslios gairės, kiek kada kokių mėginių turi būti

analizuojama, kad būtų kuo mažiau vietos interpretacijoms. Jeigu vienoje laboratorijoje pasirodys, kad duomenų užtenka – jie pradės tikrinimo procesus, o jeigu kitoje pasirodys, kad nepakanka, sportininkas gali būti nepagautas.“.

Apart minėtų BSP trūkumų, tyrimo metu ekspertai išryškino ir BSP privalumus, kurie susiję su duomenų panaudojimo galimybėmis dėl tęstinumo, sistemos plėtros galimybėmis, duomenų prieinamumu viso pasaulio specialistams bei sportininkų duomenų apsauga (žr. 14 pav.).

14 pav. BSP programos privalumai ekspertų vertinimu

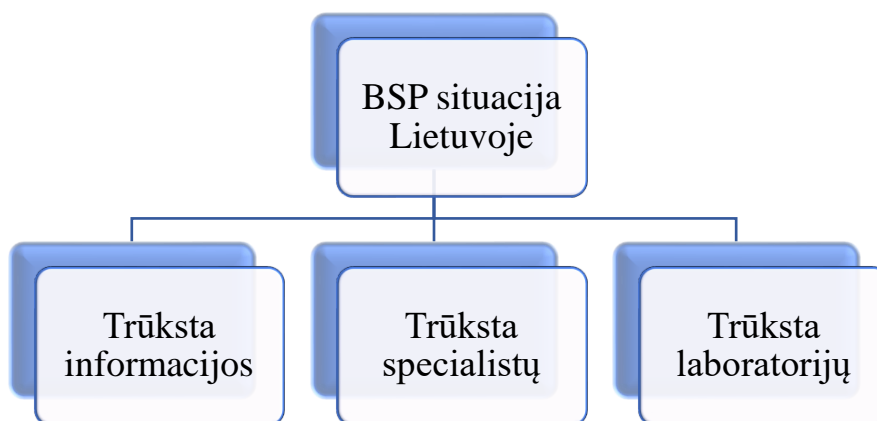
Išanalizavus ekspertų vertinimus, nustatyta, kad BSP labiausiai vertinamas dėl **duomenų panaudojimo galimybių tęstinumo**, ekspertai teigė, kad BSP suteikiama galimybė ilgą laiką stebėti sportininko organizmo rodiklius padidina tikimybę identifikuoti sportininko piktnaudžiavimą, o tai veikia kaip didesnė atgrasomoji priemonė. Anot ekspertų: (BSP1): „Teigiami aspektai. Žinau, kad analizių laikymo laikas yra žymiai pratęstas, tad jei vakar parodė neigiamą testą, po 5 metų atsiradus naujiems tyrimo metodams, sportininkas gali būti pagautas su dabartiniais tyrimais.“; (BSP2): „Tęstinumas, situacijos stebėjimas ilgame laikotarpyje.“; (BSP3): Vertinu gerai, nes vienaip ar kitaip Biologinis sportininko pasas buvo sukurtas ir vykdomas tam, kad būtų užfiksuotas, kad ir atgaline data draudžiamos medžiagos vartojimas. Išskiriami du moduliai: hematologinis ir steroidinis. Jei kalbėtumėme apie Hematologinį kraujo modulį, tai jis dažniausiai vartojamas dėl dviejų nusižengimų, tai pirmasis būtų – kraujo perpylimas, o antras dėl tam tikrų peptidinių hormonų, kaip, tarkim, eritropoetinas. Steroidinis profilis dažniausiai būna šlapimo mėginys apima daugiau, tačiau labiausiai yra žiūrimas testosterono ir epitosterono santykis. laikotarpis kada sportininkas gali būti baudžiamas yra 10 metų, tai reiškiasi jei nusikaltimas yra įvykdytas prieš 8 metus, o viskas išaiškėja tik dabar, tai jūs galite būti patrauktas atsakomybėn.“; (BSP4): „Vertinu gerai, nes biologinis sportininko pasas buvo sukurtas, kaip nauja antidopingo technologija gaudyti nusižengiančius sportininkus net atgaline data, tarkim, jei šiandien sportininkui parodė neigiamą testo rezultatą, tai po metų ar trijų tie patys ištirti duomenys gali parodyti teigiamą rezultatą, nes atsirandantys nauji tyrimo

metodai, leidžia tyrimus išanalizuoti nuodugniau“; (BSP5): „Bendrai sistemą vertinu teigiamai, kadangi jis apima dvi dažniausias dopingo rūšis – su hematologiniu profiliu galima aptikti kraujo perpylimus ir hormoninių preparatų vartojimą, o su steroidiniu tai ar naudojamas testosteronas. Tai pakankamai daug informacijos pasako ir dar tai, kad duomenys ilgai saugomi, vedama tyrimų istorija ir pagal tai vertinami duomenys padeda geriau aptikti piktnaudžiavimo faktą.“

Kitas reikšmingas BSP privalumas – **yra daug sistemos plėtros galimybių**, tai yra svarbu, kadangi priemonė gali būti pritaikoma, siekiant identifikuoti ir naujas dopingo rūšis, todėl nėra apribota siauru tyrimo ir analizės spektru. Tai yra reikšminga holistiškai vertinant sportininko organizmą, susiejant atskirus tyrimų rezultatus, kad būtų gaunamos kuo išsamesnės ir tikslesnės išvados. Anot ekspertų: (BSP1): *„Pačią BSP koncepciją vertinu teigiamai ir matau naudingų dalykų ir tobulėjimo kryptių, galbūt su laiku antidopingo agentūra su biologinio sportininko paso pagalba pradės gaudyti net genetinį dopingą, tas manau galėtų būti vienas iš prioritetų visam ateities antidopingui. Tad kuo daugiau visko bus daroma ir įgyvendinama, tuo sportas bus švaresnis.“*; (BSP4): *„Didinimo kryptys, tai naujų modulių įtraukimas į sistemą, kurie padėtų dar nuodugniau tirti sportininkus. O kai visa tai atsiras, susistyguos, manau, turėsime dar geresnius rezultatus antidopingo pasaulyje.“*

Svarbu ir tai, kad BSP duomenys yra **prieinami visiems specialistams** ADO, WADA ir kitiems, kurie gali dirbti su šiais duomenimis, todėl tai taip pat padidina priemonės panaudojimo galimybes: (BSP3): *„Vertinu iš tikrųjų gerai, nes nesvarbu kur sportininkas bebūtų, gali būti pratestuojamas ir suvedami duomenys gali būti matomi, bet kur. [...] mėginių rezultatus galime matyti būdami, bet kurioje pasaulio valstybėje, nes bendra „ADAMS“ sistema veikia visame pasaulyje.“* Taip pat sistema yra taip sukurta, kad **užtikrinama sportininko duomenų apsauga**, o tai užtikrina ne tik sportininko manipuliacijų prevenciją, tačiau ir jo duomenų saugumą: (BSP3): *„Bet vėl gi, reikia suprasti, kad tai nėra visiems viešai prieinama informacija, tą informaciją gali gauti tik tie asmenys, kas dirba su tuo, tai, tarkim, pas mus Lietuvoje ir agentūroje, tą galiu matyti tik aš, mano kolegės to matyti negali, tai yra taip pat daroma dėl sportininkų saugumo.“*

Interviu metu ekspertai atkreipė dėmesį į tai, kad nepaisant išvardintų BSP privalumų, Lietuvoje situacija nėra tokia teigiama. BSP programos situaciją Lietuvoje ekspertai įvertino nepalankiai, kadangi trūksta informacijos apie priemonę, trūksta specialistų ir laboratorijų, kad būtų užtikrinta pakankama BSP plėtra (žr. 15 pav.).

15 pav. BSP programos situacija Lietuvoje ekspertų vertinimu

Tyrimė dalyvavę ekspertai atskleidė, kad Lietuvoje **trūksta informacijos** apie BSP priemonę, trūksta supratimo, todėl procesai, susiję su jo įgyvendinimu ir plėtra, nevyksta sklandžiai: (BSP1): „Čia kaip ir kiekviena nauja sistema, ją reikia išdirbti iki sklandaus veikimo [...] kol kas nevyksta viskas dar labai sklandžiai, nes mažai informacijos yra suteikta apie visą tai. [Lietuvoje]“; (BSP4): „Bendrai pastebiu, kad yra labai mažai informacijos apie biologinį sportininko pasą.“; (BSP5): „Trūksta švietimo ir supratimo apie šią priemonę.“. Taip pat **trūksta specialistų**, vos keletas dirba Lietuvos antidopingo agentūroje, trūksta tų, kurie žino kaip paimti mėginius, todėl tai reikšmingai apriboja tyrimų apimtį: (BSP3): *Iššūkiai, tai kraują gali imti tik apmokyti žmonės, tai yra medikai, gydytojai ir slaugytojai, šiuo metu Lietuvos antidopingo agentūra turi dvi darbuotojas, kurios atlieka šį darbą, jei būtų daugiau darbuotojų, būtų geriau.*; BSP1: *mažai specialistų, kurie supranta kas tai per dalykas [...]*“; (BSP4): *„specialistų trūkumas, nes tik apmokyti žmonės gali imti mėginius iš sportininkų, tai dėl to nėra ištiriama tiek sportininkų, kiek galėtų būti ištirta dirbant daugiau specialistų.“*; (BSP5): *„mažai specialistų, kurie pakankamai susipažinę su BSP koncepcija“*. Išryškina ir tai, kad Lietuvoje **trūksta laboratorijų**, o tai gerokai apsunkina sportininkų ištyrimą ir atitikimą procedūriniais reikalavimams: (BSP3): *„Lietuvoje neturime nei vienos laboratorijos, kuri galėtų tirti antidopingo mėginius, nes šiuos tyrimus gali atlikti tik akredituotos laboratorijos, o kad laboratorija gautų akreditaciją, per metus turi būti testuojama ne mažiau nei 10 tūkstančių mėginių. Todėl Lietuvoje paimti mėginiai keliauja į Varšuvos antidopingo laboratoriją. Jei mes norime pratestuoti, tarkim, lietuvius sportininkus Ispanijoje, mes jų mėginius jau gabename į vietines laboratorijas [...]su kraujo tyrimais jau yra sunkiau dėl logistinių problemų.[...] Kitas dalykas yra mėginių transportavimas, maksimalus laikas nuo mėginio paėmimo iki pristatymo į laboratoriją yra 36 valandos, vėluoti negalima nei minutės.“*; (BSP5): *„Lietuvoje susiduriama su įvairiais logistiniais iššūkiais dėl mėginių paėmimo ir transportavimo, nes nėra laboratorijų čia.“*; (BSP4): *„Kitas dalykas, tai transportavimas, nes nuo mėginių paėmimo iki pristatymo į laboratoriją turi būti ne ilgesnis nei 36*

valandų tarpas, o kaip žinia Lietuvoje neturime nei vienos akredituotos laboratorijos, kuri galėtų tirti antidopingo mėginius.“

Ekspertai interviu metu išskyrė ne vieną **BSP programos tobulinimo galimybę** (žr. 16 pav.).

16 pav. BSP programos tobulinimo galimybės ekspertų vertinimu

Tyrimu atskleista, kad siekiant didinti BSP pritaikomumą, bei praktinio pritaikymo galimybes tikslinga:

Tobulinti mėginių paėmimo metodus, pavyzdžiui, pradėdant naudoti mažiau invazinius kraujo tyrimo paėmimo būdus: (BSP2): „*Atsiradus naujam, mažiau invaziniam metodui kaip sauso kraujo lašo tyrimui, tai galbūt ta visa sistema vėliau sueis į vieną ir biologinio sportininko paso tyrimams reikalingas kraujas bus mažiau invazinis.*“; (BSP5): „*turi būti tobulinamos mėginių paėmimo procedūros [...]*“;

Tobulinti tyrimų metodus, prisitaikant prie mokslo pažangos: (BSP4): „*kuo daugiau bus įtraukta naujų tyrimo metodų, tuo biologinis sportininko pasas bus efektyvesnis ir atneš daugiau naudos švariam sportui.[...] Mano manymu dopingas tikrai ne ką lėčiau tobulėja ir vystosi, nei antidopingo sistemos, tad kad jį sukontroliuoti privaloma antidopingo sistemas, įskaitant ir biologinį sportininko pasą nuolat tobulinti, įtraukti naujus modulius, naujas galbūt kažkokias testavimo strategijas.*“; (BSP5): „*BSP turėtų veikti ne kaip besivejantis dopingą, o užbėgantis jam už akių.*“;

Šviesti visuomenę ir sportininkus suteikiant kuo daugiau informacijos apie dopingą, BSP veikimo principą: (BSP2): „*Pagrindinis iššūkis visoje pasaulinėje antidopingo sistemoje yra tai, kad žmonės nesuvokia, kokio dydžio yra ta sistema, jie galvoja, kad vienas du žmonės paėmė, padarė ir viskas, tai tikrai taip nėra ir aišku dar vienas dalykas, tai – švietimas. Jis turi būti žymiai platesnis, daug prieinamesnis*“; (BSP3): „*Pagrindinė priemonė problemai spręsti, manau, yra švietimas. Nepirkite ir nevertokite, ko negalite perskaityti, arba nežinote kas tai yra, kad vėliau nebūtų taip, kad „nežinojau“, „nepasidomėjau“ „aš čia negalėjau taip“ ir panašiai*“; (BSP4): „*Taip, tai manau, kad tai tikrai yra rimtos problemos, tik man asmeniškai kyla klausimas girdint apie pagautus sportininkus, ar tikrai šiais laikais gali būti taip, kad „nežinojau, nepažiūrėjau, nevartočiau ir panašiai“? O kaip to sportininkams išvengti? Domėtis, šviestis ir į tai žiūrėti labai atsakingai.*“; (BSP5): „*Aš galvoju, kad siekiant išspręsti tokius nuogąstavimus, turi būti tiksliai komunikuojama ir informuojama, kaip ir kodėl*

pasirinkti ekspertai, kiek jiems informacijos suteikiama, kiek jie susiję su sportininkais ir t.t. [...]Aš manau, kad tai didelę biurokratinę našta sportininkui užkraunantis aspektas, todėl, kad nepriklausomą ekspertą, kuris galėtų analizuoti atvejį ir teikti išvadas, rasti yra sudėtinga ir brangu. Aš sakyčiau, kad CAS ar WADA pirmiausiai turi dėti maksimalias pastangas, kad šviestų sportininkus ir visuomenę, kad nebūtų abejojama ekspertais ir gautomis išvadomis.“;

Greitinti rezultatų apdorojimo procedūras, pavyzdžiui, pasitelkiant dirbtinį intelektą: (BSP3): *„Galimybės – tai galbūt, kad mėginių atsakymai nuo jų paėmimo būtų gaunami greičiau, tarkim ne per 20 d nuo mėginio paėmimo, o pvz. 10 dienų.“;* (BSP5): *„Bendrai priemonės koncepcija gera, tik aš įvesčiau kuo daugiau kintamųjų ir kuo labiau tai automatizuočiau, naudojant dirbtinį intelektą pavyzdžiui. Yra tiek daug sporto šakų, tiek daug skirtumų, iš esmės daug kas yra dokumentuota, tik trūksta to tokio bendro apjungimo, kad būtų daromos prognozės, išvados, dabar iš dalies tai daroma, bet viskas vyksta lėčiau nei turėtų. Manau ateityje tai pamatysime, kad dirbtinis intelektas moduliuos įvairius scenarijus ir t.t. ir bus galima dar tiksliau vertinti BSP rezultatus.“;*

Diversifikuoti tyrimus pagal sporto šakas: (BSP3): *„Didinimo kryptys – kiekviena sporto šaka yra skirtinga, dabar pagrindinis dėmesys yra sutelktas į tas sporto šakas, kuriose dažniausiai ir labiausiai tikėtina draudžiamų medžiagų vartojimas. Galbūt ateityje galima būtų testuoti didesnes sportininkų populiacijas, įvairesnėse sporto šakose.“;*

Įtraukti daugiau tiriamų modulių, pavyzdžiui, genetinį ar endokrinologinį: (BSP4): *„dėl modulių, tai manau būtina įtraukti naujus ir juos visus tobulinti, nes dabar pati sistema nėra dar pilnai išvystyta ir tikrai yra kur tobulėti. [...]Didinimo kryptys, tai naujų modulių įtraukimas į sistemą, kurie padėtų dar nuodugniau tirti sportininkus. O kai visa tai atsiras, susistyguos manau turėsime dar geresnius rezultatus antidopingo pasaulyje.“;* (BSP5): *„turi būti įtraukiama kuo daugiau modulių“;*

Ruošti daugiau specialistų: (BSP4): *„Galimybės, tai specialistų komandos didinimas“;* (BSP5): *„reikia paruošti kuo daugiau specialistų, kurie galėtų dirbti su BSP“;* (BSP3): *„Iššūkiai, tai kraują gali imti tik apmokyti žmonės, tai yra medikai, gydytojai ir slaugytojai, šiuo metu Lietuvos antidopingo agentūra turi dvi darbuotojas, kurios atlieka šį darbą, jei būtų daugiau darbuotojų, būtų geriau.“*

Apibendrinant galima teigti, kad BSP yra inovatyvi ir daug žadanti priemonė, didinanti sporto skaidrumą, kadangi BSP pasižymi didelėmis duomenų panaudojimo galimybėmis, priemonė gali būti plečiama įtraukiant papildomus modulius, tobulinant tyrimo modelius, mėginių surinkimo procedūras, plečiant specialistų, dirbančių su BSP ratą, diversifikuojant duomenų vertinimą pagal sporto šakas bei greitinant tyrimo duomenų apdorojimą. Vis dėlto, atkreipiamas dėmesys, kad šios galimybės dar nėra pilnai išnaudotos, kadangi BSP „atsilieka“ nuo dopingo progreso, todėl nėra pilna apimtimi įvertinama, ar sportininkas tikrai piktnaudžiauja, o išskirtinai Lietuvoje labai trūksta informacijos apie BSP, trūksta specialistų bei laboratorijų, kur būtų galima analizuoti sportininkų mėginius, o tai labai

riboja BSP pritaikomumą šalyje bei kelia vadybinių iššūkių valdant logistiką ir užtikrinant mėginių procedūrų atitiktį griežtiems BSP programos reglamentams.

3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas

Lietuvoje tyrimų apie biologinį sportininko pasą iki šiol nebuvo atlikta, nors remiantis BSP duomenimis, Lietuvoje jau buvo atvejais, kai sportininkė buvo apkaltinta ir nubausta dėl dopingo vartojimo. Remiantis Pasaulio antidopingo agentūros duomenimis (WADA), BSP – priemonė skirta atgrasyti sportininkus nuo dopingo vartojimo, bei identifikuoti dopingo vartojimo atvejus ir remiantis duomenimis, bausti už tai sportininkus. Vis dėlto, nepaisant šios priemonės taikymo, dopingo vartojimo sporte mastas nemažėja (Ameer et.al., 2018). Šiame tyrime dalyvavę ekspertai šį reiškinį aiškina tuo, kad BSP plėtra atsilieka nuo dopingo, todėl sportininkai tikisi išvengti atsakomybės.

Nepaisant to, apskritai dopingo paplitimui sporte įtakos turi daug kultūrinių, aplinkos ir socialinių veiksnių, o jo valdymo efektyvumas ir antidopingo strategija yra svarbūs aspektai, darantys įtaką dopingo vartojimo paplitimui (Faiss et.al., 2019). Šio magistro baigiamojo darbo tyrimu nustatyta, kad sportininkai dažnai sukčiauja, jaučiasi tarsi „neliečiamieji“ ir siekia bet kokia kaina išsisukti nuo atsakomybės už taisyklių pažeidimą. Dažnai toks išsisukinėjimas yra grindžiamas BSP tyrimo rezultatų nepatikimumu (dėl subjektyvumo), procedūrų, kai paimti mėginiai, netinkamumu, bei sportininko individualių ar išorinių veiksnių įtaka (Saugy et.al., 2014). Vis dėlto, tyrimu nustatyta, kad priemonėje yra įdiegtos patikimos prevencinės priemonės, padedančios išvengti netikslumų, t.y. WADA nustatyti BSP proceso elementai: mėginių paėmimo bei analizės standartizacija, sportininkų duomenų anonimiškumas ir ekspertinis vertinimas (WADA, 2019).

Atlikus tyrimą pasitvirtino šie vadybiniai BSP iššūkiai: sunku laikytis BSP tyrimų rezultatų analizės reglamento (Hopker et.al., 2020), kadangi Lietuvoje nėra įkurtų laboratorijų, kuriose būtų galima analizuoti biožymenų duomenis, trūksta specialistų, taip pat stokojama bendradarbiavimo tarp tarptautinių organizacijų ir NADO, o pasak Vernec (2014), tai gali didinti netikslumų riziką ir mažinti BSP efektyvumą.

Remiantis tyrimo duomenimis, patvirtinta, kad BSP tyrimai nėra pernelyg invaziniai į sportininko organizmą, nes maksimaliai testuojama tik 3 kartus per metus, o, pasak ekspertų, tai nėra kenksminga žmogaus organizmui, taigi, tai nesutampa su Salamin et.al. (2019) teiginiu, kad vis dažnesnis veninio kraujo paėmimas gali būti laikomas invaziniu sveikiems asmenims – sportininkams. Nors sprendžiant tokius nuogastavimus, tyrime dalyvavę ekspertai siūlo diegti išdžiūvusių kraujo mėginių paėmimo metodą (DBS) kai nedidelis kraujo kiekis paimamas iš piršto ir perkeliamas ant filtravimo popieriaus – šis metodas taip pat aptartas Fedoruk (2020) tyrime kaip alternatyva.

Plačiai mokslinėje literatūroje aptartas ir reikalavimas sportininkams nurodyti savo buvimo vietą, teigiant, kad tai pažeidžia sportininko privatumą, kai kišamasi į jo asmeninį gyvenimą (Overbye & Wagner, 2013) ir kelia nemalonius jausmus, atima daug laiko, sukelia stresą sportininkui (Valkenburg et.al. 2014) ir dėl to yra perteklinė kontrolės ir stebėjimo priemonė (Waddington, 2010). Tačiau šiuo

baigiamojo darbo tyrimu nustatyta, kad tai – būtina priemonė užtikrinant viešąjį interesą ir tai yra sportininko profesijos dalis, didinanti profesionalaus sporto skaidrumą, todėl yra pateisinama priemonė.

Šiuo tyrimu nustatyta, kad BSP rezultatai yra tinkami apkaltinti sportininką dopingo vartojimu, kadangi BSP duomenys yra pakankamai jautrūs ir specifiški, o tai, pasak Aikin et.al. (2020), yra pagrindinės charakteristikos, kuriomis remiantis galima identifikuoti dopingo vartojimą. Taip pat nustatyta, kad ekspertinis vertinimas yra pakankamai patikimas, kadangi tyrimų duomenis vertina tik labai patyrę ir savo sritį puikiai išmanantys ekspertai, kurie ne kartą patikrina duomenis prieš teikdami išvadą, bei užtikrinamas ekspertinio vertinimo nešališkumas užkoduojuojant duomenis. Taigi šio tyrimo duomenimis, galima atmesti abejones dėl ekspertinio vertinimo objektyvumo, kurios taip pat buvo aptartos Banfi (2011) tyrime. Vis dėlto, tyrimu nustatyta, kad nors sportininkas ir turi teisę teisme apginti savo poziciją ir bandyti įrodyti savo nekaltumą, tačiau tai padaryti būtų labai sudėtinga, kadangi trūksta kvalifikuotos teisinės pagalbos, taip pat galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje būtų susiduriama ir su biomedicinos specialistų trūkumu, kurie turėtų atlikti pakartotinius tyrimus.

Šis tyrimas yra pirmasis Lietuvoje apibūdinantis biologinį sportininko pasą, jo koncepciją, veikimo principus, o empirinio tyrimo rezultatai išryškina BSP plėtros svarbą ir poreikį šalyje, didinant skaidrumą, kuriant laboratorijas ir ruošiant specialistus. Tyrimo rezultatai gali būti praktiškai pritaikomi supažindinant Lietuvos visuomenę su naujausiomis tendencijomis sporte, didinant jo skaidrumą, bei didinant Lietuvos sportininkų informuotumą dėl dopingo vartojimo.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad biologinis sportininko pasas yra paremtas kraujo bei šlapimo tyrimais, kuriais vertinami hematologiniai bei steroidiniai požymiai sportininko organizme, siekiant identifikuoti dopingo vartojimą. Priemonė paremta laboratoriniais tyrimais bei ekspertiniu tyrimų rezultatų vertinimu, kuris yra reikšmingas, siekiant nustatyti, ar rezultatams nedaro įtakos jokie išoriniai ir individualūs veiksniai.

2. Išanalizavus mokslinę literatūrą, kurioje analizuojami vadybiniai, socialiniai ir teisiniai sportininko biologinio paso aspektai nustatyta, kad BSP programoje be sportininko dalyvauja daug subjektų: WADA, ADO, NADO, ekspertai, laboratorijos, mėginius renkantis specialistai, todėl siekiant užtikrinti duomenų patikimumą ir saugumą griežtai reglamentuotos visos BSP priemonės veiklos procedūros. Nors BSP kvestionuojamas dėl duomenų atskleidimo sportininkui, perteklinio testavimo, privatumo pažeidimų, tačiau pagal CAS praktiką, BSP yra teisiškai tinkama priemonė identifikuoti sportininko sukčiavimo faktą.

3. Empiriškai ištyrus biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus, nustatyta, kad priemonė turi plačias pritaikymo ir plėtros galimybes, tačiau Lietuvoje trūksta informacijos apie BSP, specialistų, bei laboratorijų, kuriose būtų galima atlikti BSP biožymenų tyrimus. Ekspertų vertinimu, ši priemonė, nors ir kelia sportininkui iššūkių dėl sunkumų įrodant savo nekaltumą bei didelę klaidų tikimybę dėl nepakankamo įsigilinimo į priemonės veikimą, tačiau yra svarbi ir teisinga ginant viešąjį interesą ir didinant profesionalaus sporto skaidrumą.

4. Atlikus empirinį tyrimą identifikuotos biologinio sportininko paso tobulinimo kryptys: tobulinti mėginių paėmimo metodus, tobulinti tyrimų metodus, šviesti visuomenę ir sportininkus, greitinoti rezultatų apdorojimo procedūras, diversifikuoti tyrimus pagal sporto šakas, įtraukti daugiau tiriamų modulių, pavyzdžiui, genetinį ar endokrinologinį, ruošti daugiau specialistų, galinčių dirbti su BSP.

SIŪLYMAI:

Siekiant plėsti BSP Lietuvoje, tikslinga:

1. Sukurti informacijos sklaidos priemones apie BSP programą, didinant sportininkų ir visuomenės informuotumą apie BSP koncepciją, veikimo principą, poreikį ir naudą;

2. Plėsti Lietuvos kompetenciją BSP srityje, apmokant daugiau darbuotojų Lietuvos antidopingo agentūroje dirbti su BSP: kaip paimti kraujo ir šlapimo mėginius, dirbti su BSP sistema ir kt.;

3. Sudaryti Lietuvoje dirbančių specialistų (teisininkų, biomedicinos ir/ar biochemijos mokslų sričių specialistų) komandą, kurie specializuotųsi BSP srityje ir, esant poreikiui, padėtų sportininkui

ginti savo poziciją teisme. Specialistų sąrašas turėtų būti viešai prieinamas tam, kad sportininkas drausminės bylos atveju turėtų galimybę nuspręsti, kur kreiptis.

LITERATŪRA

1. Aikin, R., Baume, N., Equey, T., & Rabin, O. (2020). Biomarkers of doping: uses, discovery and validation. *Bioanalysis*, 12(11), 791-800.
2. Alladio, E., Caruso, R., Gerace, E., Amante, E., Salomone, A., & Vincenti M (2016). Application of multivariate statistics to the Steroidal Module of the Athlete Biological Passport: A proof of concept study. *Anal Chim Acta*, 30(922), 19-29.
3. Ameer, H., Abo-Elmatty, D. M., Alemany, R. V., & Mesbah, N. M. (2018). Effect of Exogenous Anabolic Androgenic Steroids on Testosterone Epitestosterone Ratio and its Application on Athlete Biological Passport in Egypt. *Records of Pharmaceutical and Biomedical Sciences*, 2(2), 1-9.
4. Anawalt, B. D. (2018). Detection of anabolic androgenic steroid use by elite athletes and by members of the general public. *Molecular and Cellular Endocrinology*, 464, 21–27.
5. Astolfi, T., Crettaz von Roten, F., Kayser, B., Saugy, M., & Faiss, R. (2021). The influence of training load on hematological Athlete Biological Passport variables in elite cyclists. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3, 63.
6. Banfi, G. (2011). *Limits and pitfalls of Athlete's Biological Passport*. *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine*, 49(9), 1417–1421.
7. Baume, N., Jan, N., Emery, C., Mandanis, B., Schweizer, C., Giraud, S., ... & Saugy, M. (2015). Antidoping programme and biological monitoring before and during the 2014 FIFA World Cup Brazil. *British journal of sports medicine*, 49(9), 614-622.
8. Biguzas, A. (2014). Sporto ginčus nagrinėjantys nacionaliniai ir tarptautiniai organai. *Teisė*, 93, 124-137.
9. Blackshaw, I. (2018). The role of the Court of Arbitration for Sport (CAS) in countering the manipulation of Sport. In *The Palgrave Handbook on the Economics of Manipulation in Sport* (pp. 223-246). Palgrave Macmillan, Cham.
10. Borry, P., Caulfield, T., Estivill, X., Loland, S., McNamee, M., & Knoppers, B. M. (2018). Geolocalisation of athletes for out-of-competition drug testing: ethical considerations. Position statement by the WADA Ethics Panel. *British journal of sports medicine*, 52(7), 456-459.
11. Chang, W. C. W., Wang, C. Y., Liu, W. Y., Tsai, C. C., Wu, Y. T., & Hsu, M. C. (2021). Chinese Herbal Medicine Significantly Impacts the Haematological Variables of the Athlete Biological Passport. *International journal of environmental research and public health*, 18(18), 9533.
12. Coffman, K. E., Mitchell, K. M., Salgado, R. M., Miller, G. D., Kenefick, R. W., & Cheuvront, S. N. (2020). *Potential for dehydration to impact the athlete biological passport*. *Drug Testing and Analysis*.1-6.

13. Costa, J. P. (2019). Legal opinion 2019 (expert opinion) on the World Anti-Doping Code. *World Anti-Doping Agency*. Prieiga per: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/avis_2019_code_mondial_en.pdf
14. Court of Arbitration of Sports (2011). CAS 2010/A/2178 Pietro Caucchioli c. CONI & UCI. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/2178.pdf>
15. Court of Arbitration of Sports (2011). CAS 2010/A/2235 UCI v. T. & OCS. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/2235.pdf>
16. Court of Arbitration of Sports (2011). CAS 2010/A/2308 Franco Pellizotti v. CONI ir UCI, CAS 2011/A/2335UCI v. Pellizotti, FCI ir CONI. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/2308,%202335.pdf>
17. Court of Arbitration of Sports (2012). CAS 2012/A/2773 IAAF v. SEGAS & Irini Kokkinariou. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/2773.pdf>
18. Court of Arbitration of Sports (2013). CAS 2013/A/3080 Alemitu Bekele Degfa v. TAF ir IAAF. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/3080.pdf>
19. Court of Arbitration of Sports (2016). CAS 2016/O/4463 International Association of Athletics Federations (IAAF) v. All Russia Athletics Federation (ARAF) & Kristina Ugarova. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/4463.pdf>
20. Court of Arbitration of Sports (2016). CAS 2016/O/4464 IAAF v. ARAF & Ekaterina Sharmina. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/4464.pdf>
21. Court of Arbitration of Sports (2016). CAS 2016/O/4469 International Association of Athletics Federations (IAAF) v. All Russia Athletics Federation (ARAF) & Tatyana Chernova. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/4469.pdf>
22. Court of Arbitration of Sports (2019). CAS 2018/O/5822 International Association of Athletics Federations (IAAF) v. Russian Athletic Federation (RUSAF) & Mariya Ponomareva. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/5822.pdf>
23. Court of Arbitration of Sports (2019). CAS 2019/A/6254 Alexander Ivanov v. Russian Anti-Doping Agency (RUSADA). Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/6254.pdf>
24. Court of Arbitration of Sports (2020). CAS 2019/A/6226 WADA v. Spanish Anti-Doping Agency & Ibai Salas Zorrozu. Prieiga per: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/6226.pdf>
25. Cox, H. D. (2019). Dried blood spots may improve detection of blood doping. *Clinical chemistry*, 65(12), 1481-1483.
26. Devriendt, T., Chokoshvili, D., & Borry, P. (2019). *The athlete biological passport: challenges and possibilities*. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 11(2), 315–324.

27. Devriendt, T., Chokoshvili, D., Favaretto, M., & Borry, P. (2018). *Do athletes have a right to access data in their Athlete Biological Passport? Drug Testing and Analysis, 10(5), 802–806.*
28. ECHR (2018). Doping control: whereabouts requirement does not breach Convention. (application no. 48151/11 and 77769/13).
29. Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine, 7(3), 93-99.*
30. EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS REGLAMENTAS (ES) 2016/679. 2016 m. balandžio 27 d. „dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas)“
31. Faiss, R., & Pavot, D. (2020). Examining the Current and Future Scientific Field of Antidoping: “Cheaters Should Never Win”. *Frontiers in Sports and Active Living, 2.*
32. Faiss, R., Saugy, J., & Saugy, M. (2019). Fighting doping in elite sports: blood for all tests!. *Frontiers in Sports and Active Living, 1, 30.*
33. Faiss, R., Saugy, J., Zollinger, A., Robinson, N., Schütz, F., Saugy, M., & Garnier, P. Y. (2019). Prevalence estimate of blood doping in elite track and field at the introduction of the Athlete Biological Passport. *BioRxiv, 736801.*
34. Isaacs, A. N. (2014). An overview of qualitative research methodology for public health researchers. *International Journal of medicine and public health, 4(4), 318-323.*
35. Gunina, L., Malinsky, I., & Boyko, V. (2018). Anabolic agents in elite sport: accent on side effects. *Sporto mokslas, 2018, nr. 2, p. 41-47.*
36. Iljukov, S., Bermon, S., & Schumacher, Y. O. (2018). Application of the athlete's performance passport for doping control: a case report. *Frontiers in physiology, 9, 280.*
37. Iljukov, S., Kauppi, J. P., Uusitalo, A. L., Peltonen, J. E., & Schumacher, Y. O. (2020). Association Between Implementation of the Athlete Biological Passport and Female Elite Runners' Performance. *International journal of sports physiology and performance, 15(9), 1231-1236.*
38. Krumm, B., & Faiss, R. (2021). Factors confounding the athlete biological passport: a systematic narrative review. *medRxiv.*
39. Kumaravel, J., Mahendru, D., Mahalmani, V. M., Sarma, P., Prakash, A., & Medhi, B. (2020). Athlete Biological Passport: Practical Application in Sports. *Journal of Postgraduate Medicine, Education and Research, 54 (4), 227-230.*
40. MacGregor, O., Griffith, R., Ruggiu, D., & McNamee, M. (2013). Anti-doping, purported rights to privacy and WADA's whereabouts requirements: A legal analysis. *FairPlay, Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte, (2), 13-38.*

41. Mahendru, D., Kumaravel, J., Mahalmani, V. M., & Medhi, B. (2020). Athlete biological passport: need and challenges. *Indian journal of orthopaedics*, 54(3), 264-270.
42. Mavromati, D. (2012). *Indirect detection methods for doping from a legal perspective: the case of the Athlete Biological Passport*. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 6(2), 241–258.
43. Mazzarino, M., Comunità, F., de la Torre, X., Molaioni, F., & Botrè, F. (2021). Effects of the administration of miconazole by different routes on the biomarkers of the “steroidal module” of the Athlete Biological Passport. *Drug Testing and Analysis*, 13(10), 1712-1726.
44. Mazzeo, F. & Volpe, R. A. (2016). From gene doping to athlete biological passport. *Sport Science*, 9(2), 97-103.
45. Mazzeo, F., D’elia, F., & Raiola, G. (2018). Drugs in sport: Doping development and ethical analysis. *Sport Science*, 11(1), 106-112.
46. Mohajan, H. K. (2018). Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23-48.
47. Mullen, J., Bækken, L., Bergström, H., Björkhem Bergman, L., Ericsson, M., & Ekström, L. (2020). *Fluctuations of hematological Athlete Biological Passport biomarkers in relation to the menstrual cycle*. *Drug Testing and Analysis*.
48. Naud, J.-F., Giraud, S., Robinson, N., Desharnais, P., Ericsson, M., Saugy, M., ... Sottas, P.-E. (2019). *Standardization of reticulocyte counts in the athlete biological passport*. *International Journal of Laboratory Hematology*.1-5.
49. Overbye, M., & Wagner, U. (2013). Experiences, attitudes and trust: an inquiry into elite athletes’ perception of the whereabouts reporting system. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 6(3), 407–428.
50. Overbye, M., Elbe, A.-M., Knudsen, M. L., & Pfister, G. (2014). Athletes’ perceptions of anti-doping sanctions: the ban from sport versus social, financial and self-imposed sanctions. *Sport in Society*, 18(3), 364–384.
51. Pakamanis, M. (2017). Tarptautinis sporto arbitražo teismas ir jo reikšmė sporto teisės formavimuisi. *Jurisprudencija*, 24(2), 448-464.
52. Petróczi, A., Backhouse, S. H., Boardley, I. D., Saugy, M., Pitsiladis, Y., Viret, M., ... & McNamee, M. (2021). ‘Clean athlete status’ cannot be certified: Calling for caution, evidence and transparency in ‘alternative’ anti-doping systems. *International Journal of Drug Policy*, 93, 103030.
53. Piper, T., Geyer, H., Haenelt, N., Huelsemann, F., Schaenzer, W., & Thevis, M. (2021). Current Insights into the Steroidal Module of the Athlete Biological Passport. *International Journal of Sports Medicine*.

54. Ponzetto, F., Baume, N., Schweizer, C., Saugy, M., & Kuuranne, T. (2019). *Steroid Module of the Athlete Biological Passport. Current Opinion in Endocrine and Metabolic Research, 9, 14-21.*
55. Qvarfordt, A., Ahmadi, N., Bäckström, Å., & Hoff, D. (2021). Limitations and duties: elite athletes' perceptions of compliance with anti-doping rules. *Sport in Society, 24(4), 551-570.*
56. Radikienė, E., Bobrova, L., & Grabauskas, A. (2015). Apgaulės reiškinių paplitimo sporte įžvalgos: studentų požiūrio vertinimas. *Mokytojų ugdymas, (25), 41-57.*
57. Robinson, N., Giraud, S., Schumacher, Y. O., & Saugy, M. (2016). Influence of transport and time on blood variables commonly measured for the athlete biological passport. *Drug testing and analysis, 8(2), 199-207.*
58. Robinson, N., Saugy, M., Vernece, A., & Sottas, P. E. (2011). The athlete biological passport: an effective tool in the fight against doping. *Clinical chemistry, 57(6), 830-832.*
59. Robinson, N., Sottas, P.-E., & Schumacher, Y. O. (2017). *The Athlete Biological Passport: How to Personalize Anti-Doping Testing across an Athlete's Career? Medicine and Sport Science, 107-118.*
60. Salamin, O., Gottardo, E., Schobinger, C., Reverter-Branchat, G., Segura, J., Saugy, M., ... & Leuenberger, N. (2019). Detection of stimulated erythropoiesis by the RNA-based 5'-aminolevulinic acid synthase 2 biomarker in dried blood spot samples. *Clinical chemistry, 65(12), 1563-1571.*
61. Sanchis-Gomar, F., Pareja-Galeano, H., Briocche, T., Martinez-Bello, V., & Lippi, G. (2013). *Altitude exposure in sports: the Athlete Biological Passport standpoint. Drug Testing and Analysis, 6(3), 190-193.*
62. Saugy, M., Lundby, C., & Robinson, N. (2014). Monitoring of biological markers indicative of doping: the athlete biological passport. *British journal of sports medicine, 48(10), 827-832.*
63. Schneider, A. J., & Hong, F. (Eds.). (2020). *Doping in sport: global ethical issues.* Routledge.
64. Schobinger, C., Emery, C., Schweizer-Gründisch, C., & Kuuranne, T. (2021). Support of a laboratory-hosted Athlete Biological Passport Management Unit (APMU) to the anti-doping organisations. *Rechtsmedizin, 1-7.*
65. Schumacher, Y. O., & d'Onofrio, G. (2012). Scientific Expertise and the Athlete Biological Passport: 3 Years of Experience. *Clinical chemistry, 58(6), 979-985.*
66. Schumacher, Y. O., Saugy, M., Pottgiesser, T., & Robinson, N. (2012). Detection of EPO doping and blood doping: the haematological module of the Athlete Biological Passport. *Drug testing and analysis, 4(11), 846-853.*

67. Sottas, P. E., Robinson, N., Rabin, O., & Saugy, M. (2011). The athlete biological passport. *Clinical chemistry*, 57(7), 969-976.
68. Sottas, P.-E., & Vernece, A. (2012). *Current implementation and future of the Athlete Biological Passport*. *Bioanalysis*, 4(13), 1645–1652.
69. Šveicarijos dopingo tyrimų laboratorija (2009). *The Athlete biological passport*. Prieiga per internetą: https://web.archive.org/web/20090912082241/http://www.doping.chuv.ch/en/lad_home/lad-prestations-laboratoire/lad-prestations-laboratoire-passeport.htm#abp-4
70. Ulrich, R., Pope, H. G., Cléret, L., Petróczi, A., Nepusz, T., Schaffer, J., ... & Simon, P. (2018). Doping in two elite athletics competitions assessed by randomized-response surveys. *Sports medicine*, 48(1), 211-219.
71. Valkenburg, D., de Hon, O., & van Hilvoorde, I. (2014). Doping control, providing whereabouts and the importance of privacy for elite athletes. *International journal of drug policy*, 25(2), 212-218.
72. Vernece, A. R. (2014). The Athlete Biological Passport: an integral element of innovative strategies in antidoping. *British journal of sports medicine*, 48(10), 817-819.
73. Viret, M. (2016). Athlete Biological Passport: A Paradigm Shift?. In *Evidence in Anti-Doping at the Intersection of Science & Law* (pp. 727-778). TMC Asser Press, The Hague.
74. Voss, S. C., Al-Hamad, K., Samsam, W., Cherif, A., Georgakopoulos, C., Al Maadheed, M., ... Townsend, N. (2019). *A novel mixed living high training low intervention and the hematological module of the athlete biological passport*. *Drug Testing and Analysis*. 1-8.
75. WADA (2009). World Anti-Doping Code. Prieiga per: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_anti-doping_code_2009_en_0.pdf
76. WADA (2019). Athlete Biological Passport Operating Guidelines. Prieiga per: https://www.orad-pan.org/wp-content/uploads/2021/01/guidelines_abp_v71.pdf
77. WADA (2019). Athlete Passport Management Unit Requirements and Procedures. Technical Document. Prieiga per: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/td2019apmu_final2.pdf
78. WADA (2021). International Standard for Testing and Investigations (ISTI). Prieiga per: <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-program/international-standard-testing-and-investigations-isti>
79. WADA (2021). World anti-doping code. Prieiga per: <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-program/world-anti-doping-code>
80. Waddington, I. (2010). Surveillance and control in sport: a sociologist looks at the WADA whereabouts system. *International journal of sport policy and politics*, 2(3), 255-274.
81. Zaksaitė, S. (2010). Nusikalstamas elgesys sporto srityje. *Teisė*, 74, 136-152.

82. Zaksaitė, S. (2011). Sukčiavimo sporto srityje samprata ir kriminalizavimo ypatybės. *Teisė*, 79, 157-171.
83. Zaksaitė, S. (2012). Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos. Daktaro disertacija. Vilnius: VU.
84. Zaksaitė, S. ir Virbalytė-Dimšienė, B. (2022). Negarbingo elgesio, apgaulės ir sporto dvasios sąveika: inhaliatorių su beta-2 agonistais vartojimo dviprasmybės olimpinėse sporto šakose. *Sporto mokslas*, 1(101), 66-71.
85. Zorzoli, M., & Rossi, F. (2010). *Implementation of the biological passport: The experience of the International Cycling Union*. *Drug Testing and Analysis*, 2(11-12), 542–547.
86. Žydžiūnaitė, V. (2012). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

Baltrūnas, S. (2022). *Biologinis sportininko pasas: vadybiniai, socialiniai ir teisiniai aspektai* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti biologinio sportininko paso teisiniai, vadybiniai ir socialiniai aspektai, ekspertiniu vertinimu išanalizuoti praktiniai biologinio sportininko paso taikymo iššūkiai ir galimybės. Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje išanalizuota biologinio sportininko paso koncepcija, atskleidžiant jo prielaidas, sampratą, esmę, veikimo principą, aptariant biožymenis ir modulius, bei jiems įtaką darančius veiksnius. Antrajame skyriuje teoriškai aptarti biologinio sportininko paso vadybiniai, socialiniai ir teisiniai aspektai, analizuojant kitų mokslininkų atliktus tyrimus bei Tarptautinio sporto arbitražo praktiką. Trečiajame skyriuje pateikti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybių tyrimo, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus, rezultatai, bei jų apibendrinimas. Magistro baigiamasis darbas užbaigtas pateikiant teorines ir empirines išvadas bei siūlymus kaip būtų galima tobulinti biologinį sportininko pasą, kad padidėtų jo praktinio taikymo galimybės.

Pagrindiniai žodžiai: biologinis sportininko pasas, dopingas, sportas.

Baltrūnas, S. (2022). *Biological passport of an athlete: managerial, social and legal aspects* (master thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University

ANNOTATION

The legal, managerial and social aspects of the biological athlete's passport are analysed in the master's thesis, and the practical challenges and possibilities of applying the biological athlete's passport are analysed by expert assessment. The first chapter of the final work analyses the concept of a biological athlete's passport, revealing its assumptions, concept, essence, principle of operation, discussing biomarkers and modules, and the factors influencing them. The second chapter theoretically discusses the managerial, social, and legal aspects of a biological athlete's passport, analysing research conducted by other researchers and the practice of international sports arbitration. The third chapter presents the results of the study of the practical application of the biological athlete's passport, taking into account the managerial, social and legal aspects, and their summary. The master's thesis is completed with theoretical and empirical conclusions and suggestions on how to improve the athlete's biological passport to increase its practical application.

Key words: athlete's biological passport, doping, sport.

Baltrūnas, S. (2022). *Biologinis sportininko pasas: vadybiniai, socialiniai ir teisiniai aspektai* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

SANTRAUKA

Dopingo vartojimas – daugelį metų aktuali tema sporto pasaulyje. Tam, kad būtų sprendžiama ši problema, sukurta patikros sistema, taikomi įvairūs inovatyvūs metodai stebėti ir kontroliuoti sportininkus, bei į dopingo kontrolę įvedama vis daugiau draudžiamų preparatų. 2009 m. atsirado sportininko biologinio paso koncepcija, pagrįsta išilginiu biologinių žymenų ir jų kitimo stebėjimu per tam tikrą laikotarpį. Biologinio sportininko paso koncepcija yra paremta sportininkų biologiniais rodikliais, jų analize ir interpretavimu. Tuo tarpu biologinių rodiklių vertinimas yra susijęs su sportininko biologinio paso duomenų valdymu, jų ištyrimu, vertinimu, administravimu, nuolatine sportininkų priežiūra ir kontrole, praktiniu pritaikymu, o visa tai dar turi būti atliekama ir vertinama remiantis tarptautine teise dėl antidopingo. Kadangi biologinis sportininko pasas – nauja koncepcija, o Lietuvoje apie tai iš viso labai mažai kalbama, trūksta išsamesnių tyrimų, susijusių su sportininko biologiniu pasu, kurie apimtų vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus.

Tyrimo problema – nors ir pripažįstama, kad biologinis sportininko pasas yra reikšminga ir reikalinga priemonė kovojant su nesąžininga konkurencija sporte dėl draudžiamų preparatų vartojimo, tačiau trūksta informacijos dėl BSP praktinio pritaikomumo teisiniu, vadybiniu ir socialiniu aspektais.

Tyrimo objektas – biologinis sportininko pasas; Tyrimo tikslas – išanalizuoti biologinį sportininko pasą teisiniu, vadybiniu ir socialiniu aspektais. Tyrimo uždaviniai: 1. Apibūdinti biologinio sportininko paso koncepciją; 2. Aptarti vadybinius, socialinius ir teisinius sportininko biologinio paso aspektus; 3. Ištirti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus. 4. Identifikuoti biologinio sportininko paso tobulinimo kryptis vadybiniu, socialiniu ir teisiniu aspektais.

Tyrimo metodai: 1. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė; 2. Empirinis tyrimas – ekspertų interviu; 3. Turinio (angl. content) analizė.

Pagrindiniai darbo rezultatai ir jų taikymo sritys: Empiriškai ištyrus biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus, nustatyta, kad priemonė turi plačias pritaikymo ir plėtros galimybes, tačiau Lietuvoje trūksta informacijos apie BSP, specialistų, bei laboratorijų, kuriose būtų galima atlikti BSP biožymenų tyrimus. Ekspertų vertinimu ši priemonė nors ir kelia sportininkui iššūkius dėl sunkumų įrodant savo nekaltumą bei didelę klaidų tikimybę, dėl nepakankamo įsigilinimo į priemonės veikimą, tačiau yra svarbi ir teisinga ginant viešąjį interesą ir didinant profesionalaus sporto skaidrumą. Tyrimo rezultatai gali būti praktiškai pritaikomi supažindinant Lietuvos visuomenę su naujausiomis tendencijomis sporte, didinant jo skaidrumą, bei didinant Lietuvos sportininkų informuotumą dėl dopingo vartojimo.

Baltrūnas, S. (2022). *Biological passport of an athlete: managerial, social and legal aspects* (master thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University

SUMMARY

Doping has been a hot topic in the world of sport for many years. To address this, a screening system has been set up, various innovative methods are being used to monitor and control athletes, and more and more banned drugs are being introduced to control doping. 2009 the concept of an athlete's biological passport has emerged, based on longitudinal observation of biological markers and their evolution over a period of time. The concept of a biological athlete's passport is based on the biological indicators of athletes, their analysis and interpretation. Meanwhile, the assessment of biological indicators involves the management, examination, evaluation, administration, on-going supervision and control of the athlete's biological passport data, and its practical application, all of which have yet to be carried out and evaluated in accordance with international anti-doping law. As the athlete's biological passport is a new concept, and there is very little talk about it in Lithuania at all, there is a lack of more detailed research related to the athlete's biological passport, which would cover administrative, social and legal aspects.

The problem with the study is that it is acknowledged that the Athlete's Biological Passport is an important and necessary tool in the fight against unfair competition in sport due to the use of illicit drugs, but there is a lack of information on the legal, managerial and social applicability of the ABP.

The object of the research is the athlete's biological passport; The aim of the study is to analyze the legal, managerial and social aspects of an athlete's biological passport. Objectives of the research: 1. To describe the concept of a biological athlete's passport; 2. Discuss the managerial, social and legal aspects of an athlete's biological passport; 3. To explore the possibilities of practical application of a biological athlete's passport, taking into account managerial, social and legal aspects. 4. To identify the directions of improvement of the biological athlete's passport in managerial, social and legal aspects.

Research methods: 1. Analysis of scientific literature and legal acts; 2. Empirical research - expert interviews; 3. Content analysis.

The main results of the work and their areas of application: An empirical study of the practical application of a biological athlete's passport, taking into account managerial, social and legal aspects, has shown that the measure has wide application and development potential, but in Lithuania there is a lack of information on ABP, specialists and laboratories for ABP biomarker research. According to experts, although this measure poses challenges for the athlete due to the difficulty in proving his innocence and high probability of error, due to insufficient understanding of the functioning of the instrument, it is important and fair in protecting the public interest and increasing the transparency of professional sports. The results of the research can be applied in practice by introducing the Lithuanian

society to the latest trends in sports, increasing its transparency, and increasing the awareness of Lithuanian athletes about doping.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. INTERVIU KLAUSIMYNAS

Gerb. Tyrimo dalyvi,

Esu Mykolo Romerio Universiteto, Viešojo valdymo ir verslo fakulteto, Sporto industrijų vadybos magistrantas. Atlieku magistro baigiamojo darbo tyrimą apie biologinį sportininko pasą. Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti biologinį sportininko pasą teisiniu, vadybiniu ir socialiniu aspektais. Jūsų nuomonė ir patirtis yra labai svarbi, siekiant ištirti biologinio sportininko paso praktinio pritaikymo galimybes, atsižvelgiant į vadybinius, socialinius ir teisinius aspektus, bei identifikuoti biologinio sportininko paso tobulinimo kryptis. Todėl kviečiu Jus dalyvauti interviu, atsakant į pateiktus klausimus. Interviu metu surinkti duomenys bus naudojami tik magistro baigiamajame darbe. Interviu metu ir analizuojant duomenis nebus atskleisti Jūsų vardas ir pavardė. Atsakydamas (-a) į klausimus Jūs patvirtinate savo sutikimą dalyvauti tyrime, tačiau, Jūs turite teisę bet kuriuo metu atsisakyti ir nutraukti savo dalyvavimą interviu.

Vadybiniai aspektai:

1. Kaip vertinate Biologinio sportininko paso (BSP) programos procesą, bei jame dalyvaujančių subjektų funkcijas/atsakomybes (Nacionalinių anti-dopingo agentūra (NADO), Pasaulio anti-dopingo agentūra (WADA), Anti-dopingo organizacija (ADO), bei Sportininko paso valdymo agentūra (APMU), ekspertai, laboratorijos ir kt.)? Kokius privalumus ir trūkumus įžvelgiate? Pagrįskite savo nuomonę.

2. Kaip vertinate Biologinio sportininko paso (BSP) priemonėje įtrauktus stebimus modulius (hematologinis ir steroidinis) (pavyzdžiui, ar manote, kad jų specifiškumas ir jautrumas iš tiesų yra pakankami)? Ar Jūsų nuomone būtų tikslinga įtraukti papildomus modulius (pvz. endokrinologinį), jei taip, kokius? Pagrįskite savo nuomonę.

3. Kaip vertinate sportininkų testavimo procedūras, siekiant surinkti duomenis Biologiniam sportininko pasui (BSP) – ar, Jūsų nuomone, testavimas yra pakankamai dažnas (o gal jis perteklinis), ar taikomos procedūros, BSP duomenims surinkti, yra tinkamos, kad būtų užtikrinta surinktų mėginių kokybė? Jei galite, pateikite pavyzdžių, privalumus, trūkumus, tobulintinas sritis.

4. Kaip įvertintumėte Nacionalinių anti-dopingo agentūrų (NADO), Pasaulio anti-dopingo agentūros (WADA), Anti-dopingo organizacijos (ADO), bei Sportininko paso valdymo agentūros (APMU) bendradarbiavimą užtikrinant sklandų Biologinio sportininko paso (BSP) administravimą (duomenų surinkimą, saugojimą, analizę, sportininko vertinimo ir įtarimų pareiškimo procedūras ir kt.)? Kokius iššūkius ir galimybes įžvelgiate? Pagrįskite savo nuomonę.

Socialiniai aspektai:

5. Biologinio sportininko paso (BSP) duomenys sportininkui nėra prieinami. Kaip vertinate šį BSP aspektą: ar tai, kad duomenys sportininkui neprieinami nepažeidžia jo teisių gauti informaciją apie savo sveikatos būklę, o galbūt tai kaip tik yra svarbi priemonė, siekiant išvengti sportininkų piktnaudžiavimo, manipuliacijos duomenimis, bei bandymo „apeiti“ sistemą? Kokius iššūkius ir galimybes išvelgiate? Pagrįskite savo nuomonę.

6. Kaip vertinate nuomonę, kad dažnas sportininkų testavimas, siekiant surinkti duomenis Biologiniam sportininko pasui (BSP) yra invazinis sveikiems asmenims? Pagrįskite savo nuomonę.

7. Siekiant užtikrinti galimybę bet kuriuo metu patikrinti sportininkus ir paimti iš jų mėginius, reikalingus Biologinio sportininko paso (BSP) tyrimams, Pasaulio anti-dopingo agentūra (WADA) yra patvirtinusi sportininkų sekimo – buvimo vietos nustatymo sistemą. Todėl sportininkai turi pateikti asmeninius duomenis apie savo gyvenamąją vietą, buvimo vietą ir kt. Kaip vertinate tokią priemonę duomenims rinkti? Ar Jūsų nuomone, tai nepažeidžia sportininko privatumo ir kitų laisvių? O gal tai yra svarbi priemonė viešajam interesui ginti, todėl pateisinama? Pagrįskite savo nuomonę.

8. Dopingo vartojimu apkaltinus sportininką jis, tikėtina, neteks pajamų, bus sugadinta jo reputacija, kils grėsmė jo ateities karjerai ir t.t. – tai reikšminga įtaka kiekvienam profesionaliam atletui, todėl daugelis sportininkų stengiasi maksimaliai gerai išmanyti antidopingo taisykles ir procedūras, kad su tokia situacija nesusidurtų. Tačiau egzistuoja nuomonių, kad sportininkai gali nusižengti antidopingo taisyklėms dėl nežinojimo apie kai kurių medžiagų vartojimą ir įtaką organizmui, antidopingo taisyklių neišmanymo ar kasdienių situacijų sportininko gyvenime, kas apsunkina taisyklių laikymąsi. Kaip vertinate tokią nuomonę? Ar manote, kad tai realios ir opios problemos? Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis (ir kodėl), kad tokių situacijų išvengti? Koks turėtų būti Pasaulio anti-dopingo agentūros (WADA), Nacionalinių anti-dopingo agentūrų (NADO) ir kitų institucijų vaidmuo, siekiant spręsti tokias problemas?

Teisiniai aspektai:

9. Remiantis BSP duomenimis nėra galimybės nustatyti, kokia konkrečiai medžiaga buvo vartojama – siekiant išsiaiškinti tiksliai reikia atlikti papildomus tyrimus. Taip pat sunku nustatyti, kada tiksliai buvo padarytas pažeidimas (nes duomenys stebimi ilgą laiką) ir žinoma, kad nusižengimas įvyko tik tam tikrame laikotarpyje be konkrečios datos. Tačiau pagal Tarptautinio sporto arbitražo (CAS) praktiką, Biologinio sportininko paso (BSP) duomenų pakanka, kad sportininkas būtų pripažintas pažeidęs taisykles. Kaip vertinate šią situaciją? Pagrįskite savo nuomonę.

10. Kaip vertinate Tarptautinio sporto arbitražo (CAS) išaiškinimą, kad Biologinio sportininko paso (BSP) gairėse nėra nurodyto minimalaus biožymenų skaičiaus, kurie turi sudaryti BSP, todėl BSP išvados gali būti rengiamos ir sportininkas gali būti patraukiamas atsakomybėn nepriklausomai nuo to, kiek duomenų BSP yra surinkta? Pagrįskite savo nuomonę.

11. Biologinio sportininko rezultatai (BSP) yra išanalizuojami pagal statistinį metodą ir, jeigu statistiniu būdu nustatomi kokie nors nukrypimai nuo normos, pasitelkiamas ekspertinis BSP duomenų vertinimas. Remiantis Tarptautinio sporto arbitražo (CAS) praktika, 3 nepriklausomų ekspertų vienbalsės išvados yra tinkamas sportininko apkaltinimo pagrindas. Tačiau, kai kurie sportininkai šią nuomonę ginčija, teigdami, kad ekspertai gali būti šališki, gali būti neįvertinami (ar netinkamai įvertinami) individualūs veiksniai (treniruotės, patologinės būklės, ligos ir kt.), todėl išvados nebūtinai teisingos. Kaip vertinate tokią nuomonę? Kaip manote kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių abejonių nekiltų? Pagrįskite savo nuomonę.

12. Jeigu pagal Biologinio sportininko paso (BSP) duomenis, sportininkui pareiškiami įtarimai dėl dopingo vartojimo, sportininkui suteikiama galimybė įrodyti, kad BSP rezultatai nėra susiję su dopingo vartojimu, o yra nulemti kitų išorinių veiksnių (pvz. treniruočių dideliame aukštyje). Tačiau sportininko pateikti įrodymai (pvz. ekspertinis vertinimas ar papildomi mėginiai) turi atitikti BSP programoje galiojančius standartus (dėl mėginio paėmimo ir analizės procedūrų, vertinančių ekspertų kvalifikacijos ir kt.). Kaip vertinate tokią Tarptautinio sporto arbitražo (CAS) praktiką? Kiek, Jūsų nuomone, realu sportininkui apginti savo poziciją? Kokius iššūkius ir galimybes čia išvelgiate? Pagrįskite savo nuomonę.

13. Galbūt turite kokių nors papildomų pastebėjimų/ pasiūlymų, susijusių su Biologinio sportininko paso (BSP) vadybiniais, socialiniais ir/ar teisiniais aspektais, kurie nebuvo aptarti interviu metu, tačiau yra reikšmingi, kad BSP būtų dar plačiau pritaikomas?

14. Pateikite savo nuomonę apie Biologinį sportininko pasą (BSP) bendrai: privalumai, trūkumai, tobulinimo ir pritaikomumo didinimo kryptys?

15. Apibūdinkite kokia situacija šiuo metu su Biologinio sportininko paso (BSP) programos įgyvendinimu Lietuvoje? Kokius iššūkių ir galimybių išvelgiate?

16. Pateikite informacijos apie save:

16.1. kokioje srityje Jūs dirbate (pvz. sporto medicina, sporto teisė ar kt.)

16.2. kokia Jūsų darbo patirtis?
